

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÇOCUK HİKÂYELERİNDEKİ KAHRAMANLARIN
ÇOCUKLARA ROL-MODEL OLMA DURUMLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Suzan ÖZMEN
Danışman : Prof. Dr. Şener DEMİREL

ELAZIĞ – 2016

T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

**ÇOCUK HİKÂYELERİNDEKİ KAHRAMANLARIN ÇOCUKLARA
ROL-MODEL OLMA DURUMLARI**

Suzan ÖZMEN'in hazırlamış olduğu "Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol-Model Olma Durumları" başlıklı tez, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve Sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından Tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda yüksek lisans tezini oy birliği /oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

İmza

1:

2:

3:

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun..... tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Şener Demirel danışmanlığında hazırlamış olduğum “Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol-Model Olma Durumları” adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Suzan ÖZMEN

03/02/2016

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol-Model Olma Durumları

Suzan ÖZMEN

Fırat Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Elazığ, 2016, Sayfa: XI + 145

Çocuk edebiyatı, özellikle son otuz yılda çok önemli bir gelişme göstermiş, bu bağlamda Türk ve dünya edebiyatının tanınmış yazar ve şairleri çocuklara hitap eden eserler kaleme almışlardır. Bu çalışmada Türk edebiyatında 1999-2013 yılları arasında yayımlanmış olan on iki (12) hikâye kitabında geçen kahramanların çocuklara rol-model olma durumlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirme 5,6,7 ve 8. Sınıf Öğretim Programları'nda yer alan temalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada çocuk edebiyatının niteliklerine, hikâye ve çocuk edebiyatında hikâyeye, çocuk edebiyatında kahraman, karakter ve tip konularına yer verilmiştir. İncelemeye esas alınan yazarlar ve kitapları hakkında bilgi verilmiştir. Türkçe öğretim programında yer alan temalar, bu temaların rol model olma durumuyla ilişkisi ve tespit edilen bulgular ele alınmıştır. Daha sonra genel değerlendirme yapılmış, sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Temalar, Kahraman, Rol-Model Olma, Hikâye Kitapları.

ABSTRACT

Master Thesis

Heroses in Children's Stories of The Situations Role Models to Children

Suzan ÖZMEN

Fırat University

The Institute of Educational Science

Main Science Department of Turkish Education

Elazığ, 2016; Page: XI + 145

Child literature, especially in the last thirty years has shown an important development, hence, Turkish and world literature's well known authors and poets did a lot of works addressed to the children. In this study, the situations in which twelve storybook heroes in Turkish literature could be role models to children were evaluated. The evaluation was done within the themes found in the 5th,6th,7th and 8th grade education programs.

In the study child literature's characteristics, a tale and a tale in child literature, a hero in child literature, character and style, were among the chosen topics. The information about the authors and the books to be evaluated was given. The themes present in Turkish education program and their relation with being a role model together with the findings were noted. After a general evaluation was done, the results and suggestions were proposed.

Key Words: Child Literature, Themes, Hero, Being A Hero, Story Books

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	I
BEYANNAME	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
BİRİNCİ BÖLÜM	1
I.GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi	1
1.3. Problem Cümlesi.....	1
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Araştırmanın Yöntemi	2
İKİNCİ BÖLÜM.....	3
II. ÇOCUK VE ÇOCUĞUN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	3
2.1. Çocuk ve Çocuğun Gelişim Özellikleri	3
2.1.1 Çocuğun Tanımı	3
2.1.2. Çocuğun Gelişim Özellikleri ve Gelişimin Temel İlkeleri	4
2.1.2.1 Gelişimin Temel İlkeleri	4
2.1.2.2 Çocuğun Ahlaki Gelişim Özellikleri	5
2.1.2.3 Çocuğun Kişilik Gelişimi Özellikleri	6
2.1.2.4 Freud ve Erikson'un Kuramlarının Eğitim Açısından Sonuçları.....	8
2.2. Çocuk Edebiyatı ve Çocuk	9
2.2.1.Çocuk Edebiyatı.....	9
2.2.2. Çocuk Edebiyatının Nitelikleri ve Hedefleri	12
2.2.3. Hikâye ve Çocuk Edebiyatında Hikâye	14
2.2.4.Çocuk Edebiyatında Kahraman, Karakter ve Tip	17
2.2.5. Çocuk Edebiyatında Kahramanların Rol-Model Olma Durumları	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	24
III. İNCELEMeye ESAS ALINAN KİTAP VE YAZARLARIN TANITIMI.....	24
3.1. 13. Engel-Ayfer Gürdal Ünal.....	24
3.2. Takma Adı Gagalı-Ayfer Gürdal Ünal	25
3.3. 14 Yaş Orada-Filiz Tosyalı.....	26
3.4. Pişmaniye Saçlı Çocuk-Filiz Tosyalı.....	26
3.5. Selo'nun Kuşları-Cemil Kavukçu.....	27
3.6. Dostum Keleş-Alper Akçam.....	28
3.7. Nal Sesleri-Alper Akçam.....	29
3. 8. Kırmızı Kartal-Miyase Sertbarut	30
3.9. İkizler İz Peşinde-Miyase Sertbarut.....	31
3.10. Erken Düşen Kar-Ekrem Güneş	32
3.11. Her Çocuğun Bir Yıldızı Var-Mustafa Ruhi Şirin.....	33
3. 12. Ben Çınar Ağacı ve Puf Böreği-Zeynep Cemali	34
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	36
IV. TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ TEMALAR BAĞLAMINDA	
İNCELENEN HİKÂYE KİTAPLARINDAKİ KAHRAMANLARIN ROL VE	
MODEL OLMA DURUMLARI.....	36
4.1. Türkçe Öğretim Programındaki Temaların Tez Kapsamında Tanıtımı.....	36
4.1.1. Sevgi Teması.....	38
4.1.1.1. Aile Sevgisi.....	39
4.1.1.2. İnsan Sevgisi	42
4.1.1.3. Dil Sevgisi.....	45
4.1.2. İletişim Teması	47
4.1.2.1. Aile İletişimi	48
4.1.2.2. Öğrenci-Öğretmen İletişimi	51
4.1.2.3. Diğer Canlılarla İletişim	53
4.1.2.4. İletişim Becerileri	58
4.1.3. Kişisel Gelişim Teması.....	61
4.1.3.1. Kendini Tanıma	61
4.1.3.2. Öz Eleştiri	66
4.1.3.3. Empati.....	73

4.1.3.4. Karar Verme (Kararlılık)	76
4.1.3.5. Başarı	79
4.1.3.6. Girişimcilik	81
4.1.3.7. Sorumluluk.....	83
4.1. 4. Duygular Teması.....	85
4.1.4.1. Mutluluk.....	85
4.1.4.2. Beğenme	88
4.1.4.3. Kıskançlık	90
4.1.4.4. Heyecan	91
4.1.4.5. Bağışlama (Affetme).....	93
4.1.4.5. Kaygı.....	94
4.1.4.6. Üzüntü.....	95
4.1.5. Toplum Hayatı Teması	97
4.1.5.1. Dostluk (Arkadaşlık).....	97
4.1.5.2. Yardımlaşma, Dayanışma	100
4.1.5.3. Komşuluk İlişkileri	102
4.1.6. Milli Kültür Teması-Değerlerimiz Teması	104
4.1.6.1. Türk Kültürü	104
4.1.6.2. Türk Büyükleri.....	106
4.1.6.3. Türkçemiz	107
4.1.7. Hak ve Özgürlükler Teması	109
4.1.7.1. Çocuk	109
4.1.7.2. Eğitim.....	112
4.1.8. Zaman ve Mekân Teması.....	113
4.1.8.1. Çevremiz	114
4.1.9. Doğa ve Evren Teması- Sağlık ve Çevre Temaları	116
4.1.9.1. Çevrenin Korunması- Çevre Bilinci	116
4.1.10. Okuma Kültürü Teması	117
4.1.10.1. Okuma Sevgisi	117
4.1.11. Diğer Temalar	119
4.1.11.1. Farkındalık	119
4.1.11.2. Merhamet	123

4.1.11.3. Öz güven	127
4.1.11.4. Pişmanlık	131
4.1.11.5. Vefa.....	133
4.1.11.6. Cesaret	135
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	138
V. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	138
KAYNAKÇA.....	142
ÖZ GEÇMİŞ	145

ÖN SÖZ

Çocuklar, toplumların en önemli umut kaynağıdır. Böyle hassas bir öneme sahip çocukların eğitimi de ancak onlara özel düşünülmüş, işlenmiş olmalıdır. Çocuk ruhuna hitap eden, onu estetik değerlerle geliştiren, zihinsel ve ruhsal olgunluğa ulaştırmayı amaçlayan eserler, onlara hayatın gerçeklerini sezdirmeye çalışmaktadır.

Çocuk ruhunun şekillenmesinde büyük öneme sahip olup “hayal gücü”nde ince ince işlenen kahramanlar onların dünyasını da şekillendirmektedir. Çünkü hayal etmeyen birinin umudu, parlak fikirleri ve dolayısıyla da hedefleri olamaz. Bu nedenle hayal güçleri ve hayal güçlerindeki her kavram, kişi onlar için son derece özel bir anlam taşır.

Çocuklar, yetişkinler gibi akla uygun ve nesnel düşünemediklerinden dolayı, onların dünyasındaki her değer onlar için mutlak değer niteliğindedir. Bu bağlamda çocuklar için hazırlanan eserler çocuğa göre ve çocuğa özgü olmalıdır. Çocuğa göre edebiyat oluşturulması düşüncesi çocuk edebiyatının temelini oluşturmaktadır. Çocukların ilgisi, algılama gücü, kavrama yeteneği ve dil düzeyi çocuklar için yapılacak eserlerin, edebiyatın düzeyini belirlemektedir. Bu nitelikler “çocuğa görelik” kavramının özünü şekillendirmektedir.

Çocukların eğitim öğretim araçları başında gelen kitaplar, çocuklara rol- model olabilecek kahramanların kendi dünyalarında yer almasında oldukça etkilidir. Özellikle anlatı esasına dayanan hikâye kitapları çocukların davranışları üzerinde etkili olacak kahramanların varlığı açısından en geniş kapsama sahiptir. Hikâyeler, çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlar. Hikâye kahramanı olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır. Hikâyelerde geçen kahramanların çocuğa birçok yönden yakın, benzer olması, olumlu olumsuz özelliklerinin bir arada dengeli bir şekilde verilmesi, kahramanın yaşadığı dönem ve çevrenin birlikte sunulması, kahramanın olağanüstülükten ziyade gerçek hayatta çocuğun karşılaşabileceği kişi ve durumlara uygun olması, çocuğun, kahramanı kendisine model almasında etkilidir.

Bu çalışma, 1999-2013 yılları arasında çocuklar için yayımlanmış on iki (12) hikâye kitabında geçen kahramanların çocuklara rol-model olma durumlarının değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Değerlendirme **5,6,7 ve 8. Sınıf Öğretim**

Programları'nda yer alan temalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle konu ile ilgili olarak yayımlanmış kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri taranmış ve makaleler incelenmiştir. Ardından temalar doğrultusunda rol model olma durumlarına örnek olabilecek çok sayıda hikâye kitabı incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonunda en fazla bulguya tezin kapsamını oluşturan eserlerde rastlanılmıştır.

İncelemeye esas alınan kitaplar, **“Her Çocuğun Bir Yıldızı Var”** (Mustafa Ruhi Şirin), **“Nal Sesleri”**, **“Dostum Keleş”** (Alper Akçam), **“Pişmaniye Saçlı Çocuk”**, **“14 Yaş Orada”** (Filiz Tosyalı), **“Erken Düşen Kar”** (Ekrem Güneş), **“13. Engel”**, **“Takma Adı Gagalı”** (Ayfer Gürdal Ünal), **“Kırmızı Kartal”**, **“İkizler İz Peşinde”** (Miyase Sertbulut), **“Selo'nun Kuşları”** (Cemil Kavukçu), **“Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği”** (Zeynep Cemali) ,

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çalışmanın amacı, yöntemi ve problem cümlesi gibi başlıklara yer verilmiştir. İkinci bölümde çocuk ve çocuğun gelişim özellikleri, çocuk edebiyatının nitelikleri, hikâye ve çocuk edebiyatında hikâye, çocuk edebiyatında kahraman, karakter ve tip konularına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde incelemeye esas alınan yazarlar ve kitapları hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde Türkçe öğretim programında yer alan temalar, bu temaların rol model olma durumuyla ilişkisi ve tespit edilen bulgular ele alınmıştır. Beşinci bölümde genel değerlendirme sonuç ve öneriler yorumlanmıştır. Çalışma, kaynakça ve öz geçmiş kısmı ile son bulmuştur.

Tez hazırlama aşamasında desteklerinden dolayı hayatımın her döneminde olduğu gibi tez çalışmam süresince de desteklerini benden bir an olsun esirgemeyen anneme, aileme, gerek akademik gerekse manevi anlamda varlığını tez süresince yanımda hissettiğim sevgili eşime, dünyaya gelişiyle bana yaşam umudu olan biricik yavrum Abdullah Fatih'ime ve engin birikimiyle bana rehber olan sayın hocam **Prof. Dr. Şener DEMİREL**'e teşekkürlerimi sunarım.

Suzan ÖZMEN
Elazığ-2016

KISALTMALAR

akt.	: Aktaran
ev.	: Çeviren
DK	: Dostum Keleş
EDK	: Erken Düşen Kar
EFT	: Emotional Freedom Technique
HBYV	: Her ocuğun Bir Yıldızı Var
İİP	: İkizler İz Peşinde
KK	: Kırmızı Kartal
NS	: Nal Sesleri
NLP	: Neuro Lingustic Programming
14YO	:14 Yaş Orada
13E	: 13. Engel
PŞ	: Pişmaniye Saçlı ocuk
SK	: Selo'nun Kuşları
TAG	: Takma Adı Gagalı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsek ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
v.b	: ve benzerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Bu bölümde, çalışmanın gerekçelerini ortaya koyan araştırmanın amacına, önemine, problem cümlesine, sınırlılıklarına ve araştırmanın yönetimine yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı çocukların dünyayı tanıma ve anlamlandırma çabasında kendilerine yardımcı olabilecek, rol-model olabilecek kişiler, kahramanlar edinmesine katkıda bulunmaktır. Bu noktada bazı hikâye kitaplarındaki kahramanların, çocuklara rol-model olma durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çocukların eğitim öğretim araçları başında gelen kitaplar, çocuklara rol- model olabilecek kahramanların kendi dünyalarında yer almasında oldukça etkilidir

Anlatı esasına dayanan hikâye kitapları çocukların davranışları üzerinde etkili olacak kahramanların varlığı açısından en geniş kapsama sahiptir. Hikâyeler, çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlar.

1.3. Problem Cümlesi

Türkçe Dersi Öğretim Programı'na uygun olarak hikâye kitaplarındaki kahramanlardan çocuklara rol-model olma durumları açısından nasıl faydalanılabilir?

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, 1999-2013 yılları arasında yayımlanan yayımlanan 12 hikâye kitabı ile sınırlandırılmıştır. Bu hikâye kitapları Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan temalar çerçevesinde çocuklara rol-model olma durumları açısından incelenmiştir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma yapılırken nitel araştırma yöntemlerinden amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme 12 hikâye kitabı yer almaktadır. Aynı zamanda doküman incelemesi yapılmış, bu incelemede şu aşmalar takip edilmiştir:

1. Dokümanlara ulaşma
2. Orjinalliğin kontrol edilmesi
3. Dokümanları anlama
4. Veriyi analiz etme
5. Veriyi kullanma (Forster, 1995)

Veriyi analiz etme aşamasında, hikâye kitapları temalar açısından fişlenerek gruplandırılmıştır. İnceleme esnasında 5, 6, 7 ve 8. sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı'na bağlı kalınarak hikâye kahramanlarının rol-model olma durumları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular yorumlanmış, bu yorumlar bağlamında sonuçlara ulaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. ÇOCUK VE ÇOCUĞUN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

İkinci bölüm altında çocuk, çocuğun gelişim özellikleri, çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatında hikâyenin önemi ve hikâyelerdeki kahramanların çocuklar için rol-model olma durumlarına yer verilecek, ele alınan konular çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerle işlenmeye çalışılacaktır.

2.1. Çocuk ve Çocuğun Gelişim Özellikleri

2.1.1 Çocuğun Tanımı

İnsanın bebeklik çağından sonra gelip insanın dünyayı anlamlandırmasında büyük öneme sahip olan ve iki yaşından ergenlik çağının sonuna kadar süren dönemi içine alan gelişimsel döneme çocukluk, o dönemdeki bireye de çocuk denmektedir. Bu bağlamda çocuk ve çocuğa dair birçok tanım yapılmıştır. Türkçe Sözlük'te çocuk için : *“1. Küçük yaştaki erkek veya kız. 2. Soy bakımından oğul veya kız, evlat. 3. Bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak. 4. Genç erkek. 5. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi. 6. Büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse. 7. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse”* tanımları yapılmıştır (Türkçe Sözlük, 2006: 444). *“Çocuk, kendine özgü karaktere, davranışa, duyguya, zekâya ve görünümüne sahip olan, içinde bulunduğu her yaşta ayrı özellik gösteren ve kendine özgü ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri olan insan yavrusudur”* (Demirel ve diğerleri, 2010:1).

Çocuk ve çocuk edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda çocuk ile ilgili olarak şunlar dile getirilmiştir: Çocuk *“İki yaşından ergenlik çağına kadar süren büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız veya erkek.”* (Aytaş ve Yalçın, 2011:13). *“Çocuk, bedeni ve ruhi açıdan gelişme çağına yaklaşmamış, ancak gelecekte kazanacağı bazı yeteneklerinin bir kısmını zamanından önce de edinme şansını da yakalayabilmiş, hala yakınlarının koruma ve kollamasına gerek duyan, eskinin beş yıllık öğrenim hayatının ilk iki yılının içinde olan insanoğludur”* (Sakaoğlu, 2014 : 7).

Yukarıdaki tanımlarda dikkat çekilen husus çocukluğun belli bir süre aralığında geçirildiğidir. Bu süreç bebeklik aşamasının bitiminden ergenlik çağına değin uzanan dönemdir. Bu nokta dikkate alındığında çocuğun bebeklikten çıkıp ergenliğe giriş arasında gösterdiği fiziksel, duygusal ve sosyal yönden gelişimi çocukluk tanımı için kullanılabilir.

2.1.2. Çocuğun Gelişim Özellikleri ve Gelişimin Temel İlkeleri

Dünyaya gözlerini açtıktan sonra ailenin mutluluk kaynağı olan çocuğun gelişim özelliklerini bilmek her anne ve baba için hayati önem taşımaktadır. Bu çerçevede çocuğun gelişim özelliklerini fiziksel, bilişsel/zihinsel, psikolojik/kişilik ve ahlaki olmak üzere birkaç başlık altında değerlendirmek mümkündür. Ancak tez, kahramanların çocuklara rol ve model olma durumu çevresinde gelişeceğinden bu bölümde gelişimin temel ilkeleriyle ahlaki gelişim ve kişilik gelişimine değinilecektir.

2.1.2.1 Gelişimin Temel İlkeleri

Gelişimin temel özelliklerini bilmek çocuğun gelişimini anlamada bizlere önemli ipuçları vermektedir. Genel olarak gelişimin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür. Gelişimi etkileyen en önemli iki etmen olan kalıtım ve çevre faktörü adeta bir bütünü oluşturan iki parça gibidir. Parçalardan herhangi birinin eksikliğinde bütün yarım kalır.
2. Gelişim, süreklidir ve belli aşamalarda gerçekleşir. Birey her an gelişmektedir. Gelişim durmaz, hızı azalabilir; ancak her zaman devam eder. Gelişimin durması ancak bireyin ölümüyle mümkündür.
3. Gelişim nöbetleşe devam eder. Bir gelişim alanının hızlandığı dönemde, diğer gelişim alanlarının yavaşladığı görülebilir.
4. Gelişimde belli yönelimler vardır. Gelişim baştan ayağa doğrudur; içten dışa, genelden özele doğru bir yol takip eder.
5. Gelişim bir bütündür, gelişim alanları birbirinden bağımsız değil birbiriyle etkileşme hâlidir. Herhangi bir gelişim alanındaki olumlu ya da olumsuz bir değişim paralel olarak diğer gelişim alanlarını da etkiler.

6. Gelişimde bireysel ayrılıklar vardır. Bireyin kalıtsal mirası çevresel özellikleri onu diğer bireylerden farklı kılmaktadır.
7. Gelişim yordanabilir bir sıra izler. Gelişimsel özellikleri farklı zamanlarda gerçekleşse de önceden yordanabilen (tahmin edilebilen) değişmez bir sırayla gerçekleşir. Örneğin; psikomotor gelişimde çocuğun kucakta oturması, desteksiz oturması sonra ayakta durması, yürümesi ve koşması bütün bireyler için aynı sıradadır.
8. Gelişimde kritik dönemler vardır. Kritik dönem, kritik davranışların kazandırılması için uygun olan zaman dilimlerini ifade eder (Şahintürk, 2005).

2.1.2.2 Çocuğun Ahlaki Gelişim Özellikleri

Toplum, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirmek için onu oluşturan insanlardan bazı kuralları içselleştirmesini beklemektedir. Bu kuralların bazıları, bireyin başkalarıyla nasıl etkili iletişim kuracağı; başkalarını incitmeden nasıl kaçınacağı genellikle başkalarıyla nasıl geçineceği, diğer bir deyişle, çevresine nasıl etkin bir uyumsağlayacağı ile ilgilidir.

Ahlak gelişimi, çocukların belirli davranışları doğru ya da yanlış olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanma sürecidir. Ahlak gelişimi konusunda ilk psikolojik modeli psikanalitik kuram getirmiştir. Süperegö'nün gelişimiyle vicdan ön plana çıkar ve doğru yanlış kavramını belirler. Süperegö, ahlaki hakemdir. Ayrıca çocuk, oedipuskompleksiyle rakip gördüğü ebeveyni ile baş edemez ve suçluluk duyar, suçluluk duygusuyla ebeveynini kendine model alır. Bu, ahlak gelişiminin temelidir (Şahintürk, 2005: 127).

Ahlak gelişimi konusundaki ilk modellerden birini Piaget geliştirmiştir. Daha sonraları ondan etkilenen Kohlberg de benzer bir kuram geliştirmiştir. Piaget, ahlaki gelişimin belirli evrelerde ve çocuğun bilişsel gelişimine bağlı olup arkadaş çevresiyle olan sosyal etkileşimi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Piaget, bu dönemleri ahlak öncesi dönem, dışa bağımlı dönem ve özerk dönem olarak adlandırmıştır. Piaget'e göre çocuk körü körüne alışılmış kurallarla yetiştirilmemelidir. Çocuk, doğumdan yaklaşık 5 yaşına kadar ahlak öncesi adı verilen benmerkezciliğin ağır bastığı dünyasında kendi

halindedir. Bu yaşı kadar kuralların varlığından habersiz olan çocuk, özellikle oyun etkinlikleriyle diğer çocuklarla olması gereken ilişkileri öğrenmeye başlar. 6-10 yaş arasında artık çocuk için değiştirilemez kurallar varlığını göstermeye başlar. Her hal ve koşulda herkes bu kurallara uymak zorundadır. Davranışı niyetle değil sonuçla değerlendirir. Bu döneme ise dışa bağımlı dönem adı verilir. Çocuk 10 yaşından sonra kuralları sorgulamaya başlar. Bu döneme ise ahlaki özerklik dönemi adı verilir (Yeşilyaprak, 2009: 136).

Kohlberg'e göre kişilerin bilişsel düzeyleri arttıkça ahlaki gelişim düzeyleri yükselir. Ancak bu, bütün bireyler için geçerli olmayabilir. Kohlberg'e göre, ahlaki gelişim 3 düzeyde ve her düzey kendi içinde ikişer evre olmak üzere 6 evrede hiyerarşik gelişir. Örneğin birey soyut işlemler dönemine ulaşmış ancak halen birinci evre olan itaat ve ceza döneminde olabilir. Ona göre eğitim en fazla bir sonraki yargı dönemine geçilmesine yardım eder. Ayrıca ahlaki kurallar, toplumun özelliklerine göre farklılık gösterebilir (Şahintürk, 2005: 130).

Eğitim açısından öğretmen, sınıf içi tartışmalar veya olumsuz durumlardan faydalanarak öğrencilerin ahlaki gelişimine destek olmalıdır. Ayrıca her bir öğretmen tavır ve davranışlarıyla ahlaki gelişim ve değerler açısından öğrencilerine model olabilmelidir.

2.1.2.3 Çocuğun Kişilik Gelişimi Özellikleri

İnsan, yaratılışı gereği toplumsal bir varlıktır. Hayatını diğer insanlarla devam ettirecektir. Toplumun bir parçası olarak hayatta varlığını sürdüren insan onlarla nasıl yaşayacağını, onlara nasıl davranmasının uygun olacağını çocukluktan itibaren öğrenerek büyür. Ve bu büyüme sürecinde kişiliğini oluşturmaya başlar. Bu oluşumda birçok etken rol oynar.

Çocuklar, yetenekleri giderek gelişen küçük bilgisayarlar değildirler. Çocukların bilişsel becerilerinin yanı sıra, benlik kavramları, başkalarıyla etkileşim biçimleri, dünyaya karşı tutumları yani kişilikleri gelişir. Kişilik bireyi başkalarından ayıran; bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin bir bütünüdür. Duygularımız, yeteneklerimiz, güdülerimiz, mizacımız (huyumuz), sosyal, fiziksel-psikomotor ve bilişsel özelliklerimiz, karakter ve değerlerimiz, inançlarımız,

tutumlarımız, görüşlerimiz, vb. tüm özelliklerimiz kişiliğimizi oluşturur. Kişilik, insan davranışlarının tüm yönlerini kapsayan bir kavramdır. Kişilik gelişimi de diğer gelişim alanları gibi bireysel bir hızla ilerler. Gelişimin, tüm yönleriyle etkileşim içindedir (Senemoğlu 2011:72).

Kişilik gelişimde birçok kuramcı olmasına rağmen birkaç kuramcı ön plana çıkmıştır. Kişilik gelişimi kuramlarının onunla başladığı kabul edilen Sigmund Freud ve Erikson başlıca kuramcılardır. Freud'un topografik, yapısal ve psikoseksüel olmak üzere üç tür kişilik gelişim kuramı vardır. Freud ve diğer kişilik gelişimi kuramlarının çoğu "Psikanalitik Kuram" adı altında toplanır. Freud'un kuramı psikoseksüel, psikodinamik ve psikanaliz olarak da ifade edilir. Erikson'un kuramı ise "Psikososyal Kuram" olarak isimlendirilir. Freud, kişilik gelişimini biyolojik bir süreçtir ancak 0-6 yaşta oldukça etkilidir diye, düşünür. Ergenliğin sonunda kişilik gelişimi biter. Her dönemin karmaşası vardır ancak her dönem kendi içerisinde çözülür. Davranışların nedenleri için çocukluk dönemine inilmelidir. Freud, kişiliğin id, ego ve süperego adını verdiği üç yapıdan oluştuğunu savunur. İd, kişiliğin temel taşı ve ilkel yönüdür. Bireyin toplum yaşamına aykırı olabilecek istekleri ifade eden id, kişinin her an ortaya çıkabilecek istek ve arzularını da duyurmak ister. Zamanla, ego ve süperego idden ayrışır Genellikle toplumsal kuralları hiçe sayan, sorumluluklarını yerine getirmeyen veya suç makinesine dönmüş kişilerde id baskındır. İd, haz ilkesine göre çalışırken ego, mantık ilkelerine göre çalışır. İdden gelen dürtüleri ilk hallerini törpüleyip farklı şekillere sokarak dış dünyanın kabul edeceğin formata sokar. Süperego ise ahlak ve vicdan ilkesine göre çalışır. Bireye aktarılan değerler, ahlaki kuralları ve değerleri temsil eder. Ego, id ile süperego arasında denge kurar (Şahintürk, 2005).

Erikson, Freud'un bazı yanlışlara düştüğünü ileri sürerek kişiliğin oluşumunda biyolojik etmenlerin yanı sıra toplumsal etmenlerin de belirleyici olduğunu savunur. Erikson, davranışın şekillenmesinde bireyin içinde yaşadığı kültüre büyük önem atfetmiş, bununla birlikte epigenetik ilkenin varlığını da kabul etmiştir. *Epigenetik ilke, çeşitli gelişim dönemlerinde belli gelişimsel özelliklerin ardışık biçimde ortaya çıkabilmesinin önceden kurgulanmış biyolojik temellere dayalı olduğunu ifade eder* (Yeşilyaprak, 2009:127).

Kişilik, bireyi diğer insanlardan ayıran; onun doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özelliklerin bütünü ile açıklanmaktadır. İnsanın duyguları, yetenekleri,

güdüleri, mizacı (huyu), sosyal, fiziksel-psikomotor ve bilişsel özellikleri, karakter ve değerleri, inançları, tutumları, görüşleri, vb. tüm özellikleri onun kişiliğini oluşturur.

2.1.2.4 Freud ve Erikson'un Kuramlarının Eğitim Açısından Sonuçları

Tüm zamanlarda dayanak olarak gösterilen Freud ve Erikson'un kuramları kişilik gelişiminde çocuklarda gözlenebilen sonuçlara dayanmaktadır. Bir çocuk ele alınıp geniş bir zaman diliminde incelenecek olsa her ikisinin de savunduğu görüşler bütünsel bir şekilde görülebilmektedir. Konuyla ilgili olarak Senemoğlu, *“Her iki kurama göre, her dönemde kritik olan ihtiyaçların doyurulması çatışmaların çözümlenmesi gerekmektedir. Her dönemdeki çatışmanın niteliği ve bu çatışmanın çözümlenmesinde önemli etkileri olan bireyler farklılaşmaktadır.”* (Senemoğlu: 2011:80) diyerek çocuğun yetiştirme süreci içinde ihtiyaçlarının karşılanmasının önemli bir işlevi yerine getirdiğinin altını çizmektedir.

Egonun kendini korumak ve kaygıdan kurtulmak için tepkide bulunmasına savunma mekanizması adı verilir. Savunma mekanizmaları kendini engellenmiş hisseden, doyurulmamış ihtiyaçların yarattığı iç huzursuzlukları gidermeyen çalışan insanın başvurduğu davranış örüntüleridir. Her birey savunma mekanizmalarını bilinçsiz de olsa kullanır. En sık kullanılan savunma mekanizmaları, bastırma, mantığa bürüme (bahane bulma), çarpıtma, özgecilik (diğergamlık), yer/yön değiştirme, özdeşim kurma, karşıt tepki geliştirme, polyannacılık, telafi, yüceltme, hayal kurma, inkârdır (Şahintürk, 2005). Öğrenciler de eğitim hayatları boyunca gerek öğretmenlerine gerek arkadaşlarına gerekse ailelerine karşı savunma mekanizmalarını sık sık kullanırlar.

Birey, içinde bulunduğu dönemin temel görevlerini yerine getiremediği takdirde sıkıntılar yaşar. Bu sıkıntılarla baş etmeye çalışan birey öte yandan eğitimiyle ilgili olan durumlara ayak uyduramaz. Özellikle ortaokul çağındaki öğrenciler tüm bu gelişim özelliklerini sağlıklı ve bütünsel gerçekleştirebildiği takdirde kişilik gelişimlerini de sağlıklı tamamlayacaklardır. Bu kapsamda onların rol model alacakları kişi ve kişiler de bu kişiliğin temellenmesinde önemli ölçüye sahiptir. Bu kişiler yeri gelir anne, baba yeri gelir abla, abi yeri gelir arkadaş olurken kimi zaman da okudukları ya da izledikleri bir eserdeki kahraman olur. Bu çalışmada da çocukların okudukları eserlerdeki

kahramanlardan etkilenmeleri dolayısıyla belirli eserlerden yola çıkarak bu eserlerdeki kahramanların rol-model olma durumlarını incelenmeye çalışıldı.

2.2. Çocuk Edebiyatı ve Çocuk

2.2.1.Çocuk Edebiyatı

Giriş kısmında tezin öznesi olan çocuğun tanımına ve gelişimsel özelliklerine kısaca değinilmişti, bu bölümde ise çocuğun dünyasına seslenmede temel vazifeye sahip çocuk edebiyatından bahsedilecektir.

Edebiyat kelimesi Türkçe Sözlük'te “1. Olay, düşünce, duygu ve imajların, dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı, yazın, literatür. 2. Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi; literatür.”olarak tanımlanmıştır.”(Türkçe Sözlük, 1986:431).

Ferit Devellioğlu ise edebiyatı “1. Nazımlı, nesirli güzel sözler; 2.Bu sözlerden bahseden ilim.” (Devellioğlu, 1990:241) olarak tanımlamıştır.

Mehmet Önal edebiyatın iki temel yönü üzerinde durmuştur. Birincisi edebiyatın duygu, düşünce ve hayalleri, olayları, eşyaları, soyut ve somut değerleri anlatmak üzere kelimelerle meydana getirilen bir sanat dalı olduğu, ikincisi ise edebi eserleri inceleyen bir dilim dalı oluşudur (Önal,1999: 19).

Sedat Sever Çocuk ve Edebiyat Adlı çalışmasında edebiyat ve çocuk ilişkisini şu sözlerle değerlendirir: “ Edebiyat dille oluşturulan bir sanat olduğu için her dilin en yetkin kullanımı kendini edebiyat çerçevesinde gösterir. Şiir, roman, hikâye gibi bir sanatçının sezme ve duyma gücünü somutlaştıran bu eserler, var olduğu dilin anlatım güzelliğini de yansıtır. Yazınsal metinlerin okunması kişiyi yaşam ve insan gerçekliği ile buluşturur. Bireyin duygu ve düşünce evrenini genişletir. Anadilini kullanma, anlama ve anlatma becerisini geliştirir. Bilinmelidir ki anadili yetkinleşen bireyler, anadilini etkili bir düşünme, öğrenme ve iletişim aracı olarak kullanabilir.” (Sever, 2013:31).

Sedat Sever çocuk edebiyatıyla ilgili olarak bir başka çalışmasında ise “Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de içine alan bir dönemde çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni

düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2007:9) diyerek çocuk edebiyatı ürünlerinin sanatsal bir niteliğe sahip olması gerektiğine vurgu yapar

İnci Enginün, çocuk edebiyatı denildiğinde iki çeşidin akla geldiğini ifade eder ve şöyle der: “1. Okuyucu olarak sadece çocukların hedef alındığı eserler. 2. Bütün insanlığın veya bir milletin malı olan değerli eserlerin çocuklar için yeniden işlenmesi.” (Enginün’den akt. Şirin, 1987)

Ferhan Oğuzkan, çocuk edebiyatını çocuklara seslenen edebi türler çerçevesinde değerlendirir ve şunları söyler: *Çocuk edebiyatı ifadesi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Bu çerçevede masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar vb. hep bu çerçeve içine girebilir. Değişik birtakım yazı türlerinde ortaya konulan bu eserlerin, tıpkı yetişkinler için hazırlanan eserler gibi, güzel ve etkili olmaları da gerekir. Bu nedenledir ki, çocuk edebiyatı, “usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan, eserlere verilen ad” diye de tanımlanabilir.*” (Oğuzkan,1987: 12).

Yukarıya alınan edebiyat tanımlarına bakıldığında göze çarpan özellikler bir araya getirilince edebiyatın malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı ürünlerin dünyası şeklinde de tanımlanması doğru olacaktır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin, çocuk için anlamlı olabilmesi için öncelikle söz konusu eserlerin çocuğun ihtiyaçları dikkate alınarak kaleme alınmış olması gerekir. Bu noktada çocukların edebiyata, dolayısıyla edebiyat ürünlerine neden ihtiyaç duyduklarını Oğuzkan’ın çevirisini yaptığı tanınmış eğitimci Jacop, “Curriculum Letter” adlı yapıtında şöyle açıklanmıştır:

1. Edebiyat hoş vakit geçirtici, eğlendirici bir şeydir. Bu bakımdan, edebiyatı, bir hoş vakit geçirme aracı olarak öğretim programına alınacak değerli unsurlardan biri biçiminde düşünebiliriz.

2. Edebiyat ruha canlılık verir, yaşama gücünü artırır. Bir edebi metin kimi zaman bireyi içine düştüğü zor durumdan kurtarır. Güzel bir düz yazı veya şiir okumanın kazandırdığı yaşantılarla bir insan kısa zamanda bugünkü tasalarından

kurtulma olanağı bulur ve sonra da bu tasarıların karşısına daha güçlü, daha dinlenmiş halde çıkmanın yollarını öğrenir. Çocuklara kitaplarla bu gibi yaşantılar edinmek için birtakım olanaklar verilmediği sürece onlar ruhun canlanıp güçlenmesinde edebiyatın bu şaşırtıcı, olağanüstü değerini hiçbir vakit öğrenemeyeceklerdir.

3. Edebiyat yaşamı tanımaya yardım eder. Çocuklar için yaşamı ve yaşama yolların öğrenmek bazen bir edebi eseri okumakla mümkün olur. Başka bir kimsenin yaşamını ilgilendiren durumları öğrenmek için edebiyat aracılığıyla elde edilen pek ilginç yaşantılar- televizyon, radyo vb.- hiçbir araç kazandıramaz. Kimi durumlarda kişisel yaşantılardan daha iyisi yoktur; ama bazı yaşantılar vardır ki bunlar türlü edebiyat eserlerin okunmasıyla birer rastlantı sonucu kazanılır. Kısaca, Çocuklar yaşamı tanımak için edebiyata gereksinim duyarlar.

4. Edebiyat bir rehberlik kaynağıdır. Edebiyat bir kimsenin kendini tanıyarak davranışların değiştirmeye yarayacak olanaklar hazırladığı için bir rehberlik kaynağı olarak da hizmet edebilir. Şüphesiz, bütün edebiyat eserleri böyle bir hizmeti görmez ve bu hizmet de her zaman klasik ölçüler içinde yerine getirilemez. Fakat her birimizin yaşamında gereksinim duyduğumuz vakit bize kendimizi anlamak konusunda yardımcı olan en az bir kitap bulunmuştur.

5. Edebiyat yaratıcı etkinlikleri özendirir. Çocuklar, başka alanlardaki yaratıcı etkinliklere geçmek için bir sıçrama tahtası olarak edebiyata gereksinim duyarlar. Başka sanatlarla ilişkileri bulunan zengin bir programın eşliğinde yaratıcılığa yöneltten okuma etkinlikleri sayesinde bir sanat, başka bir sanatı desteklemiş, beslemiş olur.

6. Edebiyat güzel bir dil demektir. Çocuk sosyal ilişkilerinde dilini etkili kullanarak diğer bireylerle etkili iletişim kurabilir. Edebi eserler vasıtasıyla kazandığı tatlı dili onu toplumda kabul gören birey seviyesine yükseltir. (JacobLeland1985'ten akt. Oğuzkan, 2013:6)

Çocuk edebiyatı eserleriyle iletişime girmeyi alışkanlık edinmiş bir çocuk bir bakıma dilin anlatım olanaklarıyla diğer insanlara ulaşmıştır. Edebiyat eserlerinin sezdirerek gerçekleştirdiği bu görev, çocuğu daha erken yaşlarda başka insanların kişiliklerini tanımaya, onlara saygılı olmaya yönlendirir. İnsanların çeşitli durumlarda farklı kişilik özellikleriyle var olup birçok şekilde düşünme, hissetme ve hareket etme örnekleriyle karşılaşır. Bu durum, demokrasi kültürünün içselleştirilmesine de olanak sağlamış olur (Sever, 2013: 37).

Edebiyatın böylesine işlevleri varken çocuğu edebiyat dünyasına yönlendirme ancak çocuğa göre, çocuğa özgü bir edebiyat sunmakla olur. Çocuğa göre edebiyat oluşturulması düşüncesi de çocuk edebiyatının temelini oluşturmuştur. Çocukların ilgisi, algılama gücü, kavrama yeteneği ve dil düzeyi çocuklar için yapılacak eserlerin, edebiyatın düzeyini belirlemektedir. Bu nitelikler “çocuğa görelik” kavramının özünü oluşturmaktadır. Bir edebiyat eserinin bütün değer yargıları çocuk edebiyatı için de geçerlidir.

2.2.2. Çocuk Edebiyatının Nitelikleri ve Hedefleri

Çocuk edebiyatının kendi içinde belirli özellikleri ve hedefleri bulunmaktadır. Her çocuğun dünyasına girebilmeye olanak sağlayan kitapların birtakım işlevlerini yerine getirebilmesi için de sınırları belirlenmiş özelliklere ve hedeflere uyulması lazımdır.

Çocuk edebiyatı, tanımı, nitelikleri ve başrolünde çocuk olması dolayısıyla görmezlikten gelemeyeceğimiz birtakım hedefler doğrultusunda söz konusu varlığını sürdürür. Büyük bir özenle oluşturulan bu hedefler, hem çocuk edebiyatının hem de çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi için mutlaka dikkate alınmalıdır. Tacettin Şimşek bu hedefleri şöyle sıralamıştır:

1. Çocuğun ruhsal ihtiyaçların karşılamak, sevgi, sevilme, sevme, öğrenme, bir gruba ait olma, oyun, değişiklik ve estetiklik gibi ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak.
2. Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konuları göz önüne almak.
3. Çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimlerine katkıda bulunmak.
4. Çocuğun algı gelişimini desteklemek (görsel, işitsel, dokunsal algı).
5. Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimleri desteklemek.
6. Çocuğun zihinsel gelişimine katkıda bulunurken kavram gelişimini desteklemek.
7. Çocuğa ilk kitap sevgisini aşlamak.
8. Çocuğa ilk edebi ve estetik değerleri vermek.
9. Çocukların gelişmekte olan iç ve dış dünyalarına katkıda bulunmak.
10. Çocukları yaşam gerçeklerine hazırlamak.
11. Çocukların yaratıcı güçlerini, harekete geçirmek.

12. Çocukların dinleme yeteneğini geliştirmek.
13. Çocukların eleştiri yeteneğini geliştirmek.
14. Kitabın eğlence ve bilgi kaynağı olduğunu öğretebilmek.
15. İyi çocuk kitabı kavramını verilen uygun örneklerle kazandırmak.
16. Çocuk kitaplarının türlerini tanıtmak.
17. Çocuklara uygun fiziksel özelliklerde kitaplar sunmak.
18. Hikâye ve masalları, kitap, renkli resimler, kukla, gölge oyunu pandomim, çubuk figürler sembolleri gibi yöntemlerle anlatabilmek.
19. Çocuklara uygulanan eğitim programlarını destekleyici özelliklere sahip kitaplar verebilmek (Şimşek, 2002: 34).

Bütün bu nitelikler, hedefler ve özellikler çerçevesinde kaleme alınan edebi eserler çocuğun geleceğe hazırlanmasında büyük önem taşımaktadır. Bu özelliklere dikkate alınmadığı takdirde çocuk edebiyatı için yazılan eserler sadece basılmak amaçlı oluşturulmuş kitaplar olmaktan öteye geçemez. “Çocuğa görelilik ilkesi” etrafında hazırlanan her edebi eser, çocuğun hayal dünyasına seslenen, ona rahatlayabileceği konuları işleyen ve onu duygu, düşünce yönünden besleyen nitelikte olmalıdır.

Yukarıda sıralanan maddeler yanında çocuk edebiyatının ilkeleri ile ilgili olarak Sedat Sever’in dile getirdiği şu görüşlerin de dikkate alınması gerekir:

Çocuğun dilsel beğenilerinin anadilinin anlatım olanaklarıyla eğitme anlayışından uzak çocuksu yayınlar ile çocuğu bir yetişkinin kendince oluşturduğu doğrulara bağımlı kılmak isteyen güdümlü yayınlar, çocuklarda kitap ve edebiyat adına yanlış kanıların oluşmasına, zamanla çocuğun okuma isteğinin körelmesine, sonuçta da çocukla kitap arasında engellerin oluşmasına yol açabilir. Bu yüzden çocuğun dil ve anlam evrenine uygun olmayan, yapay ve çocuksu bir biçimin kullanıldığı kitaplar, anadili sevgisinin ve bilincinin gelişimini engelleyici bir etken olarak görülmelidir (Sever, 2007:10).

Bu konuda çocukla yakından ilgili olan gerek ailelere gerekse eğitimcilerle çok önemli görevler düşmektedir. Günümüz çocuklarının nasihatle değil de modelle daha çok etkilendiği dikkate alınacak olursa bu konuda öncelikle yetişkinler çocuk edebiyatının özelliklerini ve hedeflerini iyi kavramalıdır. Yetişkinler seçici oldukça çocuklar da çevresindeki yetişkinlerden etkilenecektir.

Çocukların edebiyat eserlerinden vazgeçebileceklerini düşünmek ve çağımızın endüstriyel ve teknolojik gelişmeleri sonucunda onların kitaba karşı ilgilerinin azalacağına ilişkin görüşler ileri sürmek doğru değildir. Normal bir büyüme ve gelişme gösteren çocuğun doğal ihtiyaçları yanında birtakım ruhsal ihtiyaçları da vardır ki, bunlar öz bakımından hiç değişmeden sürüp gidecektir. Bu ihtiyaçların teknolojik bir vasıta ile giderilmesi çok da mümkün değildir. Bu ihtiyaçları karşılamada sözlü ve yazılı eserlerin payı büyük olacaktır. Basılı materyale, özellikle kitaba karşı ilgi duymaya başlamalarını sağlayarak, hele onlara çeşitli okuma ortamları sunmakla çocukların zihinsel ve duygusal gelişimini birçok yönden olumlu etkileyebileceğimizi belirtmek doğru olur. Çocuklar okumaya başladıktan ve bu konuda ilerlemeler gösterdikten sonra, sürekli olarak edebiyat eserlerinden yararlanma gereksinimi hissederler (Oğuzkan, 2013: 5). Bu konuda öğrencilerin de genelde belirttiği elektronik kitaplardan kitap okumanın daha zevkli olduğu algısı, bilgisayar dünyasının cazibesine dayanan bir aldatmadır.

2.2.3. Hikâye ve Çocuk Edebiyatında Hikâye

Çok zengin bir anlatı geleneğine sahip Türk Edebiyatı içerisinde çocukların gelişim özelliklerine uygun yüzlerce edebi eser bulunmaktadır. Bunlar kimi zaman bir masal kimi zaman bir efsane kimi zaman da bir hikâye, kimi zaman da bambaşka bir edebi tür şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu edebi metinlerde çocukların hayal dünyasını geliştirecek, onları geleceğe hazırlayacak ve topluma faydalı birey olmalarını sağlayacak rol model denilen kahramanlara ve motiflere rastlamak olasıdır. Okul öncesi ve okula yeni başlayan çocukların çocuk edebiyatı metinlerinde kendilerini bulması, onların gerek psikolojik gerekse sosyal gelişimini destekler. Çocukların izledikleri ya da okudukları şeylerle kolayca özdeşim kurduklarını düşündüğümüzde çocuk edebiyatının bireyin hayatında ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar.

Çocuklara yönelik edebi türler içerisinde özellikle onların masal döneminden ayrılıp daha gerçekçi bir dünyaya adım attıkları zaman karşısına çıkan edebi türlerin başında hikâye ve roman gelmektedir. Hikâye ve roman birer edebi tür olarak birçok açıdan birbirine benzemektedir. Hikâye, Arapça “hikayet” ten türemiş olup “*Az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay; baştan geçen bir olayı anlatma; belli bir zaman ve*

yerde az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun birtakım olayları anlatan ya da birkaç kişinin karakteri çizilen roman türünden kısa yapıt, öykü; aslı olmayan söz. ” (Türkçe Sözlük, 1998: 250) anlamına gelmektedir. Kelime ayrıca anlatı, benzetme, tarih destan, kıssa, masal, latife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel vb. birbirinden farklı içeriklere sahip ve fakat çoğunlukla olaya dayalı anlatım unsurlarını da karşılamaktadır.

Türk edebiyatında bir olay anlatımı olarak hikâyenin ilk örnekleri destanlardır. Türk edebiyatında modern anlamda hikâye örneklerine 19.yüzyılın ikinci yarısına doğru rastlanır. Emin Nihat'ın 1873 yılında yayımlanan Müsamere-name adlı eseri, Ahmet Mithat'ın Letaif-i Rivayet'i, Samipaşazade Sezai'nin Eski Şeyler adlı eseri bu türün edebiyatımızdaki ilk örneklerdendir. Adı geçen eserler genellikle topluluk önünde anlatılan meddah hikâyeleri tekniğiyle oluşturulmuştur.

Cumhuriyet dönemine kadar çocukların hedef alındığı bir hikâyeye rastlanmamakla birlikte bu türün olabilecek en olgun örneğini veren Ömer Seyfettin'dir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında örnekler veren Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Halit Ziya Uşaklıgil, Memduh Şevket Esenal, Refik Halit Karay gibi Türk yazarları daha çok yetişkinleri dikkate alarak yazmışlardır. Ancak bu yazarlarımızın hikâyelerinden özellikle konu yönünden çocukların dünyasına seslenenler, bu sesleniş çocukça da bir tutumla yaptıklarından çocuklarca çok sevilmişlerdir. Cumhuriyet döneminde 1940'lı yıllardan sonra çocukları hedef alarak hikâye yazan kişilerin başında Kemalettin Tuğcu gelir (Kıbrıs 2010: 179).

Hikâyelerin eğitimde kullanım amaçlarından biri okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Hikâyeler, okumayı sevmeyen öğrencilere bu etkinliği sevdirmek için de kullanılabilir. Uzun ve karışık metinleri okumayı gözünde büyüten bireylere basit ve kısa hikâyeler yoluyla okuma sevdirebilir. Kısa hikâyelerden sonra yavaş yavaş uzun hikâyelere geçilebilir (Şimşek 2012: 230).

Gelenekse edebiyatta sürekli tekrar edilen “iyiler hep kötülerini yener” veya “çalışanlar kazanır” yargıları çocuğu gerçeklikten uzaklaştırabilir. Ayrıca hikâyelerde doğrudan öğüde yer verilmiş olması kitapla çocuk arasına mesafeler koyabilir. Bu nedenlerden ötürü de çocuk, giderek okuma eyleminden uzaklaşır. Bunlara yol açmamak için çocuğun kendisinin bularak sonuçlar çıkaracağı durumlarla karşılaşması önemlidir (Sever, 2013: 38).

Hikâyelerin çocuklara yaşamla ilgili bakış açısı sunma işlevi de bulunur. Örnek yaşantılarla çocukların çeşitli durum ve olaylarla ilgili yorum yapabilme yetenekleri gelişir. Ancak unutulmamalı ki bu işlev yerine getirilirken hiçbir zaman bu işi doğrudan ve yalın biçimde sunma yolu izlenmemelidir. Bu işlevleri estetik yaşantılar aracılığıyla imgesel bir anlatımla sezdirme yoluyla yerine getirilmelidir (Kıbrıs, 2010: 179).

Hikâyeleri çocuklar çok okuyup sevmelerine rağmen yine de onlar için seçilecek hikâyelerin birtakım özellikler taşıması gerekmektedir. Çünkü her hikâye çocuklara ve gençlere faydalı şeyler kazandıracak nitelikte olmayabilir. Çocuk hikâyelerinde bulunması gereken özellikleri Tacettin Şimşek şöyle sıralamıştır:

1. Hikâyeler dil ve edebiyat yönünden iyi kurgulanmış olmalı, çocukların estetik yönden gelişmesine fırsat vermelidir.
2. Çocukların ilgi alanlarına uygun olmalı, sosyal ve duygusal gelişimine zarar verebilecek unsurlar taşımaması dikkat edilmelidir.
3. Olay, çocukların duygu dünyasına uygun olmalı, uzun tasvirlerle ve karmaşık ilişkilere sahip olmamalıdır.
4. Hikâyeler hem çocukların yeni kelime öğrenmesine imkân tanımalı hem de bilinmeyen kelimelerin çokluğundan sıkılma oluşturmamalıdır.
5. Anlatılan olay çocuğun iç âleminde çelişkilere meydan vermemeli, bitkinlik, karamsarlık, ümitsizlik gibi olumsuz tavır ve davranışlardan uzak olmalıdır.
6. Hikâyelerin giriş (serim), gelişme (düğüm) ve sonuç (çözüm) bölümleri mantığa uygun bir biçimde tasarlanmış olmalıdır.
7. Hikâyeler doğrudan öğüt verici olmamalı, olaydan ve kahramanların özelliklerinden dersler çıkarılması, bir şeyler öğrenilmesi sağlanmalıdır (Şimşek, 2012: 230).

Yukarıda sıralanan özelliklerle birlikte okutulacak hikâyede veya hikâye kitabında öğretmen ve velilerce, çocuklar için sakıncalı konulara (cinsel, ideolojik, politik) yer verilmemiş olmasına, yer alan resimlerin uygun olmasına, güldürü ögesinde aşırılığa ve kabalığa kaçılmamasına da dikkat edilmelidir (Kıbrıs, 2010: 179).

Hikâyeler çocuğun yaş seviyesine göre tasnif edilebilir. Okul öncesi dönemde bulunan bir çocuk için, hikâyenin görsel malzeme ile donatılmış olması çok önemlidir. İlköğretim birinci ve ikinci kademedeki bulunan çocuklara yönelik hazırlanan, hikâyeler

de konu, dil, anlatım ve amaç açısından farklı özellikler bulunur. Yalçın ve Aytas yaş gruplarına göre hikâyeleri üç grupta değerlendirir:

1. Okul Öncesi: Bu yaş grubuna dâhil çocukların en önemli özelliği bir öykü metni, okunmasının yanında, kendilerinin de öyküde anlatılan olayı yaşamak istemeleridir. Bu yüzden, öykülerde anlatılan olay, çocukların sadece duygularına hitap etmemeli, onların gözlediği ve yaşadığı olaylardan seçilmelidir.

2. İlköğretimin Birinci Devresi: Eğilimleri içten dışa doğru olan bu yaş grubundaki çocukların çevreleriyle daha uyumlu ve onlarla ilişki kurma arzusu içinde oldukları görülür.

3. İlk Gençlik Devresi: Bu yaş grubundaki çocuklar büyüklere yönelik öykü metinleri ile çocuk öyküleri arasında köprüdürler. Diğer yaş grubuna bağlı çocuklarda öyküler genellikle hayal mahsulü iken, bu yaş grubuna yönelik öyküler daha gerçekçidir (Yalçın ve Aytas, 2011:147).

Hikâyelerin hazırlanmasında çocukların yaş seviyeleri çok önemlidir. Buna dikkat edilmemesi, hâlihazırda herkesin çocuklar için hikâye kaleme aldığı ülkemizde, daha büyük sıkıntılara yol açacaktır. Hikâyeyi her yaştan insan okuyabilir; ama bu türün çocuklar için vazgeçilmez önemi vardır. Hikâye çocuğu güdüler. Bu türün kısa olması çocukların okuma eğilimleri açısından da önemlidir. Çocuk bir hikâyeyi bazen tek solukta okuyabilir. Hikâyenin çocukta meydana getirdiği bu kısa aralıklı sürükleyicilik, çocuğun uzun dönemde iyi bir okuma alışkanlığı kazanmasına da yardımcı olur.

2.2.4.Çocuk Edebiyatında Kahraman, Karakter ve Tip

Çocuklar içinde bulundukları yaşları itibariyle zamanlarını belirli alanlarda geçirirler. Genelde doğumdan 5-6 yaşına kadar aile içinde zamanını geçiren çocuk, okula gitmeye başlamasıyla beraber hem yeni bir çevreye hem de ilgi ve dikkatini çekecek başka alanlara/materyallere yönelir. Okul denince akla ilk gelen materyallerden olan kitaplar onun zihinsel ve duygusal dünyasının çeşitlenmesinde en önemli vazifeyi yüklenir. Böylesi önemli bir vazifeyi üzerine alan kitaplarda bulunan bilgilerin, olayların ve durumların da özenle düzenlenmiş olması gerekir. Özellikle küçük sınıflardan itibaren başlayan okuma anlama etkinliklerinin parçası olan hikâyeler bu bağlamda oldukça önemlidir. Anlatma esasına dayalı bir tür olan hikâye ve romanlarda

esas unsurların başında kahraman/karakter/tip gibi unsurlar gelir ve bu unsurlar çocuk için zaman zaman hayati önem taşıyacak özelliklerle hayat bulabilir.

Kahraman, roman hikâye, tiyatro ve bezeri edebiyat türlerinin başından olaylar geçen kişidir (Türkçe Sözlük, 2006:). Hikâyelerin şekillenmesinde esas unsurların başında gelen kahramanların sahip olması gereken birtakım özellikler vardır.

Çocuklar için kahramanlar kitaba başladıktan sonra kendisiyle özdeşim kurabileceği bir arkadaş olabilir. Bu arkadaşın insan veya insan dışı bir varlık olması çok da önemli değildir. Önemli olan çocuğun onu kendisine ne kadar yakın bulduğudur. Ne kadar süslü anlatımlarla verilse de çocuk, kendine yakın bulmadığı kahramana uzak durur.

Her eserde başından geçen olaylar geçen kahramanlar aslında çeşitli karakterleri yansıtmaktadır. *Karakter, bir yapıtta duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kişi* (Türkçe Sözlük, 2005: 1077) iken bir de tipler vardır. Özdemir’e göre *tip, benzerlerinin ortak yönlerini kendisinde toplayan, onları simgeleyen kişilerdir* (Özdemir, 1995:109).

Kahramanlar her anlatıda farklı farklı karakterleri canlandırır. Çocuklar böylelikle okudukları her kitapta bir başka karakterle tanışır, yeni yaşantılar kazanır ve farklı deneyimler elde eder (Şimşek, 2012: 104)

Prof. Dr. Sedat Sever de karakteri, sanatçının duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirmiş olduğu, gerçek hayattan da esinlenerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile şekillendirdiği bir kişilik olarak tanımlar (Sever, 2007: 64).

Konuyla ilgili olarak bir çalışmada kahraman, karakter ve tip kavramları birbirinden şöyle ayrılmıştır:

Kahraman aynı zamanda bir yapıtta duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kişi; karakter “ayırt edici nitelik; bir kimsenin ya da bir insan grubunun tutumu, duyusu ya da tepki biçimi; genel olarak “bir nesnenin, bir bireyin kendine özgün yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti; bireyin davranış biçimlerinin bütünü” belirleyen ana özellik” biçiminde tanımlanabilir. Karakter, bir insanda olabilecek olumlu ve olumsuz nitelikleri barındıran, çok yönlü işlenmiş kişilerdir. Konuyla ilgili bir başka terim olan tip ise, tek tip özellikleri kendinde barındıran, yani sadece iyi olan sadece titizliği işlenen tek düze kahramanlardır. Tip geneldir, karakter ise özeldir. Buna

bağlı olarak karakterin kendine has özellikleri olur; ama tipteki özellikler herkeste bulunabilen özelliklerdir (Demirel ve diğerleri, 2010:62).

Kim veya ne olursa olsun karakterler çocuğun temel ihtiyaçlarından olan sevgi ve güven duygusunu karşılayabilmelidir. Her kitapta çocuğun seveceği ve güvенеceği bir kahramanı olmalıdır.

Çocuk kitaplarındaki kahramanların özellikleri, inandırıcılığa ters düşmemesi açısından fazla abartılı olmamalıdır. Çocuğun mantık dünyasından uzak tasvir edilen kahramanlara, çocuğun kitaptan uzaklaşmasına yol açabilir. Ayrıca geliştirilen başkahramanın sorunlarla başa çıkamaması, yenilgiye uğraması ya da yılgınlık yaşaması çocuklar üzerinde olumsuz bir etki yaratabilmektedir. Bu yüzden geliştirilecek olan kahraman, olaylara yön veren, sorunları çözüne ulaştıran, merak ögesini sürekli canlı tutabilen bir kişiliğe sahip olmalıdır. Çocuk kitabında ele alınan olaylar ile karakterler arasında bir kopukluk, bir uçurum olmamalıdır. Olay ve karakterdeki bütünlük eserin inandırıcılığı çocuğun kahramanla özdeşim kurması açısından önemlidir (Demirel ve diğerleri 2010:63).

Karakterlerin güvenilirliği, yazarın onların gerçek doğalarını, güçlü ve zayıf yanlarını hikâyede gösterebilme yeteneğine bağlıdır. Edebi eserlerde yazarlar, karakterleri farklı anlatım teknikleriyle okuyucuya tanıtarak, anlatıyı tekdüzeliikten kurtarmak için çabalarlar. Bu çerçevede Şimşek (2012:103) hikâyede karakterleri tanııtma yollarını dört maddede sıralamıştır:

1. Karakteri anlatıdaki diğer kişilerle iletişim kurdurarak diyaloglarla tanııtma,
2. Karakteri, hikâyede doğrudan betimleme,
3. Karakterin düşüncelerini monologlarla betimleme,
4. Karakteri bir olayın içinde göstererek ortaya koyma.

Sedat Sever ise kahramanların edebi eserlerde farklı işlevleri olduğuna dikkat çekerek şöyle der: *Çocuk ve yetişkin edebiyatında olay kurgusunda yer alan kahramanlar farklı işlevler üstlenirler. Bir olay ya da durum içindeki konumlarına göre de “baş kişi”(kahraman), “yan kişi” (roman ya da öykü kişisi) olarak adlandırılırlar. Yapıtlarda olayı sürükleyen, yaşayan en önemli kişiye ya da anlatılanlarla doğrudan ilgili olan, anlatımı yönlendiren kişiye “baş kişi”, “temel kişi” ya da “kahraman” denir. Bu kişiler, okura yapıtta birçok özelliği ile tanıtılır. Olaylar onun çevresinde*

döner. Yan kişiler (ikinci, üçüncü derecede kişiler, arka plandaki kahramanlar) anlatılanlarla dolaylı ilgisi olan kahramanlardır. (Sever, 2007: 64)

Eserin başından sonuna büyük değişim göstermeyen ya da okur tarafından önemsenmeyecek derecede küçük değişimler yaşayan karakterler durağan bir yapıya sahiptir. Zaman geçmesine rağmen eser karakterinde bir değişiklik meydana gelmek zorunda değildir. Ancak yazar, kahramanda bir değişikliğin olmamasının sebeplerini okura ustalıkla sezdirebilmelidir. Devingen (dinamik) karakter ise eserin başıyla sonu arasındaki kesitte değişim gösteren ve yeni karakter özellikleri de edinen bir yapıya sahiptir. Çocuk okuru etkileyen bu devingenlik ondaki okuma isteğini de perçinler. Yazar, çocuk okura bu değişimleri iletirken kahramanın inandırıcılığını yitirmemesine dikkat etmelidir ve karakterin özellikleriyle eserin kurgusu bir bütünlük taşımalıdır (Sever, 2007).

Özellikle anlatı esasına dayanan hikâye kitapları çocukların davranışları üzerinde etkili olacak kahramanların varlığı açısından en geniş kapsama sahiptir. Hikâyeler, çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlar. Hikâye kahramanı olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır. Hikâyelerde geçen kahramanların çocuğa birçok yönden yakın, benzer olması, olumlu olumsuz özelliklerinin bir arada dengeli bir şekilde verilmesi, kahramanın yaşadığı dönem ve çevrenin birlikte sunulması, kahramanın olağanüstülükten ziyade gerçek hayatta çocuğun karşılaşılabileceği kişi ve durumlara uygun olması, çocuğun, kahramanı kendisine model almasında etkilidir.

2.2.5. Çocuk Edebiyatında Kahramanların Rol-Model Olma Durumları

Geleceğini hayaller üzerine kuran çocuklar bu hayalleri gerçekleştirme yolunda kendilerine kimi zaman ilham vereceği kimi zaman da öykündüğü, özendiği kişilere ihtiyaç duyarlar. Onlar bu doğal gereksinimi önceleri farkında olmadan ilk çocukluk çağlarında anne babalarıyla giderirken, okul çağında ise bu ihtiyaçlarını daha bir farkındalıkla öğretmenleri, arkadaşları ve belki de en önemlisi, sürekli vakit geçirdikleri kitaplarla ve oradaki kahramanlarla giderirler. Öğretmenler birçok değeri kişiliğinde rol model olacak düzeyde taşıyabilir. Ancak öğrencilerin kendilerine okul dışında model

seçme eğilimleri kaçınılmazdır. Günümüzde gençler hatta çocuklar bile genellikle film yıldızlarına özenip onlara hayranlık duymaktadırlar.

Edebiyat yapıtlarında yazar-okur arasındaki bağın niteliğini belirleyen temel öğelerden biri de çocukların öykündükleri, örnek aldıkları kahraman ya da kahramanlar ve onların nitelikleridir. Burada çocuğun dünyasında kahramanlar iki şekilde belirir: Birincisi onunla özdeşim kurup onu kendine benzetir. Bir de o kahramanı kendine rol-model yani örnek alır.(Sever, 2013:34)

Öğrenme eylemini açıklamaya çalışan kuramlardan birisi olan Sosyal Öğrenme Kuramı, gözlem ve taklidin öğrenmedeki öneminden hareket eder. Kuramın kurucusu Albert Bandura'ya göre, öğrenme taklit yoluyla gerçekleşen bir eylem olduğundan bireyler ilk önce anne babalarını taklit ederek öğrenirler. Yani bireylerin ilk rol modelleri anne babalarıdır. Ancak zaman içerisinde bireyler, kendi değerleri, inançları ve beklentileri doğrultusunda bu rol modelleri değerlendirir ve kendini bu ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirir.

Okuduğu ya da dinlediği bir öykünün kahraman ya da kahramanlarıyla kurduğu etkileşim çocuğun yeni düşsel arkadaşlar edinmesini sağlar. Kendi gibi duyan, düşünen ve hareket eden ya da etmek isteyen başka çocukların da olduğunu veya olabileceğini anlar. Güven duygusunu geliştirir (Sever, 2007:64).

Sever'in de dediği gibi kendi gibi düşünen, hisseden başka canlıların olabildiğini görmek çocukta güven duygusunun pekişmesini sağlar. Güven duygusu pekişen çocuk o kahramanı ileride örnek de alabilir. Kahramanın çocuğun dünyasındaki ön kabulü özdeşim kurabilmesidir.

İlkokulun sonunda ve daha sonraki ortaokul çağında çocuklar yiğitlik öykülerine, serüvenlere, içinde çözümlenecek giz bulunan kitaplara yönelirler. Bu gelişme döneminin özelliğine uygun olarak çocuklarda girişkenlik, yarışma ve beceri gösterme istekleri artmıştır. Arkadaşlık, iş birliği ve takım çalışmasıyla zor işlerin altından kalkma eğilimleri öne geçer. Bu niteliklere ağırlık veren yayınlara doğal olarak eğilim gösterirler. Masal kahramanlarının yerini serüven kahramanları alır. Bu hikâyelerdeki yiğitlik abartılmamalı, yanılmaz insan, her şeyi bilen, her şeyi başaran insan örnekleri sunulmamalıdır. Kız çocukları acıma ve sevginin öne geçtiği duygusal öykülere yönelirler. Başka bir deyişle çocuk, kitaplarda gerçek insanı tanımalıdır.

Çelişkileri ile düşünce ve duyguları ile insan davranışlarını öğrenmeli, başkalarında kendini görebilmelidir. Katı kuralları içinde sıkışıp kalmamalı, hoşgörü ve esneklik kazanmalıdır.(Yörükoğlu; 1976'dan akt., Oğuzkan,2013:388-390)

Çocuk edebiyatı okurun özgüvenini geliştirip onu kahramanla özdeşim kurmaya itecek özellikler, kahramanın yaşamda karşılaştığı zorluklara karşı verdiği uğraşlar, sorunlara uygun çözümler oluşturma becerisidir. Kahramanın, çocuğun özdeşim kurabileceği, öykünebileceği özellikleri azaldıkça çocuk-kitap etkileşimindeki verimin düşme ihtimali artar. (Sever, 2007: 110)

Çocuk edebiyatı ürünlerinde kahraman/karakter ya da kişilerin verilmesinde yazar veya kimi zaman şaire önemli görevler düşmektedir. Yazar/şair, konuyu, iletiyi veya dili kullanırken gösterdiği titizliği, kahramanların oluşturulmasında da göstermeli ve çocuğun kahramanlarla kendisini özdeşleştirebileceğini, kendisini onun yerine koyabileceğini, kendisine rol-model alabileceğini unutmamalı, bu duyarlılıkları dikkate almalıdır. (Demirel ve diğerleri 2010:65).

Çocuklara seslenen kitaplardaki kahramanların sayısı çocuğun özdeşim kurması açısından önemlidir. Çok sayıda kahramanın yer aldığı bir çocuk kitabında okur, hangi kahramanla özdeşim kuracağını şaşırarak okuma eyleminden uzaklaşabilir (Sever, 2007: 67).

Kahramanın yaşama bağlılığı, karşılaştığı sorunları çözmedeki kararlılığı, amacına ulaşmada izlediği yöntemler ve bunları yaparken ortaya koyduğu söz ve davranışları çocukları da kahraman gibi düşünmeye, hissetmeye ve hareket etmeye yöneltir. Çocukların eğlenme, keşfetme ve hareket özellikleriyle uzlaşan, bu gerçeğe uygun karakterlerle çocuğun karşısına çıkan kitapların çocuklar üzerinde kalıcı izler bırakarak yeni okuma eylemlerine kaynaklık ettiği bilinmektedir. Özellikle çocuk okurda iyi geliştirilmiş kişilik özellikleriyle gerçeklik duygusu uyandıran, onun kahramanla tanışma, karşılaşma isteğini yoğunlaştıran kitaplar okuma kültürü edinilmesinde de önemli bir işleve sahiptir. Çocuğun okuma eylemini istekle sürdürmesinde bir önemli koşul da kahramanın yaşadığı değişimdir. Kahramanın olay dizgisi boyunca değişen kişilik özellikleri, çocuğun insan gerçekliğini anlamasına katkı sağlar. Öykünün başında okura belli özellikleriyle tanıtılan kahraman öykü boyunca hiç değişim göstermiyorsa; her insanın yaşayabileceği bir korkuyu, bir başarısızlığı ya da bir paylaşımı yaşamıyorsa o kahraman insan gerçekliğinden uzaktır (Sever, 2013: 34).

Son yıllarda şiddet kullanarak ya da doğaüstü güçlerden yardım alarak başarıya ulaşan kahramanların yer aldığı kitaplar hızla yaygınlaşmakta ve bu kitaplar büyük bir okur kitlesi tarafından da zevkle okunmaktadır. Kitaplarda çocukların özdeşim kuracağı

kahramanların genellikle büyü ve tılsımdan güç alarak amaçlarına ulaşmaları, şiddetin amaca ulaşmak için olağan bir yöntem olduğu anlayışı, yeterince okuma kültürü edinmemiş küçük okurlar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilir. Bu nedenlerle çocuk tarafından zevkle okunan her metnin yazınsal olduğunu söylemek imkânsızdır. *“Yazarın çocukla paylaşmak istediği temel değer veya değerler nelerdir? Okuma eyleminden sonra çocuk hangi değerleri içselleştirebilir? Kahramanın hangi davranışı ya da davranışları çocuk için bir özdeşim ögesi olabilir?” vb. sorulara cevap verilmeden çocuk adına ortaya konulmuş ürünlerin niteliği hakkında kestirmelerde bulunmak, çocuk edebiyatı adına gerçekçi bir yaklaşım değildir.*” (Sever, 2013: 35)

Çocukların eğitim-öğretim araçlarının başında gelen kitaplar, çocuklara rol- model olabilecek kahramanların kendi dünyalarında yer almasında oldukça etkilidir. Özellikle anlatı esasına dayanan hikâye kitapları çocukların davranışları üzerinde etkili olacak kahramanların varlığı açısından en geniş kapsama sahiptir. Hikâye kahramanı olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır. Hikâyelerde geçen kahramanların çocuğa birçok yönden yakın, benzer olması, olumlu olumsuz özelliklerinin bir arada dengeli bir şekilde verilmesi, kahramanın yaşadığı dönem ve çevrenin birlikte sunulması, kahramanın olağanüstülükten ziyade gerçek hayatta çocuğun karşılaşabileceği kişi ve durumlara uygun olması, çocuğun, kahramanı kendisine model almasında etkilidir.

“Konuların sunulmasına yardımcı olan kahramanlar, çocukların gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Kahramanların çocuklar tarafından örnek alınmalarında bir sakınca olmamalıdır. Kahramanlar inandırıcı ve tutarlı olmalıdır. Kahramanlar tek boyutlu verilmemelidir. İyi- kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış tüm yönleri ve davranışları verilmelidir.” (Burç, 2013:7)

Çocuklar için hazırlanmış eserlerde hayatın ve kahramanların tüm yönleriyle verilmesi, çocuğun gerçek hayatta karşılaşabileceği kişi ve durumlar sonrası ortaya çıkabilecek hayal kırıklarını önler. Kahramanların tek boyuttan uzak, hayata daha yakın sunulması çocuklar için hazırlanan eserleri anlamlı hale getirir. Bir çocuk, eser kahramanının hem iyi hem kötü taraflarını kitabı bitirdikten sonra değerlendirebilmelidir. Bu değerlendirme sonrası çocuk, hayatın hem iyi hem de kötü taraflarının olabileceğini idrak edebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. İNCELEMeye ESAS ALINAN KİTAP VE YAZARLARIN TANITIMI

3.1. 13. Engel-Ayfer Gürdal Ünal

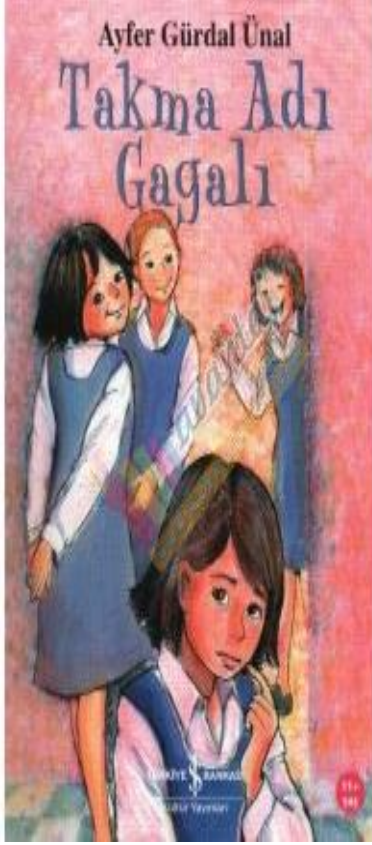

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan bu eserin 3. baskısı 2010 yılında yapılmıştır. Saadet Ceylan resimlemiştir. Ayfer Gürdal Ünal kitabını kızına ithaf etmiştir.

On dört yaşındaki bir genç kız olan Zeynep, binicilikle ilgilenmektedir. “Gençler Binicilik Yarışması”nda birincilik kazanmak için hazırlanmaktadır. Hem hoşlandığı erkek arkadaşı hem de en büyük rakibi olan Özgür’ü geçebilirse bu başarı onun için ayrı bir anlam kazanacaktır. Öte yandan kendisini yarışmaya hazırlayan öğretmeni ile birlikte “Londra Ustalar Engel Atlama Yarışma’sına katılacaktır. Eserde anlatılanlar bu yarışma ve ona hazırlanan kişilerin çevresinde yaşanırken insan sevgisi, öğretmen sevgisi, hayvan sevgisi, arkadaş sevgisi ve güven kavramları da derinlemesine ele alınmıştır.

Ayfer Gürdal Ünal, 1953 yılında doğdu. Beylerbeyi İlkokulu, Üsküdar Amerikan Kız Lisesi (1971) ve İ.Ü. İşletme Fakültesini (1975) bitirdikten sonra yirmi yıl yöneticilik yaptı.1996 yılında ilk kitabı, Doğum Gününde Gelen Ağaç, yayımlandı. 2007 yılına kadar 10’u resimli kitap, 2’si 8-12 yaş grubu için roman olmak üzere 12 özgün eseri ve üç çevirisi yayımlandı.Ayfer Gürdal Ünal’ın eserleri dışında her ay düzenli olarak Dünya Kitap’a yazdığı Çocuk Gözü yazılarını www.ayfergurdalunal.com adresinden okuyabilirsiniz. 2007 yaz döneminde Boğaziçi Üniversitesi’nde konuk öğretim görevlisi olarak Çağdaş Türk Çocuk Edebiyatı başlıklı ders veren yazar, halen aynı üniversitede çocuk edebiyatı yüksek lisans derecesi için çalışmaktadır. Ayfer Gürdal Ünal, evli ve bir kız çocuğu annesidir. Sevgisiz hiçbir işin doğru olmayacağına inanan yazar, çocuklar için yazmayı varlık nedeni olarak görmektedir.

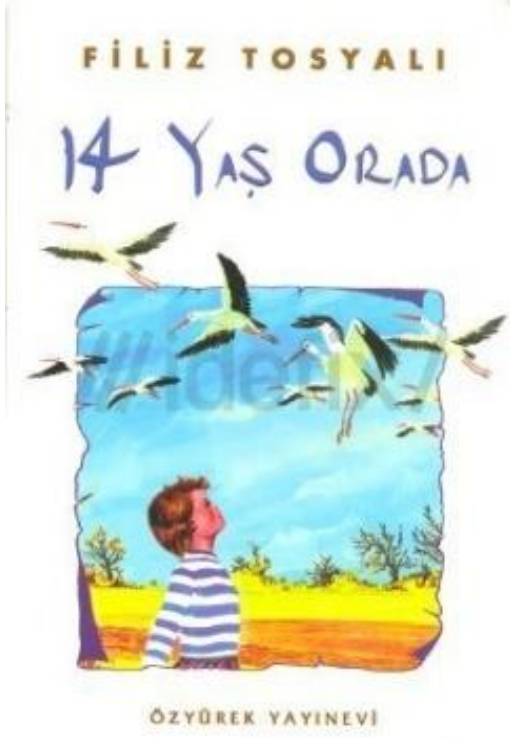
3.2. Takma Adı Gagalı-Ayfer Gürdal nal

Eser, hem 2004 yılında ınar Yayınları'ndan hem 2008 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından ıkmıştır. Resimleyen Saadet Ceylan'dır. Yazar, kitabını Beyhan ve Rezzan adlı kız kardeşlerine ithaf etmiştir.

Hikâye, babasının tayini İstanbul'a çıkan Beyhan'ın yeni arkadaş ortamında yaşadığı sıkıntıları ve bu sıkıntılar içinde oluşan sıcak bir dostluğu anlatmaktadır. Yeni bir çevreye, okula uyum sağlamaya alışan Beyhan'ınsınıfındaki bir grup arkadaş tarafından dışlanması onu oldukça zer. Hatta bir derste araştırma konusu olan Gagalı Memeli adlı hayvanı çok iyi anlatmasından dolayı öğretmeninden aldığı övgüyü kısıkanan arkadaşları kendisine "Gagalı" lakabını takarlar. O grubun içinde ancak onlardan daha sıcakkanlı olan ve aynı zaman da Beyhan'ın da komşusu Ecemle aralarında güzel bir arkadaşlık başlar. Bu arkadaşlık git gide hem kendilerine hem etraflarına ışık saçan bir dostluğa dönüşür.

3.3. 14 Yaş Orada-Filiz Tosyalı

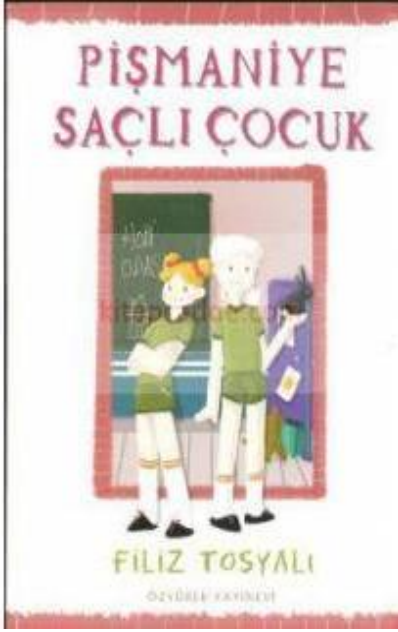

Eser, 2011 yılında Özyürek Yayınları'ndan çıkmıştır. Eserin konusu kısaca şöyledir: Ailesinin hem en büyük çocuğu hem de beş kardeş olmaları Cem için dayanılmaz derece üzüntü ve utanç vericidir. Kardeşlerinin sorumluluğunu sürekli kendi üstünde hisseden on üç yaşındaki Cem, bu yükü kaldıramadığını düşünmenin ötesinde anne ve babasının tek çocuğu olamayışının öfkesini zaman zaman çevresine yansıtır. Taa ki bir Avrupa gezisi için Brüksel'de yanlarında kaldığı Belçikalı ailenin en büyük çocuğu Eric ile arkadaş olana kadar... Eric ve kardeşleri arasındaki bağ onu oldukça etkiler ve Türkiye'ye döndüğünde Cem 14 yaşına girerken herkese örnek olacak bambaşka biri olmuştur. Kardeş sevgisi teması etrafında şekillenen eser, farkındalık kazandırma işlevini hakkıyla yerine getirmektedir.

Filiz Tosyalı, 1951 Çanakkale doğumludur. İstanbul Aksaray Ticari İlimler Akademisi mezunudur. Önemli şirketlerde 20 yıl muhasebe müdürü olarak görev yapan Tosyalı, yine bu görevinden emekli oldu. Tosyalı, yazarlık okulu ve koçluk çalışmalarıyla öne geçti. Dinler ve ırklar Tarihi, NLP, EFT, Certified Life Coach of NLP, Yaşam Tasarım Uzmanlığı, Üstün Zekâlılar Eğitmenliği, Doğa Anaokulu Kurma ve Yönetme, Turizm işletmeciliği sertifikalarına sahiptir. Birçok ödülü vardır. Bu Yayınları Basılmaya Değer Roman ödülü alan Kırmızı Motosiklet romanı Almancaya tercüme edilmiştir. Çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yapmıştır. Birçok radyo programına konuk olmuş; Almanya, Belçika, Gürcistan ve Türkiye'de 250'den fazla konferansa konuşmacı olarak katılmıştır. Çocuk ve gençlik kitaplarıyla tanınmış olan yazarın 56 adet basılmış eseri, 1 adet sesli masal kaseti vardır.

Amerika, Bodrum ve İstanbul'da yaşamını sürdürmekte olan yazar, evli iki çocuk annesi ve bir torun sahibidir.

3.4. Pişmaniye Saçlı Çocuk-Filiz Tosyalı

Eser, 2012 yılında Özyürek Yayınları'ndan çıkmıştır. Eserin konusu şöyledir: Soner, sınıfının hatta okulun en güçlü, en kavgacı, en yaramazı olarak bilinir. Onu diğer çocuklardan ayıran en önemli özelliği de bembeyaz saçlarıdır. Bu nedenle arkadaşlara Soner'e Pişmaniye Saçlı Çocuk demektedirler. İlkokul öğretmeni yıllarca sorunsuz bir eğitim hayatı yaşaması için çabalamıştır. Ancak aşırı hareketli bu ele avuca sığmaz çocuk artık kendi yapmadığı yaramazlıklardan da suçlanır. Genelde arkadaşları tarafından seilmeyen Soner'e sadece Maya yakınlık gösterir. Bir gün sıradan bir arkadaş kavgası büyütülür ve Soner sınıftaki birkaç çocuğun ailesi tarafından şikâyet edilir. Bu duruma oldukça üzülen Maya ve rehberlik öğretmeni sınıftaki diğer kişilerin de fikrinin değişmesini sağlar. Arkadaşlık ilişkilerinin farklı boyutlarıyla ele alındığı eser oldukça duygu yüklüdür.

3.5. Selo'nun Kuşları-Cemil Kavukçu

Can Yayınları'ndan çıkan eserin 7. baskısı 2014 yılında yapılmıştır.. Mustafa Delioğlu resimlemiştir. 12 adet hikâyeden oluşan eserdeki bölümler şunlardır:

- En Büyük Gözler
- Avludaki Tren
- Dere Zamanı
- Erik zamanı
- Pazar Güneşi
- Selo'nun Kuşları
- Şimdi Öldün Sen
- Gelmesinler
- Sarı
- Zor Pazartesiler
- Bozgun
- Ablam

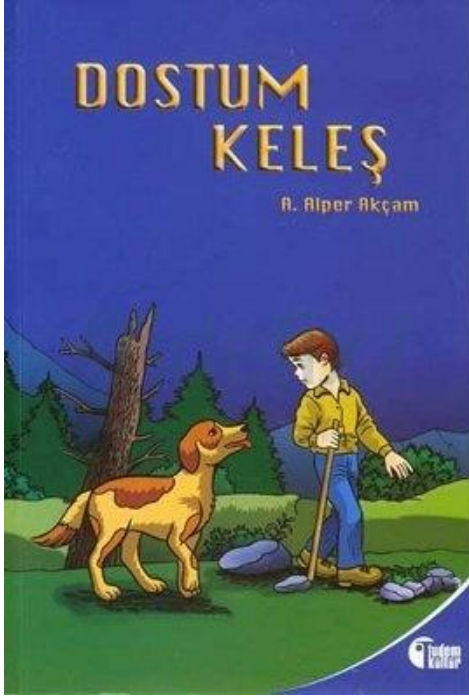
Kitaba adını veren hikâyedeki Selo, annesiz, haylaz, işe yaramaz bir çocuktur. Ama onu diğer çocuklardan ayıran özelliği ise iyi bir kuş avlayıcısı olmasıdır. Bu yüzden de birçok çocuk ona hayrandır. Kuşları bazen yakalayıp serbest bırakan bazen de kafalarını koparacak kadar acımasızca davranan Selo'nun tüm bu yaptığı davranışlar onun annesiz olmasıyla ilişkilidir.

Cemil Kavukçu, 1951 yılında İnegöl doğdu. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeofizik Mühendisliği bölümünü bitirdi. (1976). Öyküleri 1980 yılından bu yana çeşitli dergilerde yayınlandı. *Patika*adlı yapıtıyla 1987 yılında Yaşar Nabi Nayır Öykü Ödülü'nü ve 1996 yılında *Uzak Noktalara Doğru* adlı öykü kitabıyla da Sait Faik Abasıyanık Hikâye Armağanı'nı kazandı. Birisi çocuklar için olmak üzere 8 hikâye kitabı ve bir romanı vardır.

3.6. Dostum Keleş-Alper Akçam

Tudem Yayınları'ndan çıkan kitabın 2010 yılında 4. baskısı yapılmıştır. Beş hikâyeden oluşan eserdeki bölümler şunlardır:

- Dut Pekmezi
- Öküzler de Ağlarmış
- Dostum Keleş
- Satılık Köpeğimiz Yok
- Hey Tosi, Duy Sesimi!

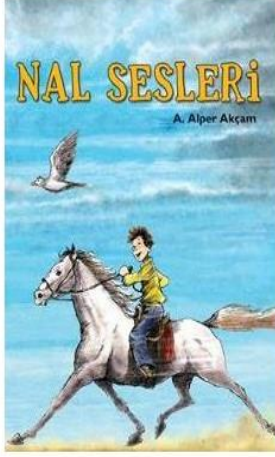

Hikâyelerin her birinde hayvan, tabiat ve insan sevgisini yoğun işleyen kahramanlarımız, bizlere küçük ama kocaman yürekleriyle adeta dersler vermektelerdir.

Alper Akçam,1952'de Ardahan'da doğdu. Kars Cilavuz Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen olan anne ve babasının görev yerlerini izleyerek Ardahan'da 23 Şubat İlkokulu, Kırıkkale Lisesi Orta Kısım, Ankara'da Demirlibahçe Ortaokulu, Ankara Atatürk Lisesi, Ankara Tıp Fakültesinde öğrenimini tamamladı. Genel cerrahi uzmanı olarak çeşitli şehirlerde çalıştı. Erzincan Askeri Hastanesi'ndeki yedek subaylık hizmeti dışında, tüm hekimlik uğraşı SSK Hastanelerinde geçti. Uzun yıllar lisanslı futbol oynadı, spor kulüplerinde, derneklerde yöneticilik yaptı. Türk Tabipler Birliği ve tabip odalarında görevler aldı.

İlk çocuk kitapları Tudem Yayınları arasından çıktı. Diğer öykü kitapları Çalı Çiçeği ve Nal Sesleridir.

3.7. Nal Sesleri-Alper Akçam

Tudem Yayınları'ndan çıkan kitabın 2011 yılında 3. baskısı yapılmıştır. Beş hikâyeden oluşan eserdeki bölümler şunlardır:

- Haydi Atık!
- Özgürlüğün Nal Sesleri
- Suç ve Ceza
- At inadı
- Şeker
- Kazlar Kayıp

Büyük kentlerin karmaşasından uzak doğa ve hayvan sevgisinin anlatıldığı hikâyelerden oluşan eser, doğal yaşamın insan üzerindeki duygusal izlerini hissettiriyor.

3. 8. Kırmızı Kartal-Miyase Sertbarut

Tudem Yayınları'ndan çıkan kitabın 2008 yılında 4. baskısı yapılmıştır.

Hikâyemizin kahramanı Evşen, hayaller kurmayı sever. En büyük hayali yazar olup kitaplar yazmaktır. Fakat yaşadığı kırsal hayat onu geleceğe dair zaman zaman umutsuzluğa sürükler. Çiftliklerinin yanına havaalanı kurulup da tarım uçakları geldiğinden beri Evşen'in ikinci bir hayali daha vardır: Kırmızı Kartal adını verdiği kırmızı tarım uçağına binmek. Dostluk kurduğu Kırmızı Kartal'ın pilotu Muzaffer Amca'sı Evşen'in çok üzgün olduğu bir gün onu teselli ederken uçağına bindirmeye söz verir. Muzaffer Amca'nın ertesi gün işi çıkıp da vaktinde gelemeyişine çok üzülen Evşen, bir anda Muzaffer Amca'sını karşısında görünce çok sevinir. Birlikte uçağına binerler ve o gün Evşen de bir söz verir. İlerde yazar olup Muzaffer Amca'sını yazacaktır.

Ve kitabın son sayfasında, hikâyenin hemen bitiminde yazar tarafından yazılmış özel bir not: "İşte şimdi bu öykünün sonunda yaşadığım o günleri anımsıyor, artık yaşamayan İzmirli Pilot Muzaffer Amca'ya verdiğim sözü yerine getiriyorum.

Miyase Sertbarut, 1963'te Ceyhan'da doğmuştur. Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı öğretmeni. Öykü, roman, masal ve radyo oyunu yazarıdır. Tuna'nın Büyülü Gemisi ve Kırmızı Kartal adlı iki uzun öyküsüyle oluşan dosyasıyla 2003 Tudem Edebiyat Ödülleri Öykü Birinciliği kazandı. Bu öyküler iki ayrı kitap halinde yayımlandı. Sislin Sakladıkları adlı dosyasıyla 2004 Tudem Edebiyat ödülleri Roman ikinciliğini, Akvaryumdaki Denizkızı dosyasıyla Masal Mansiyon Ödülünü ve Kopiland'ın Kobayları dosyasıyla da 2006 Tudem Edebiyat Ödülleri İlk Gençlik Romanları Birinciliğini kazanmıştır. 33 adet yayımlanmış kitabı vardır.

3.9. İkizler İz Peşinde-Miyase Sertbarut

Tudem Yayınları'ndan çıkan kitabın 5. baskısı 2013 yılında yapılmıştır. Zeynep Özatalay tarafından resimlendirilmiştir.

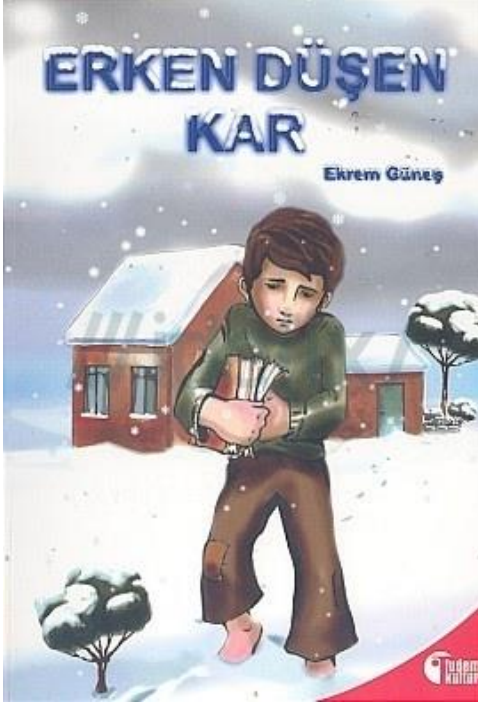
On hikâyeden oluşan eserdeki bölümler şunlardır:

- İkizler İz Peşinde
- Çiğdem Der Ki...
- Emel Öğretmen'e Ne Olmuş?
- Kınalı Keklik
- Bir Varmış Bir Yokmuş
- Balkondaki Muhabbet Kuşu
- Tekerlemeci Dayım
- Yıllar Sonra
- Horoz Dövüşü
- Dilim Dilim Güzel Dilim

Her hikâyede var olan bir sorunun çözümü için minik kahramanlarımız iş başındadır. Çocuksu duyarlılıkla kaleme alınmış hikâyeler yediden yetmişe dersler verecek niteliktedir.

3.10. Erken Düşen Kar-Ekrem Güneş

Tudem Yayınları'ndan çıkan eserin 4. baskısı 2008 yılında yapılmıştır. Asuman Portakal tarafından resimlendirilmiştir. Üç hikâyeden oluşan kitabın bölümleri şunlardır:

- Erken Düşen Kar
- Selam Vermeyen Oğlan
- Nuri Amca

Zor şartlarda okula gitmek için yeri gelince kardeşiyle karda yalınayak gitmek zorunda kalan Umut'un ve öğretmenin sevgi, mücadele ve azim dolu hikâyesi kitaba ismini vermiştir.

Ekrem Güneş, 1943'te Gülşehir'in (Nevşehir) Yeşilyurt köyünde doğdu. İlkokula on bir yaşında, köyünde başladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nü bitirdikten sonra çeşitli okullarda görev yaptı ve 1995'te emekli oldu. Öykü, roman ve oyun yazar Ekrem Güneş'in TRT radyolarında çok sayıda oyunu yayımlandı. Çeşitli yayınevlerince kitapları basıldı. Kimi yapıtları ödüle değer bulundu. TRT'nin 2001 yılında düzenlediği oyun yarışmasında, çocuklar için yazdığı *Okuma Tutkusu* adlı on bölümlük oyunu ikincilik, 2003 yılında düzenlediği oyun yarışmasında *Sevginin Kuş Kanatları* adlı beş bölümlük çocuk oyunuyla birincilik ödülü aldı. 22 Adet yayımlanmış eseri vardır.

3.11. Her Çocuğun Bir Yıldızı Var-Mustafa Ruhi Şirin

Kök Yayıncılık tarafından 7. baskısı 2012’de yapılan eseri Füsün İyicil resimlemiştir. Eser, dört ayrı bölüm olmak üzere toplam 11 hikâyeden oluşmaktadır. Eserin hemen her hikâyesinde çocukların duyguları, iç dünyaları ön plana alınmıştır. Kitabın bölümleri şöyledir:

Her Çocuğun Bir Yıldızı Var

Çocuklar İçin Hikâyeler
Mustafa Ruhi ŞİRİN

- Kardan Adamın Hikâyesi (Suna’nın Bebeği, Ayla’nın Bulut Oyunu, Kardan Adamın Kedisi)
- Çocukluk Arkadaşım Sincap (Güneş Resimli Kayık, Çocukluk Arkadaşım Sincap, Yağmur’un Elleri)
- Köpeğimin Kurdelesı Kırmızı (Maviş Kedim Miyav Dedi, Balıkların Sunduğu Gülücük, Köpeğimin Kurdelesı Kırmızı)
- Her Çocuğun Bir Yıldızı (Evinize Hoş Geldiniz, Her Çocuğun Bir Yıldızı Var)

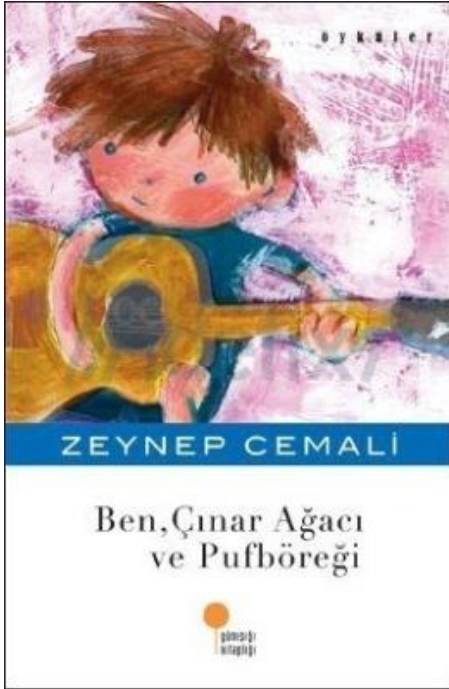
Mustafa Ruhi Şirin, 1955’te Trabzon’da doğdu. İletişim alanında yükseköğrenim gördü. 1977’de TRT’de görev aldı. 1986-1991 yılları arasında İstanbul Üniversitesi’nde iletişim alanında dersler verdi. 1990 yılında Çocuk Vakfı’nı kurdu. Şirin, çocuk kültürü, çocukların medeni, sosyal, kültürel ve ekonomik hakları, çocuk ihmal ve istismarı, risk altındaki çocuklar, çocuk ve iletişim araçları, çocuk edebiyatı alanlarında yazılar yazdı, kitaplar yayınlandı. Türkiye’de ilki 1987’de yayımlanan üç Çocuk Edebiyatı Yıllığını (1987-88-89) yayına hazırladı. Çocuk Vakfı Çocuk Edebiyatı Okulu’nun kuruluşunu gerçekleştirdi. Editörlüğünü yaptığı 99 Soruda Çocuk Edebiyatı kitabı Eğitim Fakültelerinde yardımcı ders kitabı; Televizyon Çocuk ve Aile, Gösteri Çağı Çocukları ve Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü kitapları ise İletişim Fakültelerinde kaynak kitap olarak okutuluyor. Farklı türlerde yayınlanmış 11 tane çocuk kitabı, 10 tane de yetişkinlere yönelik kitabı vardır.

Yazarın *Guguklu Saatin Kumrusu* adlı sanat masalı kitabı, Rumenceye (1995) ve *Masal Mektuplar* adlı kitabı da Makedoncaya (1996) çevrilerek yayınlandı. *Kuş Ağacı* masal kitabı (resimleyen Nazan Erkmen) UNESCO Asya Kültür Merkezi Resimli Çocuk Kitapları Ödülü kazandı. (1993).

3. 12. Ben Çınar Ağacı ve Puf Böreği-Zeynep Cemali

Günışığı Kitaplığı Yayıncılıktan çıkan eser, 2014 yılında 22. baskısını yapmıştır. 9 adet hikâyeden oluşan eserdeki bölümler şunlardır:

- Çelimsiz Çocuk
- Krallığımda Bir Prenses
- Kaku Kite, Tako Tike, Mano Maki
- Ferdan
- Beyaz Kalede Değişiklik
- Tanyeri Ağırırken
- Gün Battı
- Ben, Çınar Ağacı ve Pufböreği
- Çalgıcının Çantası

Usta hikâyecilerden Zeynep Cemali, eserinde her çocuğun yaşamının bir kesitinde karşılaşılabileceği sorunları, değişiklikleri, yenilikleri kaleme alıyor.

Çocuk edebiyatına ustalara yakışan bir derinlik kazandıran öykücü **Zeynep Cemali**, 1950’de İstanbul’da doğdu. Babasının sık sık yinelediği “yaşamak öğrenmektir” deyişi yaşamını büyük ölçüde yönlendirdi. Çocuk öyküleri 1991’den bu yana Kumbara (İş Bankası Yayınları), Türkiye Çocuk ve Buğday gibi dergilerde ve Almanya’da dağıtılan Vitamin Çocuk Gazetesi’nde yer aldı. Cemali, kendine özgü öyküsel dilini romanlarında da başarıyla geliştirmeyi sürdürdü.. Kasım 2009’da İstanbul’da yaşama veda eden Zeynep Cemali’nin, ardında bıraktığı son romanı Ankaralı, 2011 Türkan Saylan Sanat ve Bilim Ödülleri Sanat Ödülü’ne değer görüldü. Günışığı Kitaplığı, 2011 yılından başlayarak Cemali’nin anısına, çocuklar için Zeynep Cemali Öykü Yarışması’nı ve çocuk ve gençlik edebiyatı için de Zeynep Cemali Edebiyat Günü düzenliyor. Dört roman ve dört hikâye kitabı olmak üzere yayımlanmış sekiz adet kitabı vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ TEMALAR BAĞLAMINDA İNCELENEN HİKÂYE KİTAPLARINDAKİ KAHRAMANLARIN ROL VE MODEL OLMA DURUMLARI

4.1. Türkçe Öğretim Programındaki Temaların Tez Kapsamında Tanıtımı

Tema, en genel anlamıyla bir edebi eserde sanatçının üzerinde durduğu, eser boyunca işlediği ve okuyucusuna vermek istediği ana fikir, ana mesaj biçiminde tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkıldığı zaman Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin çocuklara kazandırılacak tematik değerler çerçevesinde oluşturulmuş olması gerekir. Gerçekte Türkçe Öğretim Programı 5,6,7 ve 8. sınıflarda 16 tema etrafında şekillenmiştir (Tablo 1 ve 2). İncelemeye esas alınan hikâye kitaplarında 16 temanın 12 tanesine ait rol model olma durumları ile ilgili ifadeler rastlanırken sadece Bilim ve Teknoloji, Atatürkçülük, Kavramlar ve Çağrışımlar temalarıyla ilgili veri elde edilemedi. Öte yandan Milli Kültür ve Değerlerimiz temasında yer alan Türk Büyükleri alt teması ortak olduğu için elde edilen ifadeler birlikte değerlendirilirken Doğa ve Evren temasının alt teması olan Çevrenin Korunması teması ile Sağlık ve Çevre temasının alt teması olan Çevre Bilinci teması ile ilgili ifadeler birlikte değerlendirilmiştir. Çalışmanın hikâye kitaplarındaki kahramanların çocuklara rol model olma durumları olması sebebiyle tematik değeri olduğu düşünülen farkındalık, merhamet, cesaret, vefa, pişmanlık ve özgüven konularına ilişkin ifadeler de yer verilmiştir. Bu bölümde elde edilen rol model olma durumlarıyla ilgili temaların da tanıtımı yapılmıştır.

Tablo 1. 1-5. Sınıflarda Yer Alan Temalar

1-5. Sınıflarda Yer Alan Temalar (Zorunlu)
Atatürk
Değerlerimiz
Sağlık ve Çevre
Birey ve Toplum

Tablo 2. 6-8. Türkçe Öğretim Programındaki Temalar

6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Atatürkçülük	Atatürkçülük	Atatürkçülük
Sevgi	Milli Kültür	Milli Kültür
Okuma Kültürü	Toplum Hayatı	Toplum Hayatı
Zaman ve Mekân	İletişim	Kişisel Gelişim
Duygular	Doğa ve Evren	Bilim ve Teknoloji
Doğa ve Evren	Kavram ve Çağrışımlar	Zaman ve Mekân

4.1.1. Sevgi Teması

İnsan, yaratılış itibarıyla hem olumlu hem olumsuz duyguları, davranışları bünyesinde taşımaktadır. Doğruyu, güzeli sevebildiği gibi kötü ve yanlıştan da nefret etmektedir. Olumlu duygular, bireydeki temel duygulardandır. Sevgi, şefkat, fedakârlık, mutluluk, iyimserlik söz konusu olumlu duygulara örnektir. Olumlu duyguların çocuklara kazandırılması ve onlara bu duyguların sevdirelmesi Milli Eğitim'in temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu hedefler bağlamında çocuklar için okutulacak eserlerde sevgi temasının olay ve durumlar içinde yer alması son derece önem arz etmektedir.

Türkçe Sözlük'te sevgi için *“İnsanın bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu”* (Türkçe Sözlük, 2005:1742) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Bu duygunun canlılar arasında bir çekim sağladığı söylenebilir. İnsana, hayvana, bitkiye kısacası bütün varlıklara sevgi ile kucak açma sağlam ilişkiler kurulmasına yardımcı olur.

Dünya var oldukça insanın diğer insanlarla ve canlılarla hayatını düzenli, huzurlu ve mutlu geçirebilmesinin belki de en önemli koşulu onları sevmesidir. Belki de bu yüzden ünlü düşünür Dante “Kainatı, sevgi yönetiyor.” demiştir. Sevgi olmadan insanın çevresiyle iletişim kurabilmesi, onlarla varlığını devam ettirebilmesi imkânsızdır. Esasında sadece insan-insan ilişkisi değil de tüm canlıların birbiriyle olan olumlu ilişkisinin kaynağıdır.

“Sevgi, kişinin bütünlüğünü, bireyselliğini, yitirmeden diğer insanlarla ve varlıklarla birleşmesidir. Sevgide iki varlığın bir olması, yine de iki varlık olarak kalabilmeleri ikilemi gerçekleşir. İnsanları birbirine yaklaştırarak onları kaynaştıran ve içsel olarak bağlayan ruhsal bir eğilimdir” (Hökelekli, 2013: 15).

Sevgi değeri, insanları bütünleştirme, kaynaştırma özelliğine sahiptir. Sevgi ile toplumda birlik ve beraberlik oluşur. Sevgi kapsam açısından çok geniş bir duygu ve değer olduğundan ve toplumdaki birlik beraberliğin insanla sağlanacağı düşünülürse bu duygunun incelenecek ilk alt başlığı “insan sevgisi”dir. İnsanlar birbirini sevdikçe güven duygusu gelişecek ve böylelikle daha sağlıklı bir toplum oluşacaktır. İnsan sevgisini de anne-baba, öğretmen, kardeş, arkadaş sevgileri alt başlıklarına ayırabiliriz.

Sevgi duygusunun çok farklı sosyal alanlarda yansımaları vardır. İnsan, aile, toplum, dil, doğa, hayvan vb. sevgi çeşitlerini görmek mümkündür. Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran görünmez bağ denebilecek bir duygudur. Bu bağın sağlıklı bir şekilde küçük yaştan itibaren çocuklara hissettirilmesi gerekir. İncelemeye esas alınan çocuk edebiyatı eserlerinde sevgi türleri olarak insan sevgisi, aile sevgisi ve dil sevgisi temaları üzerinde durulmuştur.

İncelenen eserlerde Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan sevgi teması ve onun alt temaları ile ilgili toplam 16 farklı ifadeye rastlanmıştır. Öte yandan sevgi temasının altı alt temasının (aile, insan, dil, vatan, bayrak ve millet sevgisi) üç tanesi (aile, insan ve dil sevgisi) ile ilgili örnek olabilecek cümleler bulunmaktadır. Sevginin iyi bir iletişim sonucu ortaya çıkabildiğini düşünecek olursak iletişim temasında kullanılan bazı ifadeler burada da yer verilmiştir.

4.1.1.1. Aile Sevgisi

Toplumun çekirdeği olan aile ve aile bireylerine karşı sevginin bireylere kazandırılması sosyal problemlerin ortaya çıkmasına engel olur. Özel bir yapısı ve kendine göre bir işleyişi olan ailede ortaya çıkacak küçük bir problem bazen dolaylı bazen de doğrudan bir şekilde toplumu etkileyebilir. Bu nedenden ötürü her ebeveyn çocuğuna aile sevgisini kazandırmada oldukça hassas davranmalıdır.

“Aile, en küçük toplumsal kurum diye tanımlanmaktadır. Ana, baba ve çocuklardan oluşan bu kuruluşun yasalarla saptanan görevlerinin yanında geleneklerle belirlenen birçok işlevi vardır. Aile içinde bulunduğu toplumun bir birimi olarak onun özelliklerini taşır. Toplumun değer yargıları, gelenek ve göreneklerini, beğenilerini, inançlarını, ön yargılarını kısacası ekinini (kültürünü) yansıtır” (Yörükoğlu, 2011:125).

Aileye karşı sevginin oluşmasında onu oluşturan bireylerin üzerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle çocukların yetişmesinde önemli rol oynayan anne ve babaların yükümlülükleri oldukça ağırdır. Aile, insan ilişkilerinin sahnelendiği bir tiyatro gibidir. Çocuk, bu tiyatrodaki başrol oyuncusudur. Anne ve babasının rolleri ise onun etrafında şekillenir. Topluma kazandırılacak olan çocuk önce bu tiyatrodaki sahne alır. Bu sahneye insana, dünyaya karşı nasıl davranması nasıl duygular hissetmesi gerektiğini öğrenir. Çocuklar, özellikle okul öncesinde çok yoğun anne ve babanın

baskın etkisi altında kalır. Onların olumlu ve olumsuz davranışlarını taklit ederek içselleştirmeye çalışır. Keskin bir gözlem gücü olan çocuk, aile bireyleri arasındaki ilişkileri sürekli izler, sonuçlar çıkarır ve bu sonuçlarla hareketle tepkilerde bulunur. Bunlardan dolayı aile içinde sevginin oluşması örnek bir anne babaya bağlıdır. Onların sevgi ve anlayışla tesis ettikleri mutlu aile tablosu çocukta aileye ve onu oluşturan dinamiklere karşı bağlılık da artar. Gergin ve sürtüşmeli bir aile ortamı ise çocukların ruhunda güvensizliğin ve tedirginliğin ortaya çıkmasına neden olabilir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde anne ve baba ilişkisi çocuklarda aile sevgisinin gelişmesine yönelik yapıda olmalıdır. Birbirini anlayışla karşılayan anne baba, sorunlara çözüm bulmada ortak hareket eden, gergin ve tartışmalı bir ortamdan uzak duran ailelerin ilişkileri çocuklar için hazırlanan eserlerde olumlu izler bırakma adına yer almalıdır.

Sevgi temasının bir alt teması olan aile sevgisi ile ilgili, anne babaya duyulan sevgi ve bu sevginin doğal bir sonucu olan koruma, kıskançlık, dayanışma gibi duygular tespit edilmiştir.

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabına ismini veren hikâyede zor şartlar altında yaşayan bir çocuğun annesine olan derin sevgisi dikkat çeker. Hikâyede, babasının kendisine, kardeşlerine ve annesine karşı sevgi göstermeyişi sonucu çocuğun babasından uzaklaşarak annesine yaklaşması, çocuğun dilinden şöyle anlatılmıştır:

“Duygularım beni babamdan uzaklaştırmış, anneme yaklaştırmıştı. Babamdan uzaklaştıkça anneme yaklaştırmaya, annemi daha çok sevmeye başlamıştım. Kendimden daha çok annemi düşünür olmuştum. Düşlerini kurduğum gelecek güzel günlerde önce annem vardı. Annemin önüne kimse geçemezdi.” (Güneş, EDK: 15)

Yukarıdaki alıntıda, çocuğun hem babasından görmediği sevginin boşluğunu doldurmak için hem de annesini koruma güdüsüyle bu duygulara sahip olduğu söylenebilir. Bahse konu olan hikâyede aile sevgisinin anne etrafında şekillenmesi geleneksel Türk aile yapısıyla doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda baba genellikle kendisinden çekinilen bir karaktere sahiptir. Çocuklar çoğu zaman problemlerini anneleri ile paylaşırlar. Anne kendisine sığınılan liman gibidir. Bu limanda çocuk, kendini güvende hissetmekle birlikte geleceğe sağlam adım atmanın rahatlığını yaşar.

“Ya babası ölüverirse... O ne bilirdi tüccarı, ne bilirdi seneti, sepeti... Birden bunalır, içini tanımsız sıkıntılar basardı. Sonra, bir karabasan gibi filmlerde gördüğü o mezarlık sahnelerini görürdü. Babası ölmüş, sarıklı bir hocanın ardından yürüyorlar, yaylı bir tambur acıklı acıklı inliyor. Sonra herkes gidince toprağın üzerine kapanıp ağlıyor.” (Kavukçu,SK: 94)

Cemil Kavukçu’nun **Selon’nun Kuşları** adlı hikâye kitabındaki “Zor Pazartesiler” adlı hikâyeden alınan yukarıdaki ifadelerde, babasıyla pazarcılık yapan küçük bir çocuğun, babasının öldüğünü varsayarak yaşadığı duygulara yer verilmiştir. Bu hikâyede baba, gücü temsil etmektedir. Ailede önemli bir yer edinen babanın yokluğu kabul edilemez. Özellikle babasıyla bütünleşmiş küçük çocuk için babanın boşluğu hiçbir şeyle doldurulamaz.

Filiz Tosyalı’nın **14 Yaş Orada** hikâyesinde öğretmeninin çok kardeşi olması ile ilgili sorduğu sorunun hikâye kahramanını üzmesi üzerine hikâye kahramanı Cem, *“Aldırmıyorum öğretmenim. Aldırsam ne olacak? Kardeşlerimi eksiltemem ki... En büyükleri benim ama hepsi bu okulda öğrenci, okuyorlar, der.” (Tosyalı, 14YO: 9)*

Çocuğun hayatında bir kardeşinin olması ve onunla her şeyi paylaşması yardımlaşma duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Çocuk, paylaşarak mutlu olacağını kardeşi vasıtasıyla öğrenir. Bunlarla birlikte sosyal hayata adım attığında çocuk, kardeş deneyimi ile sağlıklı ilişkiler de kurabilir. Aynı eserde önceleri bir kardeşi olacağı fikrini benimsemek istemeyip çok kıskanç davranan kahraman, fikrinin ve hislerinin değiştiğini şu cümlelerle anlatır:

“Odamdaki bebek yatağının içindeki beyaz büyük oyuncak ayı bütün gece bana sırtıp dursa da kardeşime olan sevgime inanmadı.” (Tosyalı, 14YO:61).

Aynı eserde kardeşlerine sevgi ile davranmayan Cem, gittiği Avrupa gezisinde Eric ve ailesi ile tanışır. Eric, kardeşlerine sevgi dolu davranmaktadır. Cem, Eric’ten kardeşleri ile olan ilişkilerinin arkadaş ilişkileri konusunda deneyim kazanmasına yardımcı olduğunu, birlikte geçirecekleri vakitlerin nasıl daha eğlenceli olabildiğini dinleyince şaşkınlık ve mutluluk içinde şu cümleleri kurar:

“O gece kardeşlerime olan bağlılığımın biraz daha arttığını hissettim. Duyduklarım beni bir anda olgunlaştırmış, kardeşlerimin sevgisini en güçlü şekilde yüreğime yerleştirmişti. (Tosyalı, 14YO:77)

“Onlar olmadan eğlenebileceğimi sanmıyordum. Arkadaşlarımın bu konuda ne düşüneceği beni ilgilendirmiyordu. Bir mutluluğu yaşıyorsam kardeşimle birlikte yaşamalıydım.” (Tosyalı, 14YO:78)

Cemil Kavukçu’nun **Selo’nun Kuşları** kitabındaki “Ablam” hikâyesinde kahraman, oldukça güzel ve biraz da havai olan ablasına karşı yoğun bir biçimde sevgi hisseder. Bu sevgisi sebebiyle kıskandığı ablası için:

“Ablam çok güzeldi, göze gelmesinden çarşının orta yerinde kaçırılmasından korkarlardı. O, iyi yerlere, zengin kocalara layıktı. Her şeyin bir zamanı vardı, ablam henüz evlenecek yaşta değildi.” (Kavukçu,SK: 109) der.

Zeynep Cemali’nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** kitabındaki “Tan Yeri Ağarırken” hikâyesinde yaptığı bir hata nedeniyle okula gönderilmeyen ablası için çözüm arayan Sema’nın öğretmeninden yardım istemesiyle kardeşler arasındaki sevgi yoğunluğunun arttığını şöyle ifade edilir:

“Semayla Seda kardeş olduklarından bu yana hiç böylesine fısıldaşmamışlardı. Babaları televizyona daldığı için onların bu hallerinin ayrımında değildi. Ama Selvi Hanım’ın yüzünde bir ışıltı dolaşıyordu. İki kardeşin böylesine anlaşmasından daha güzel ne olabilirdi? Yorgun olmasa, kendi de onlara katılırdı.” (Cemali, BÇAPB: 84)

Problem çözme yetisinin çocuğa kazandırılmasında yaşanmışlığın önemli bir rolü vardır. Çocuk, çevresindeki problemleri öncelikle kendi gayretleri ile daha sonra da etrafındaki kişilerin yardımı ile çözerse, zamanla başkalarına bağımlı olmaktan kurtulur. Yukarıdaki alıntıda anlatılan Sema’nın Seda ile ilgili problemleri çözerken öğretmeninden yardım isteyerek hareket etmesi, çocuğun deneyim kazanmada çevresiyle hareket etmesi açısından önemini vurgular. Bu şekilde davranan çocuğun hem kendine hem de çevresine karşı olan güven duygusu gelişir. Artık birey olarak sorun çözebileceğine olan inancı gelişen çocuk, hem mutlu olur hem de toplumda sağlıklı bir yer edinmeye başlar.

4.1.1.2. İnsan Sevgisi

Varlıklar içinde en kıymetli ve en şerefli olan insana karşı hissedilen olumlu duyguların temelinde sevgi vardır. 19.yy başlarında Hümanizm olarak adlandırılan akımla insan sevgisinde evrensel kültürde önemli bir konum elde edilmiştir. Özellikle

Avrupa toplumlarında bu yüzyılda öncesine kadar insan, kötü bir varlık algılanmış; yaratılıştan getirdiği günahın bedelini ödemek için türlü işkence ve cezalara layık görülmüştür.

Eşref-i mahlukat olan insanı sevmek ve ona empati ile yaklaşma sevgiyi kullanma türlerinden birisidir. “İnsanlar sevgiyi üç türlü kullanırlar: Birincisi sevgiyi sıradan kullanan kimselerdir. Bunlar günlük yaşayan, eşini ailesini, yemek yemeyi vs. seven kişilerdir. Sevdikleri şeyler daha çok maddi ve manevi çıkar sağlayacak cinstendir. İkincisi, sevgiyi üstün şekilde kullanan kişilerdir. Bunlar birinci gruptakilerine ek olarak yaşadıkları toplumu ve dünyayı da severler. Bir de bilgece sevgi vardır ki insan bu sevgi türünde diğerlerine ek olarak evreni ve yaratıcıyı da sevdikleri içine katmıştır. Yalnızca dünyayı değil, ölüm sonrası yaşamı da sever. Bilgece sevmeyi başarabilen insanlar piramidin tepesindekiler gibi sayıca azdır” (Tarhan, 2015: 69).

Birey, sevgisini davranışlara aktarmadığı sürece inandırıcı olmaz. Sevginin davranışa yansması sevgiyi daha çok besler. Bununla birlikte insanı severken onun sahip olduğu karakteriyle ele alınmalıdır. Sosyal hayatın biçtiği rollere göre gerçekleştirilen bir sevgi bağı, olumsuzluklar sonrası zayıflayabilir. Sevginin sağlıklı, karşılıklı ve uzun soluklu olabilmesi için karşımızdaki insanın kişiliğine, hassas durumlarına önem verilmelidir.

Türk-İslam kültüründe sevgi merkezli oluşturulan medeniyet çok farklı ırktan insanın bir arada yaşamasına yardımcı olmuştur. Osmanlı Devletinin üç kıtada at koşturabilmesi söz konusu bu medeniyetin tesis ettiği insan sevgisiyle mümkün olmuştur. Daha birçok Türk düşünürü, devlet adamı, din adamı sevgi havuzuna su taşımış, bu havuzdan dünyaya sevgi yudumlatmışlardır. Mevlana’nın evrensel mesajları da Yunus’un dünyayı kucaklayacak sevgi dolu iletileri de bu medeniyetin temelini oluşturan temel taşlardır.

Çocuk edebiyatı eserleri bu sevginin çocuklarda gelişmesine yönelik mesajları içermelidir. Özellikle Türk kültüründe yer alan evrenselliği yakalamış insan sevgisi çocuklara hissettirilmelidir. Bu hissettirmenin yollarından biri olan hikâyeler de tezin kapsamı içerisindedir.

İncelemeye tabi tutulan eserlerden **Pişmaniye Saçlı Çocuk, Erken Düşen Kar, 13. Engel, Takma Adı Gagalı** hikâye kitaplarında sevgi temasının alt teması olan insan sevgisi, daha çok arkadaş ve öğretmen sevgisi çerçevesinde işlenmiştir. Örneğin;

Filiz Tosyalı'nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde bir çocuğun çevresi tarafından dışlanmış arkadaşına karşı duyduğu sevgisinin yansıması şu şekilde anlatılmıştır:

“Yaramazlığına rağmen çok iyi yanları vardı, bazen onu içime saklamak isterdim, içinde gizlediği güzellikleri ortaya serdiği zamanları yakaladığınızda onu anlayabilirdiniz.” (Tosyalı, PSÇ:120)

Sevgi teması etrafında şekillenen bu hikâyede ifade edilen arkadaş sevgisi, çocuğun insan sevgisi kazanmasında önemli bir faktördür. Birey, önce kendisini sonra da çevresini severek kişiliğini sağlıklı bir şekilde tamamlamaya devam eder.

Sevgi temasının yaygınlaşması için birçok düşünür ve hümanist yazar bu tema etrafında eserler kaleme almıştır. Özellikle insanı sevmenin her şeyden üstün olduğunu dile getirmişlerdir. Fransız düşünür J.J. Rousseau ve Victor Hugo insana “asil yabancı” anlayışı ile yaklaşmış, bireyin doğuştan asil olduğunu iddia etmişlerdir. Bundan dolayı her şeyi, bireydeki sevginin ortaya çıkmasına yönelik kullanmışlardır.

Avrupa’da Rönesans’la birlikte edebi eserlerin merkezinde yer alan insanı sevmeye hassasiyeti, Türk kültüründe çok eskilere dayanmaktadır. Orta Asya’da insana değer veren kültür anlayışı, İslamiyet’le tanışan Türk topluluklarının sevgi merkezli oluşturulan tasavvuf hareketi ile birleşerek birbirlerini tamamlamışlardır. Ahmet Yesevi, onun duygu ve düşünce dünyasından feyz alan Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre de sevgiyi duygu ve düşünce dünyalarının merkezine yerleştirerek insanlığa adeta ışık saçmışlardır. Yaratılanı Yaratan’dan ötürü seven Yunus Emre hayatı boyunca sevgi havuzuna su taşımıştır. Hiçbir canlıyı küçük görmemiş, her bir varlığı sevgi ile kucaklamıştır. Şiirlerinin hemen hepsinde sevginin merkezde olduğunu gördüğümüz Yunus Emre aşağıdaki şiirinde sevgiyi şöyle dile getirir:

Ben gelmedim da’vi için

Benim işim sevi için

Dostun evi gönüllerdir,

Gönüller yapmağa geldim.

İncelemeye esas alınan kitaplardan biri olan **Pişmaniye Saçlı Çocuk** hikâyesinde de insan sevgisinin yansımaları açıkça görülmektedir. Maya, dışlanan, ötekileştirilen arkadaş Soner’e sevgi ile yaklaşarak onu koruyup kollar, arkadaşını sosyal çevreye kazandırmaya çalışır.

“Bu düşünceler içinde Soner’e farklı bir sevgiyle bağlı olduğumu görüyordum. Bir kardeşim olsa belki bu kadar koruma duygusuyla dolup taşmazdım. Onu herkesten çok seviyordum, tanıyordum. En zorlandığım derste bana yardım etmiş, çoğu zaman resimlerimi çizmiş, boyamış, afiş yarışmasında bizi geçen yıl en öne çıkarmıştı.” (Tosyalı, PSÇ:48)

Öğretmen sevgisi **“Pişmaniye Saçlı Çocuk”** ta,“ *Matematik öğretmenimizi görmeliydiniz ne şeker biriydi, dersi kolaylaştırmak ve sevdirmek için yapmadığı şey yoktu. Galiba bütün bir yıl neşeli geçecekti. Tarih dersimizi de çok sevdim.”* (Tosyalı, PSÇ: 40) ifadeleri ile dikkat çeker.

Erken Düşen Kar hikâye kitabının “Selam Vermeyen Oğlan” hikâyesinde imkânsızlıklar nedeniyle on bir yaşında okul ve öğretmenle tanışan kahramanın öğretmenine duyduğu sevgiyi kahraman, şu sözlerle dile getirir: *“Gepegençti öğretmenimiz. Dokuz yaş fark vardı onunla aramda. İlk gördüğümde öğretmen olduğuna inanacağım gelmemişti. Dal gibiydi boyu. Yüzünden gülmeler hiç eksik olmazdı. Çok sevmiştim öğretmenimi. Öğretmenim de beni sevmişti.”* (Güneş, EDK: 39)

Arkadaş sevgisinin önemi ve gereklilikleri Ayfer Gürdal Ünal’ın **13. Engel** hikâyesinde *“Hiç kuşkun olmasın. Sır saklamayı beceremezsem neye yarar benim arkadaşlığım. Öpüşüp ayrıldık. Yolda, iyi ki Mine var ve benim dostum diye düşündüm.”* (Ünal, 13E: 32) cümleleriyle belirtilmiştir.

Aynı yazarın **Takma Adı Gagalı** hikâyesinde tayin nedeniyle yeni bir şehre gelen Beyhan’ın, arkadaşları tarafından dışlanırken sadece Ecem’in kendisine sevgi ile yaklaşmasının Beyhan üzerinde bıraktığı duygular, Ecem tarafından şöyle ifade edilir:

“Okulların açılmasına iki gün kala elinde bir kartonla geldi. Bunu sana hediye etmek istedim. Taşındığımızdan beri bana öyle iyi davrandın ki... Büyük şehre gelirken ailece endişeliydik. İnsan ilişkileri çok sert, kırıcı diye duyardık, ama sen hiç öyle değilsin. ” (Ünal, TAG: 12)

4.1.1.3. Dil Sevgisi

İnsan sosyal bir varlıktır, diğer insanlarla iletişime geçmek zorundadır. Bu iletişimde kullandığı en etkili araç ise ailesinden, çevresinden öğrendiği ana dilidir. Bu

dili iyi kullanma, onun zenginliklerini fark eden bireylerin ona sevgiyle bağlanmasıyla olur.

Çocukta ana diline karşı farkındalığın oluşturulmasında herkesin üzerine düşen sorumluluklar vardır. Kişiliğin şekillendiği ailede bireylerin kullandığı dilden tutun sosyal çevrede kullanılan dile kadar her ortamda bu sorumluluğun bilincinde olmalıdır.

Dil sevgisinin gelişmesi için uygun eserler seçilmelidir. Çocuğun ruhuna seslenmeyen, Türkçenin yanlış kullanıldığı eserler çocuğu dilinden soğutur. Dil sevgisi çocuğun kendi diline hassasiyetini ifade eder. Bozulan gramerine, yozlaşan kelime kullanımına karşı duyarlılık sergileyen çocuk, dilini koruma bilincini geliştirmiş olur.

Dil sevgisinin kazanılması ve kazandırılması hayatiyet arz eden bir konudur. Çünkü milletler geleceğe dilleri ile yürür. Kültürün en önemli taşıyıcısı olan dil yozlaştığında ona sahip çıkılmadığında kültürel unsurların istikbale nakli de mümkün olamaz. Bazen tek başına bile bir milleti ayakta tutan dilin bahsi geçen özelliği göz önünde bulundurulduğunda dil sevgisinin çocuğa kazandırılması hayatiyet arz etmektedir.

Türkçe dersinin hedefleri bu sevginin geliştirilmesine yöneliktir. Çocuklar, Türk kültürüne ait sağlam bir dil kullanılarak oluşturulmuş eserler aracılığıyla dil sevgisini edinebilir.

Sevgi temasının alt temalarından olan dil sevgisi ile ilgili dilin yozlaştırılmasına karşı alınabilecek önlemler, Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** hikâyesinde kahraman tarafından dile getirilerek, bireyde dile karşı olması gereken sevgi ve bağlılığa dikkat çekilmiştir:

“Sülün Hanım'ın verdiği örneklerde yapılan yanlışların hiçbirini ben yapmıyorum. Duş almıyorum, duş yapıyorum. Konsantrem bozulmuyor, dikkatim dağılıyor. Shoppinge çıkmıyorum, alışverişe gidiyorum. Koşul ile şartı peş peşe sıralayıp yineleme yapmıyorum. Ara molası vermiyorum. Mola verip dinleniyorum. Endişe etmiyorum, endişeleniyorum. Bir de allahısmarladık ya da hoşça kal yerine bay bay demezsem, sanırım Sülün Hanım beni diline sahip çıkanlar sınıfından sayabilir.”
(Ünal, TAG: 33)

Dildeki yabancılaşma, bir milletin varlığını da tehlikeye sokabilir. Zira bir milleti ayakta tutan temel dinamiklerin başında dil gelir. Kültürün kimi zaman tek başına taşıyıcısı olan dili yozlaşmadan ve yabancı dillerin tesirinden korumak, herkesin

görevidir. Söz konusu alıntıda Sülün Hanım etrafında verilen örnekler ile yozlaşmaya karşı bütün bireylerin sergilemesi gereken tavır vurgular.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** hikâyesinde dil ve dil sevgisinin önemine değinilmiştir. Sülün Hanım'ın dili koruma çabaları ile ilgili çocuklara rol model oluşu çocuklar üzerinde tesirli olmuştur. Bu bağlamda okul öncesi eğitimden itibaren öğretmen ve idareciler eğitim yuvası olan okullarda dilin özenli kullanımına, onun kıymetinin hissettirilmesine oldukça dikkat etmelidirler. Öte yandan toplumu bir arada tutan ve o toplumu geleceğe taşıyacak dilin sevilmesi ve sevdirmesi çocuk edebiyatı eseri kaleme alan her yazar ve şairin görevi olmalıdır.

4.1.2. İletişim Teması

Yaşamdaki önemli eylemlerden birisi olan iletişim, canlıların varlıklarını sürdürebilmesi için gereklidir. Bütün canlıların ihtiyaç duyduğu iletişimin insan yaşamındaki yeri ise bambaşkadır. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak sürdürmekte olduğu iletişimi inceleyebilir ve geliştirebilir.

“İletişimi kısaca, bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci olarak tanımlayabiliriz. Bu durumda pek çok etkinlik iletişim sayılacaktır. Örneğin; bu tanıma dayanarak iki insanın karşılıklı konuşmasını iletişim sayabileceğimiz gibi, arıların bal bulunan yeri birbirlerine bildirmelerini de iletişim kabul ederiz” (Dökmen, 2002: 19).

İletişim, günümüz toplumu için oldukça önemlidir. Zira bilgi çağında yaşıyoruz. Çoğu insan, iletişimi nasıl konuşup yazacağını bildiği düşüncesiyle onu basite alır. Aslında iletişimi farkında olduğumuzdan daha fazla kullanmaktayız ve ona bağımlıyız. Hayatımızın ve projelerimizin iyi olması, kaliteli bir iletişime bağlıdır. İnsanın kendini sosyal bir varlık olarak ifade etmesi için iletişim zorunludur.

İnsan, çevresi ile iletişim kurarak yaşar. Onun her davranışı, konuşması, susması, duruşu ve oturma biçimi, kendini ifade etmesi; yani çevresine mesaj iletmesi, birer iletişimdir. Bu bağlamda bireylerin çocukluktan itibaren iletişim konusunda duyarlılık kazanmaları gereklidir. Gerek ailede gerekse okulda verilecek eğitim bu doğrultuda olmalıdır. Çocuk edebiyatı eserleri de bu amaca hizmet edecek en iyi kaynaklardandır denebilir. Özellikle bireyin ailesine, çevresindeki insanlara, diğer canlılara karşı iletişim duyarlılığı çocuklar için hazırlanan kitaplar vasıtasıyla

sağlanmaya başlanabilir. İletişim teması etrafında aile iletişimi, öğrenci-öğretmen iletişimi, diğer canlılarla iletişim ve iletişim becerileri incelemeye alınan eserlerden elde edilen bulguların bulunduğu alt temalardır.

4.1.2.1. Aile İletişimi

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak sürdürmekte olduğu iletişimi inceleyebilir ve geliştirebilir. Özellikle aile içinde geliştirilen etkili iletişim, toplumsal varlığını teminatını oluşturur. Bu bağlamda aile içi iletişimin önemine dikkat çekilmiştir.

Toplumun çekirdeği olan ailede gerçekleştirilen iletişim, onu oluşturan bireyler vasıtasıyla sağlanır. Bu bireyler arasında anne baba ve çocuklar olabileceği gibi kimi zaman büyük anne ve büyük baba da yer almaktadır. Söz konusu bireyler arasında gerçekleştirilen iletişim, çocuğun sonraki yaşamında kişiliğinin oluşmasında önemli rol oynar. Zira çocuklar, pek çok şeyi önce ailede öğrenir.

“Yetişkinlikteki ahlaki duyguların temeli, çocukluk döneminde anne baba ile çocuk arasında yaşanan sevgi, saygı, güven gibi duygulara dayalı ilişkilerle atılır. Çocuk sevilerek sevmeyi, kendine saygı duyularak başkalarına saygı göstermeyi ve güvenli bir ortamda yetişerek çevreye güven veren davranışlar geliştirmeyi ilk olarak ailede öğrenir” (Hölekekli, 2013: 339).

Kaliteli bir iletişim becerisi ilk olarak ailede kazanılır. Aile bireyleri arasında saygı ve sevginin olduğu, hoşgörünün geliştiği, kişilerin kendini ifade imkânının bulunduğu aile ortamlarında çocuk da kendini ifade etmekte zorlanmaz. Aile bireylerinin iletişim değerleri etrafında yaşaması sosyal hayatta sağlıklı iletişimlerin kurulmasına yardımcı olur.

Çocuk edebiyatı eserlerinde aileyi oluşturan bireyler arasında örnek olacak iletişim vurgulanmalıdır. Anne ve babanın birbirine saygılı olduğu, kardeşler arası etkileşimin sağlıklı bir şekilde gerçekleştiği aile ortamları çocuk edebiyatı metinlerinde yer almalıdır. İncelemeye esas alınan hikâyeye kitaplarında bu tür örneklerle rastlanılmıştır.

Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde ergenlik çağındaki çocukların zaman zaman aileleri ile ilgili yaşadıkları anlaşmazlıklar, bu çocukların anne ve babalarına karşı olumsuz uç duygular hissetmesine neden olabilir:

“Bugün sen kurstayken ben de gidip konuşsam galiba iyi olacak, diyen anneme sağa sola savurduğum el kol hareketleriyle kızgınlığımı göstermem işe yaramıştı. İki dirseğimi masaya dayayıp başımı ellerimin arasına alıp saçımı yoluyormuş gibi göründüm... Onlardan memnun değildim ve sevilmediğimi düşünüyordum. Annem babam olmaları da hiç umurumda değildi.” (Tosyalı, 14YO: 53)

Toplumun çekirdeği olan ailede sağlıklı iletişimin gerçekleştirilmesi, meydana gelebilecek birçok problemin daha başından önlenmesine yardımcı olur. Özellikle kritik eşik kabul edilen ergenlikten yetişkinliğe geçişte gerçekleştirilmesi gereken aile içi kaliteli iletişim, çocukların olumsuz duygulara yelken açmasını önleyebilir. **14 Yaş Orada** adlı hikâyede de genel olarak ergenlik çağındaki çocukların aileleriyle yaşadıkları iletişim problemlerine dikkat çekilmektedir.

Hikâye kahramanı Cem’in anne ve babasından memnun olmadığını belirtmesi ve kendisinin ebeveynleri tarafından sevilmediğini düşünmesi ergenliğin genel psikik sıkıntılarıyla ilgilidir. Ergenlikte çocuk, benmerkezci hareket eder. Çevresindeki kimi şeyleri eleştirmeye ve onları beğenmemeye başlar.

Ergenlik çağındaki çocukların özellikleri psikolog Atalay Yörükoğlu tarafından şöyle açıklanmıştır: *“Dengeli ve uyumlu ilkökul çocuğu gider, yerine oldukça tedirgin, güç beğenen ve çabuk tepki gösteren bir genç gelir. Duyguları hızlı iniş ve çıkışlar gösterir. Tepkileri önceden kestirilemez olur. Kendisine tanınan hakları yetersiz olur. Derslere ilgisi azalabilir. Evdeki kuralların çokluğundan ve sıklığından yakınır. Ana babanın uyarılarına birden tepki gösterir. Sürekli bir gidiş geliş içindedir” (Yörükoğlu, 2011:375).*

Bu tarz durumlar tıpkı hikâyedeki gibi ebeveynler tarafından anlayışla karşılanmalı, çocuğun hataları karşısında katı tutum takınılmamalıdır. Öte yandan ergenlik çağındaki bireye sadece anne babası değil; çevresindeki diğer kişiler de empatik bir tavır ile yaklaşmalıdır. Özellikle öğretmenler bu kritik dönemin aşılmasında çocuğa yardım elini uzatmalıdır. Dışlanan, ötelenen ve sürekli eleştirilen ergenler, olumsuz davranışlar sergileyebilir. Bu bağlamda ergenliğin hasarsız atlatılması, ebeveynlerin ve çocukların eğitiminde söz sahibi olan herkesin duyarlı davranmasıyla ilgilidir. Yazar, yukarıda yer alan ifadelerde bu duyarlılığa dikkat çekmektedir.

Aynı hikâyede kardeşleriyle iyi bir iletişim kuramayan kahraman Cem'in, arkadaşı Eric ve kardeşlerinin örnek denebilecek iletişimlerinden etkilenerek kendi durumlarının aslında ne kadar yanlış olduğunu kavraması dile getirilmiştir:

“Onlar olmadan eğlenebileceğimi sanmıyordum. Arkadaşlarımın bu konuda ne düşüneceği beni ilgilendirmiyordu. Bir mutluluğu yaşıyorsam kardeşimle birlikte yaşamalıydım.” (Tosyalı, 14YO:78)

Ailede kardeşler arasında sağlıklı iletişimin gerekliliği ile ilgili mesajın verildiği bu ifadelerde abi-kardeş, abla-kardeş etkileşimine dikkat çekilmektedir. Özellikle hüznü anlarda bir çocuğun ablasını ya da abisini yanında görmesi onu, içine düştüğü durumdan kurtarmaya yardımcı olur. Çocuklar, kendisinden büyük kardeşlerinin varlığıyla güçlü olduklarını düşünebilmektedirler. Arkasında abisi ya da ablasının varlığını hisseden çocuk, sıkıntıların çözümünde yeni yollar bulabilir. Yukarıdaki alıntıda kardeş iletişiminin ailedeki önemine vurgu yapılmıştır.

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** hikâyesinde babasının kendisiyle sağlıklı iletişim kurmayışi sonrası annesine yönelen çocuğun düştüğü duruma dikkat çekilmiştir:

“Duygularım beni babamdan uzaklaştırmış, anneme yaklaştırmıştı. Babamdan uzaklaştıkça anneme yaklaştırmaya, annemi daha çok sevmeye başlamıştım. Kendimden daha çok annemi düşünür olmuştum. Düşlerini kurduğum gelecek güzel günlerde önce annem vardı. Annemin önüne kimse geçemezdi.” (Güneş, EDK: 15)

Baba ile ilgili iletişim probleminin vurgulandığı bu örnekte Türk toplumunda birçok çocuğunun yaşadığı sıkıntı da ima edilmektedir. Türk sosyal hayatında “baba” genellikle kendisinden çekinilen ve korku duyulan insan şeklinde algılanmaktadır. Özellikle az gelişmiş sosyal çevrelerde bu algıyı destekler nitelikte davranışlar sergilenmektedir. Babanın bu yanlış algısı, olması gereken çocuk-baba iletişim ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Baba, esasında kendisinden çekinilen, korkulan biri değil; kendisine sığınılan bir özelliğe sahip olmalıdır.

Erken Düşen Kar hikâyesinde de doğrudan babanın yanlış davranışlarına dikkat çekilmektedir. Zorluklar altında yaşamlarını devam ettirmeye çalışan ailede, babanın anneye ve çocuklara olumsuz davranışları anlatılmaktadır. Söz konusu hikâyede babadan gittikçe uzaklaşan çocuk, annesine sığınır ve geleceğe yönelik planlarında, hayallerinde sadece anneye yer verir. Sonraki yaşamında da bu eksikliği büyük ölçüde hissedebilir. Babasıyla gerçekleştiremediği iletişimi, erkek çocuk

arkadaşlarından biriyle, kız çocuk ise genelde eşiyle gerçekleştirmeye çalışır. Eşinden de beklediğini bulamayan birçok kadın hayal kırıklığına uğrar. Bu hayal kırıklıkları parçalan, dağılan ailelere sebep olabilir.

Arkasında anne ve babasının tam desteğini hisseden çocuk, hayatta başarı merdivenlerini sağlam adımlarla çıkar. Kendini gerçekleştiren ve öz denetimi gelişmiş çoğu bireyin arkasında bahsi geçen bu gerçek vardır.

İncelemeye esas alınan eserlerde aile iletişimin önemine dikkat çekilmiştir. Özellikle ergenlik çağındaki çocuklar ile gerçekleştirilen iletişimde kazalarının olabileceği dile getirilmiştir. Ayrıca geleneksel baba algısını eleştirilmiş, bu eleştiri etrafında babaların çocukları ile kaliteli iletişim kurmaları gerektiği vurgulanmıştır.

4.1.2.2. Öğrenci-Öğretmen İletişimi

Çocuğun kişilik gelişiminde ailenin yeri ile birlikte okulun yeri de oldukça önemlidir. Özellikle çocuğun rol-model alabileceği öğretmenler, kişiliğin şekillenmesinde hayatiyet arz etmektedir. Çünkü kendisine model aldığı öğretmeni belki de bir ömür hayatına yön verecek özelliklerin kazanılmasını sağlamış olacaktır. Okul, çocuğun ailede almaya başladığı kaliteli iletişim durumlarının pekiştirilerek devam ettirilebileceği en uygun ortamlardır. Ailede olduğu gibi okulda da iletişim sağlıklı sürdürüldüğü sürece bu uygunluk korunacaktır. Çocuklar korkmadan, çekinmeden öğretmeniyle iletişime girebilmelidir. Öğretmenin korku saldığı ve çocuğun birey olarak önemsenmediği sınıf ortamlarında kaliteli bir iletişimden söz etmek oldukça güçtür. İletişimin sağlıklı bir şekilde devam ettiği okulların, genel olarak öğrenci katılımına önem veren, sorumlu bir şekilde davranmayı cesaretlendiren, düzenli bir okul görüntüsü sergileyen okullar olduğu söylenebilir.

Eğitimin kalitesi öğrenci öğretmen iletişimine de bağlıdır. İletişim becerisi iyi olan bir öğretmen anlattığı konuyu sevdirebilir. Aynı zamanda öğretmen, konuştuğunda kalpten konuşmalı, sahte tavırlarla yapmacıklıklardan uzak durmalıdır. Mesajlar, kalpten geldiği zaman daha anlamlı hale gelebilmektedir. “Kalpten çıkan söz kalbe, ağızdan çıkan söz kulağa gider.” atasözü de bu durumun tespiti niteliğindedir.

İletişim, en geniş şekliyle bir arada yaşayabilme sanatı da denebilir. Bu bir aradalığa örnek olan sınıf yaşamı öğrenci-öğretmen arasında tesis edilen kaliteli iletişim

ile daha verimli hale gelir. Çocuğun hayatında önemli bir faktör olan öğretmenin onunla kaliteli iletişim sağlaması, çocuğun eğitim hayatındaki başarısını doğrudan etkilemektedir. Çocuk kendisi ile kaliteli iletişim kuran öğretmeni sayesinde dersi de sever. Bu yüzden her öğretmen, öğrencileri ile kaliteli iletişim kurmaya gayret etmeli ve onlara sevgi ile yaklaşmalıdır.

Çocuklar için hazırlanmış hikâyelerde her zaman için örnek bir öğrenci-öğretmen iletişimine ihtiyaç duyulur. Öğrencinin dersi dikkatle dinlediği, öğretmeniyle ders akışı esnasında etkileşime girdiği, öğretmenini çok sevdiği sınıflarda bulunan kaliteli iletişim başarıyı etkiler. Bu tür durumların yer aldığı hikâyeler çocuğa gerçeklik duygusuyla yaklaşmış olduğu için daha tesirli olabilir.

Gerçekleştirilen olumlu iletişim, çocukta bir ömür görülebilecek güzel davranışların kaynağı olabilir. Dolayısıyla öğretmenin her şeyden önce öğrencileri ile doğru iletişim kurması gerekir. Bu gerçek, belki de müfredatlarda yer alan konulardan daha değerlidir.

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâyesinde sağlıklı bir öğrenci-öğretmen etkileşiminin doğurduğu duygulara yer verilmiştir:

“Gepegençti öğretmenimiz. Dokuz yaş fark vardı onunla aramda. İlk gördüğümde öğretmen olduğuna inanacağım gelmemiştii. Dal gibiydi boyu. Yüzünden gülmeler hiç eksik olmazdı. Çok sevmiştim öğretmenimi. Öğretmenim de beni sevmişti.” (Güneş, EDK: 39)

Filiz Tosyalı **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde bazı ders öğretmenlerinin çocuklarla iyi iletişim kurabildiğini vurgular ve *“Matematik öğretmenimizi görmeliydiniz ne şeker biriydi, dersi kolaylaştırmak ve sevdirmek için yapmadığı şey yoktu. Galiba bütün bir yıl neşeli geçecekti. Tarih dersimizi de çok sevdim.”* (Tosyalı, PSÇ: 40) diyerek matematik ve tarih derslerinin öğretmenlerinin sevilme nedenlerine dikkat çeker.

Pişmaniye Saçlı Çocuk adlı hikâyede özellikle matematik ve tarih derslerinin öğretmeni üzerinde durulması, bu derslerin çocuğun eğitiminde üstlendiği kritik öneme dikkat çekmeye yönelik olduğu ile ilgili olabilir. Zira her çocuk, matematikle öğrenim hayatının ilk yılından itibaren hemen her aşamada karşılaşmaktadır. Bu dersi sevmesi onun başarılı olma yolundaki ilk adımdır. Türk eğitim sisteminde matematik dersi bir tabu haline gelmiştir. Korkulan ve kesinlikle yapılamayacağı düşünülen bu dersin

problemleri ancak kaliteli bir öğrenci-öğretmen iletişimi ile aşılabılır. Aynı şekilde kronolojik ezberler ve bilgi yüklenmesi olarak görülebilen Tarih dersi de ancak bu şekilde sevdirebilir. Etkili bir iletişimin yardımıyla olayların içine heyecanla çekilip ders sürecinin sürekli aktif bir parçası olabilen öğrenci bu önemli iki dersi de rahatlıkla sevecektir.

4.1.2.3. Diğer Canlılarla İletişim

İletişimi sadece insanlar arası mesaj aktarımı olarak algılamak yanlış olur. Bir arının balın bulunduğu yeri başka bir arıya bildirmesi de kendi içlerinde var olan bir iletişimdir. Çok geniş bir alan olan iletişimin sadece insanlar arası bilgi alış veriş olmadığı çocuklara kavratılmalıdır. Bu ise onların insan dışı varlıklarla bütünleşmesiyle mümkün olabilir.

Çocukların diğer canlılarla iletişim kurması empatik davranış gelişimiyle de ilgili olabilmektedir. Bir hayvana reva görülen cezanın ya da düşüncesizce yok edilen doğal kaynakların ortadan kalkmasına engel olmayı istemek, empatik tavrın gelişmesiyle ortaya çıkacak bir tür iletişimdir.

Çocuklar, küçük yaştan itibaren etraflarındaki birçok canlı ile aslında farkında olmadan iletişime geçerler. Daha küçük yaştan her canlıyı değerli görüp ona sevgi ve saygı ile yaklaşmayı öğrenen çocuk, bu davranışı ile kişiliğini şekillendirdiği için toplumsal hayatta başarıyı çok rahat yakalayabilir.

Çocuk edebiyatı eserleri, okuyucusuna diğer canlılara sevgi ile yaklaşma, onlara karşı empatik tavır takınma konusunda öğütleyici bilgiler vermelidir. Doğada her canlının bir yaşam hakkı olduğu ve bu hakkın asla çiğnenmemesi gerektiği çocuğa kavratılmalı, ona hissettirilmelidir.

Diğer canlılarla iletişim başlığı altında, hikâye kahramanlarının bitki ve hayvanlarla iletişimleri dikkat çekilmektedir. Hayvan ve bitki sevgisinin yansıması da olabilecek bu durumlar temalara göre sınıflama yapıldığından diğer canlılarla iletişim bölümünde ele alınmıştır.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **13. Engel** adlı hikâyesinde kahraman, sevgi dolu bir şekilde çevresindekilerin alaycı ifadelerine aldırmandan elma fidesiyle iletişime geçer:

“Çalıştığı kulübeye, evinden getirdiği elma fidesini dikti. Arada o fideyle konuşur. ‘Nasılsın? Büyüyor musun? Büyüyüp de elma verecek misin? Susadın mı? Su ister misin?’ Diğer seyis arkadaşlarının ‘Ne o, cevap aldın mı?’ diye dalga geçmelerine hiç aldırılmaz. ‘Aldım, elbet’ der. ‘Siz duyamıyorsanız, ben ne yapayım?’ ” (Ünal, 13E: 13)

Bu konuşma belki tam anlamıyla iletişim değildir ancak; içinde sevgi, merhamet, duyarlılık gibi kıymetli değerler taşıdığı için çocuğun kişisel ve sosyal gelişimini desteklemektedir.

Filiz Tosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde okul bahçesindeki bitki ve hayvanlarla birlikte yaşamayı öğrenmiş, onlara sevgiyle davranan kahramanın duygularına yer verilmiştir:

“Bizim okulumuz diğer okullara pek benzemez. Ormanın içinde kurulmuş göletleri, hayvanları, bahçeleri olan bir okuldur. Her ağacın üzerinde bir etiket asılı. O etiketlere bakarak bütün çiçekleri ve bitkileri tanıyabilirsiniz. Koyunlarımız, kocaman ineklerimiz ve en güzeli de atlarımız ve eşeklerimiz var. Hayvanların hepsi bizim. Sınıfımızda kaplumbağa besleyebiliyoruz. Kuş sesleriyle seslerimizin birbirine karışmasından büyük zevk alırız. Hepimiz eşeklerin yavrularını karınlarında 12 ay taşıdıklarını biliriz. Vahşi hayvanlar hariç her tür hayvana bizim bahçede rastlarsınız. Tavus kuşları rengârenk, Tokat tavukları siyah beyaz, leghorn tavuklar bembeyaz dolaşırken kuzular, oğlaklar adeta okulun öğrencisi gibi görünürler. Bizler ağaç dikmeyi bilir, zevkle çiçek ekeriz.” (Tosyalı, PSÇ: 20)

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabında yer alan “Haydi Atik” adlı hikâyede Ali, geleneksel bir at yarışına kendi büyüttüğü üç yaşındaki atıyla katılır. Ali, yarışın sonuna doğru Atik ile ufak bir kaza geçirir. Kaza sonrası atın Ali’ye karşı sergilediği tavır insan-hayvan etkileşimine örnek olabilecek cinstendir:

“Yokuşun sonuna doğru birden ayağım kayıyor! Tökezleyip düşünüyorum. Atın dizgini fırlayıp gidiyor elimden. Kaçmıyor Atik! Hemen yanıma kadar gelmiş, benim kalkmamı bekliyor. Başını da aşağı yukarı sallayarak beni selamlıyor sanki.” (Akçam, NS: 20)

Atik (atın adı) ile hikâye kahramanı çocuk arasında gerçekleşen kaliteli iletişim, Türk kültüründe atların insan gibi algılandığı ile açıklanabilir. Atlı göçebe bir

medeniyyetin doğurduğu bu algı dolayısıyla atlar sosyal hayatın merkezinde bir insan gibi yer almışlardır.

Özellikle Türk destanlarında ve diğer halk edebiyatı metinlerinde atın önemli bir yeri vardır. Destanlardaki alp kişiler destan içindeki kaderini sahibi bulunduğu atla birlikte yaşar. Aileden sonra Türk kültüründe ikinci değerli varlık kabul edilen at, destan kahramanlarıyla özdeşleşmiştir. Destanlarda kahramanların en büyük yardımcısı atıdır. At, destanlarda tıpkı kahraman gibi olağanüstü özelliklere sahiptir. Kahraman, atı olmadan zorlukluların üstesinden gelmekte zorlanır. Destanlarda zaferin ve mağlubiyetin çoğu zaman sahibi attır.

Köroğlu, Kır atı ile Battal Gazi, atı Aşkar ile bütünleşmiş destan kahramanlarıdır. Haydi Atik adlı hikâyede yer alan “Şeker” adlı hikâyede atıyla kaliteli bir iletişim kurmayı becerebilmiş ve bütünleşebilmiş hikâyeye kahramanın şu ifadeleri yer almaktadır:

“Yanına her gidişimde alnını, yüzünü okşadım, cebimde getirdiğim seyrek dişli kemik tarakla yelelerini taradım. Birkaç da küçük, mavi boncuk bağladım yelelerine. O da mutluluk içinde kişneyerek başını yukarı, kuyruğunu iki yana sallayarak selamladı beni, sevgisini bildirdi.” (Akçam, NS: 72)

“Daha ben dizginlerini toparlayıp ‘Deh’ demeden koşmaya başladı Şeker. Hem de yorga gidiyordu! İnanılmazdı gidişi. Hiç sarsmıyordu beni. Demek dost olmuştuk onunla, demek hünerini, becerisini seve seve sunuyordu bana! Zorla alamadığımı sevgiyle kazanmıştım. Onu okşayarak, yelelerini tarayarak, elimde şeker yedirerek...” (Akçam, NS: 73)

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâyeye kitabındaki “Kınalı Keklik” hikâyesinde de balıklarıyla iletişim kurmak isteyen Emine Teyze vardır. Emine Teyze *“A benim boncuk gözlülerim, kuyruğu saçaklılarım! Bugün solgun gibisiniz, suyunuzu mu değiştireyim? Yem mi vereyim?”* (Sertbarut, İİP: 53) biçimindeki ifadelerden de anlaşılacağı üzere tüm içtenliğiyle onlarla iletişim kurmaya çalışır:

Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** adlı hikâyeye kitabına ismini veren hikâyede hikâyenin kahramanı bahçesindeki hayvanlardan olan civcivlerin kendisiyle iletişim kurmak istediklerini fark eder:

“Minik minik, sarı sarı civcivler, paytak paytak yürür dünya güzelleri... Sevgililerim benim! Çok severim sizin o şirin seslenişlerinizi. Gecenin bittiğini

bildiriyorlar bana güzellerim. Sarı tüylü, yumuşacık bedenlerini koynuma sokmak, minicik gözlerinden durmaksızın öpmek gelir içimden...” (Akçam, DK: 36)

Yine aynı hikâyede kahraman, dostu olan köpeğinin kendisini karşılamasını şöyle ifade eder:

“Önümde bitiveren bir gölge, sallanan bir kuyrukla irkildim... Keleş köpek, üstü açık komun köşesinden, inekleri beklediği yerden fırlayıp çıkageldi yanıma. Öpercesine kokladı paçalarımı, zıplayıp göğsüme vurdu ayaklarını... Sonra bir tur attı çevremde. Arkasından yayla evini dolaşıp geldi koşarak. Oyunla karışık bir köpek günaydını!” (Akçam, DK: 38)

Metnin ilerleyen bölümlerinde çok sevdiği Keleş ile birlikte yabani köpeklerin saldırısına uğrayan kahraman, yaralanan arkadaşını tedavi etmeye çalışır. Adeta onun acılarını kendi vücudunda hisseder. Bu duyarlılığı çok iyi anlayan Keleş, hikâye kahramanı çocuğun bu sevgisine karşılık verir:

“...Epeyce fazla yarası vardı Keleş’in. Gömleğimin kolunu yırttım, Keleş’in yaralarını silmeye, kanlarını temizlemeye çalıştım. Ellerimi yaladı Keleş. Dost gözleriyle baktı bana.” (Akçam, DK: 49)

İncelenen eserlerdeki bu örnekler, doğaya ve hayvana sevgi ile yaklaşmayı vurgulamaktadır. Burada aslında sevginin bütün canlıları kuşatması gerektiği ifade edilmektedir. Sevginin değil de nefretin hüküm sürdüğü bir doğada canlıların varlıklarını devam ettirmesi mümkün değildir. Ekolojik hayatta dengenin bozulmaması her bir canlının bir vazifesinin olduğunu düşünmeyle ve bütün canlılara sevgi ile yaklaşmayla mümkündür.

Dostum Keleş’teki bir başka hikâye olan “Hey Tosi, Duy Sesimi” adlı metinde komşuları tarafından istenmeyen köpeğinden ayrılmak zorunda kalan kahramanın sevgisinin karşılıksız olmadığı dile getirilir:

“Ağlamak geliyor içimden. Ağlıyorum. Senin de ağladığını biliyorum. Sen ağladığın için de ağlıyorum. Kokumu duyuyor, beni görmüyorsun. Beni görmeyince ağlıyorsun. Kavuşma coşkusu yarıda kalıyor. Sesimi gönderiyorum sana.” (Akçam, DK: 79)

Söz konusu sevgiye Tosi’nin karşılık verdiği ve sahibi olan hikâye kahramanına sevgi gösterisinde bulunduğu da ifade edilmektedir:

“Yere yatıp toprağı iki yanda döven kuyruğunla ve dikilmiş kulaklarıyla selamladıktan sonra beni kalıp yanıma sokulacaksın. Bedenini bacaklarıma yapıştırarak bana, uygun adım yürüyeceksin. Dişlerinle, senin gezintilerin için özel giydiğim aynı pantolonumun cep kenarından tutarak, yanımda...

Hep benimlesin, tüm yürüyüş boyunca. Beni soluyacaksın yürüdükçe. Gözbebeklerinde benim fotoğrafım olacak. Bebekçe konuşacaksın, bir yandan yanımda yürürken. Anlamadığım bir dilde sevgiyi, bağlılığı anlatacaksın küçük seslerle.” (Akçam, DK: 86)

Miyase Sertbarut’un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde, hikâye kahramanı Evşen, köpeğı Karabaş’ın kendisine gösterdiği yakınlığı dile getirmektedir:

“Karabaş var bir de köpeğimiz. Onunla da en iyi arkadaşız. Beni herkesten iyi anlıyor. Onunla konuşurken gözlerimin içine bakıyor, arada bir başını sallayarak bana hak veriyor. Bir kez ablamlarla kavga edip Karabaş’a anlatırken ağlamıştım da elimi yüzümü yalayarak teselli etmişti beni.” (Sertbarut, KK: 6)

Mustafa Ruhi Şirin’in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** adlı hikâye kitabındaki “Çocukluk Arkadaşım Sincap” hikâyesinde kahramanın yaralı bir sincaba yardım ederken sincap ile gerçekleştirdiğı iletişimi şöyle ifade edilmektedir:

“Sincabı tavan arasındaki sandığa sakladım. Kabak çekirdeklerini ve su kabını sandığın içine yerleştirdim. Saatlerce yaralı sincabımın yanında bekledim. Tüyleri kanlanmıştı. Hiç hareket etmeden duruyordu. Bir ara gözlerini açınca göz göze geldik. Sincabım, dedim. İyileşene kadar yanımda olacağım. Üzülme! Gözünü kırpar gibi yaptı. Kuyruğunu salladı.” (Şirin, HÇBYV: 46)

İncelemeye esas alınan eserlerde diğerk canlılarla iletişim teması etrafında yaralı bir sincaba yardım eden, ata şeker veren, köpeğın sevgisini kazanmaya çalışan, balıklara sevgiyle yaklaşan kahramanların özellikleri dile getirilmiştir. Bu bağlamda doğaya ve doğadaki canlılara sevgi ile yaklaşılması gerektiğı vurgulanmıştır. Varlığın bir bütün olarak algılanması gerektiğı, her canlının yaşama hakkının olduğı ve bu hakkın insanlar tarafından gasbedilmemesi gerektiğı ifade edilmiştir.

4.1.2.4. İletişim Becerileri

Canlılar içinde iletişim kurup bu kurduğu iletişimi geliştirebilen tek varlık insandır. Empatik tavır takınarak muhatabını anlamaya çalışan insandır. Bireyler, iletişimin önceliklerini göz önünde bulundurarak iletişim becerilerini geliştirir. Genel olarak etkili iletişimin öncelikleri şunlardır: İçtenlik, alçakgönüllülük, ön yargısızlık, öz güven, saygı ve nezaket, sevgi dili, sevecenlik, empati, hoşgörü, tutarlılık ve erdemlilik, kendisiyle barışıklık (Yaman, 2012:10).

Çocuklar iletişim önceliklerini yaşayarak kavrayabilirler. Çocuk, iletişim becerilerini geliştirmek için öncelikle sağlıklı olmalıdır. Sağlığı yerinde olmayan biri kaliteli iletişim gerçekleştiremez. Bununla birlikte sosyalleşmesini yeteri kadar sağlamalı ve bu sosyal çevrede kendine güven kazanmalıdır. Kendine güvenerek insanlarla ve diğer varlıklarla iletişime geçebilmelidir.

Çocukta iletişim becerilerini geliştirmede kitap sevgisi oldukça önemlidir. Çocuk, özellikle roman, hikâye, masal, şiir gibi estetik değeri olan kitapları okuduğu sürece iletişimde yaşadığı sıkıntıların benzerlerini bu tür eserlerde görüp çözümlerin kolaylığını fark edecektir.

Olumlu düşünen, disiplinli ve planlı çalışan, gelecek adına hedefleri peşinde koşan çocuklar iletişim becerilerini elde etme adına kendilerine yatırım yapmaktadır denebilir.

Tespit edilen bulgulardaki iletişim becerileri daha çok iletişimi sağlıklı bir biçimde sürdürme amacına yöneliktir. Bu durumlar genel olarak yapılan iyiliğe karşılık teşekkür etmek, hediyeleşme ve duygu ve düşüncelerini çekinmeden ifade etme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde, yeni bir şehre, yeni bir apartmana taşınmış olan Beyhan, kendisine yakınlık gösteren arkadaşı Ecem'e teşekkür mahiyetinde bir hediye hazırlayarak onunla iletişimini geliştirmeye çalışır:

“Okulların açılmasına iki gün kala elinde bir kartonla geldi. Bunu sana hediye etmek istedim. Taşındığımızdan beri bana öyle iyi davrandın ki... Büyük şehre gelirken ailecek endişeliydik. İnsan ilişkileri çok sert, kırıcı diye duyardık, ama sen hiç öyle değilsin.” (Ünal, TAG: 12)

Aynı hikâyede Beyhan, arkadaşlarının kendisiyle alay etmelerine sonunda dayanamayıp onlarla yakın arkadaşlık içinde bulunan Ecem’e duygularını açıkça ifade eder:

“Takıyorum ama Ecem, hem de çok takıyorum. ‘Yapmayın, saygılı davranın!’ desem belki de daha çok üstüme gelecekler. Gülop eğlenecekler, istedikleri de bu zaten. Başkası üzerinden eğlenme. Senden tek ricam var. Lütfen arkamdan alay etme. Buna dayanmak çok zor benim için. Balıkesir’den geldiğimden beri bana alıştığım içten dostluğu gösteren tek sen oldun. Sen de dalga geçersen gerçekten çok incinirim.” (Ünal, TAG: 43)

Ayfer Gürdal Ünal’ın **13. Engel** adlı hikâyesinde atlı spor kulübünde hayvanlara ticari çıkarlar için zarar verildiğini fark eden Zeynep, olanları babasına aktarınca babası da kulübün sahibi Avni Beyle görüşür. Bu görüşme sonucunda Avni Bey’in, yapılan görüşmeden duyduğu memnuniyeti babası Zeynep’e iletir:

“Avni Bey, ‘Ben de bir babayım’ demiş. Burayı kurarken spor yapılmasını hedefledim. At sırtından ticarete ve işkenceye çanak tutmak aklımda yoktu. Bunların olmasına izin verirsem bunca yıl dişimle turnağımla oluşturduğum saygınlığı da kaybederim. Beni arayıp anlatarak risk aldınız. Bu güveninize layık olacağım. Hiç endişe etmeyin.” (Ünal, 13E: 86)

Filiz Tosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde yapılan bir genellemenin yanlışlığı öğretmen tarafından uygun bir biçimde öğrencilere söylenir:

“Sevgi dersimizde o çocuklardan biri ‘Ben sevgimi asla söyleyemem, babama çekmişim. Karadenizliyim’ diyerek sevgi dersi veren yaşam becerileri uzmanı öğretmenimizi de şaşırtmıştı. Öğretmenimiz kızdığını belli etmek için ‘O da ne demek, benim eşim de Karadenizli, böyle bir sorunları yok. Genelleme yapmandan hiç hoşlanmadım.’ demişti.” (Tosyalı, PSÇ: 8)

İletişim becerilerinin gelişmesinde en büyük engel bu alıntıda da ifadede edildiği üzere aşırı genellemedir. “Aşırı değer verme ya da değersizleştirme her zaman çatışma doğurur. Bölünen öğelerin arasında sınırlar, bazen kesin çizgilerle çizilmeyebilir. Ara ya da orta konumların varlığı unutulmamalı; olaylara ve kişilere Aristo mantığıyla yaklaşılmamalıdır. Bireyleri ya tüm iyidir ya da tüm kötüdür düşüncesi etrafında gruplamaya kalkarsak, iletişim çatışması yaşarız. Ayrıca toplumda gruplaşmalar ortaya çıkar ve insanlar birbirlerini kendi elleriyle yalnızlığa iter” (Özmen, 2012:40).

Ötekileşen ya da genellenen gruplar marjinalleşir ve bu gruplarla sağlıklı iletişim kurmak zorlaşır. Hiç kimseye mensup olduğu ırk, dil ve kültürden dolayı ön yargıyla yaklaşmamak gerekir. Zira ön yargılar insanları hatalara sürükler.

Einstein “Ön yargıları parçalamak, atomu parçalamaktan zordur.” derken bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Farklılıkların zenginlik olduğu unutmamalıdır. Kişi, mensup olduğu toplumsal kimliği merkeze almamalı, bu kültürün çeşitliliği ile toplumla bütünleşmelidir.

Sosyal bağları içinde sevgi, saygı, vefa, ön yargısız hareket gibi duygular kuvvetlendirirken nefret, kin, öfke gibi duygular da bu bağları zayıflatır. İlişkilerde duygu aktarımı yapılır, genellemeye gidilmez ve her his dengede tutulursa kişi hem kendini özgür hisseder hem de iletişim becerilerini geliştirebilir.

Miyase Sertbarut’un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde Evşen, yakınlık kurduğu Muzaffer Amca’sının buluşma sözünde duramayışı karşısında kapıldığı duygu ve düşünceleri açık yüreklilikle ifade eder:

“-Biliyor musunuz Muzaffer Amca, siz birdenbire ortadan kaybolunca hakkınızda o kadar kötü düşündüm ki...

-Öyle mi, neler düşündün?

-Sizin yalancı biri olduğunuzu, beni aldattığınızı düşündüm hep. Böyle düşündüğüm için şimdi kendimden utanıyorum.” (Sertbarut, KK: 58)

Olayların aslını anlamadan sergilenen her tavır bireyin iletişim becerisinin gelişmesini engeller. **Kırmızı Kartal** adlı hikâyenin kahramanı Evşen’in, Muzaffer Amca’sından buluşamamaları ile ilgili herhangi bir şey öğrenmeden onun hakkında olumsuz düşünmeye başlaması söz konusu engele güzel bir örnektir. İletişimde kör doğuşu olarak da tabir edilebilen bu engelde karşı tarafı dinlememe ya da ne söylediğini anlamama söz konusudur. Yapılması uygun olan şeyler, kişilerin daha çok empatik tavır takınmaları ve birbirlerini anlamaya yönelik daha çok gayret sarf etmeleridir.

İncelemeye esas alınan eserlerde iletişim becerilerinin gelişmesi için ön yargıları bir kenara bırakmak, selamlaşmak ve hediyeleşmek, insanları iyi anlamak, problemleri konuşarak çözmek gerektiğine dair mesajlar yer almaktadır.

Sağlıklı iletişimin en iyi yolunun objektif davranmak ve hoşgörü sahibi olmaktan geçtiği vurgulanmaktadır. Metinlerde, toplumda birbirinden farklı insan ve

tutumların olduğu, insanların bunları dikkate alarak karşısındaki kişi ile iletişime geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

4.1.3. Kişisel Gelişim Teması

Bireyin kendini tanınması ve hedeflerine yönelik eylemler sergilemesi olarak ifade edilebilen kişisel gelişim, birçok başlık altında ele alınmaktadır. Bu başlıklar etrafında bireyin kritik yapma, karar verme, girişimcilik, empati, sorumluluk ve başarı gibi alt başlıklar ifade edilebilir.

Kişisel gelişimde amaç, bireyi geleceğe daha iyi hazırlamak olmalıdır. Evrensel ve kültürel değerlerle özümsenmiş bir ruhla insanlık adına mücadele etmektir. En iyisi olup gayri ahlaki olan, en güzelini elde edip kuralları hiçe sayan insan tipi kişisel gelişime aykırıdır. Birey, erdemli, ahlaklı ve saygılı olduğu sürece toplumda kabul edilir.

Kişisel gelişim teması altında kendini tanıma, öz eleştiri, empati, karar verme (kararlılık), başarı, girişimcilik ve sorumluluk gibi mesajların varlığı dikkat çeker.

4.1.3.1. Kendini Tanıma

Bireyin kendine dair yargılar edinmesi ve neden hoşlanıp neden hoşlanmadığını ortaya koyması onun kendini tanınmasıyla açıklanabilir. Kişi her neye başlarsa başlasın önce kendini tanımaya yönelik gayretlerini arttırmalıdır.

Türk toplumunun önceliklerinden olan kendini tanıma, bireyin varlığı ile doğrudan ilgilidir. Bütün ilimlerin merkezinde bu yer almaktadır. Kişi her neye başlarsa başlasın önce kendini o konu veya durumla ilgili tanımaya başlamalıdır.

Yaratılış gereği mkemmek bir varlık olan insanın önce kendini tanımaya ve kendine hâkim olmaya gayret etmesi gerekir. Zira kendini tanımayan ve kendine hâkim olmayan bir insan ne kadar ilim ile donatılırsa donatılsın yine insanlığa yakışır davranışlarda bulunamaz.

“Bireyin, insanlık makamına ulaşabilmesi için yapması gereken ilk iş, kendini tanıması, düşüncelerini düzene sokması, sağlam bir iradeye sahip olması ve bir hedefe

bağlanmasıdır. Bütün bunları başarabilmenin yolu ise gelişim, değişim kısacası eğitimden geçmektedir” (Yaman, 2014:40).

Eğitim ailede başlayıp okulda devam etmektedir. Bireyin terbiyesinde önemli bir süreç olan eğitim-öğretim sürecinde bütün bileşenler sorumlu olmalı ve kendini bilen insanlar yetiştirmeye yönelik gayretler sergilemelidir. Eğitimin temel amaçları arasında insan kalitesini yükseltmek ve bireyin kendisini tanımasına yardımcı olmak vardır. Yunus Emre bu gerçeği şu mısralarla dile getirir:

İlim, ilim bilmektir

İlim, kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsen,

Ya nice okumaktır.

Kendini bilmekle kastedilen insanın yaratılış hikmetini fark etmesi ve dünyaya niçin geldiğini anlamasıdır. Yaratıcı’dan habersiz ve varlıkların hikmetini anlamadan yapılan her ilim ve ilim adına sergilenen bütün gayretler boş bir uğraştan ibarettir.

Kendini bilen bireylerin oluşturduğu toplumda sevginin, saygının, hoşgörünün, dayanışmanın da var olması çok kolaydır. Huzur ve kalkınmanın temel zorunluluğu olan yetişmiş iyi insan ve kendini tanıyan bireyler toplumsal refahın da teminatıdır.

Çocuk edebiyatı eserleri olay örgüsüyle çocukların kendini tanımaya yönelik hedeflerine hizmet etmelidir. Kendini tanıyan, artı ve eksilerini bilen bir kişinin ailenin ve toplumun güvencesi olduğu vurgulanmalıdır.

Hikâyelerde işlenen konular kendini tanıma, hikâye kahramanlarının özellikleri ve onların neyi sevip neyi sevmedikleriyle ilgilidir.

Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** adlı hikâyesinde kahraman, yaşadığı ortamın ve yaşam şartlarının bilincinde olan bir kişidir:

“Deniz kenarlarında, kentte geçen dinlenceleri pek sevmiyorum. Burası ayrı bir haz veriyor bana. Tertemiz, güzel doğa, özentisiz, kasıntısız insanlar... Hem eğlence var köyde, hem çalışma, üretici olma... Nehirlerde yüzeriz, ellerimizle balık tutarız, kayaların altından, ormanlarda hoş görüntülü koyaklarda gezer, yaban yemişler toplarız. Köpeklerle dağlara tırmanır, kurt, tilki kovalarız. Düğünlerde at biner, yarıştıırırız. Davul zurnayla coşar, oynarız. İş zamanı gelince de dirgeni, tırmağı, tırpanı alırız elimize. Bir işe yaradığımızın bilincine varırız, avuçlarımızdaki nasırlar övüncümüz olur, üretime katılmanın yorgunluğuyla hazlar duyarız.” (Akçam, DK: 38)

Bu ifadelerle hikâye kahramanının kendisiyle barışık ve çevresini tanıyan ayrıca öz güveni yüksek bir özelliğe sahip olduğu öne çıkmaktadır. Bu kahramanın eğitim yaşamında ve sosyal hayatta karşılaştığı problemleri çözmesi çok kolaydır.

Hikâye kahramanı yukarıdaki özellikleri taşıması dolayısıyla öz güveni yüksek bir çocuk modelini yansıtmaktadır. Bir insanın çocukluktan itibaren öz güveninin gelişmeye başlaması onun ilerde gerek insan ilişkilerinde gerekse iş hayatında girişimci, cesur adımlar atmasını sağlayabilmektedir. Öz güveni düşük bireyler kendini yeterli görmeyip çevresindekileri tehdit unsuru olarak algılayabilir. Böyle kişiler bir süre sonra da hayata bağlı kalmakta, mutlu bir hayat sürmekte sıkıntı çekebilir. Kendini tanımayla ortaya çıkabilecek olan öz güven çocuk için son derece önemlidir.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** hikâyesinde Ecem, bir arkadaştan ne beklediğinin farkında olan ve kendini iyi tanıyan modeli temsil etmektedir:

“Sonra gülüp ağlayabilmeliyim, düşündüğümü korkusuzca söyleyebilmeliyim. Söylediklerimi ertesi gün başkalarından duymamalıyım. Arkadaşımın yüzüme söylemediği hiçbir şeyi arkamdan konuşmasın isterim.” (Ünal, TAG: 48)

Yukarıdaki ifadelerde hikâye kahramanı Ecem'in dilinden bir arkadaşta bulunması gereken özellikler sıralanmıştır ve çocukların etrafında yer alması gereken kişilerin genel görüntüsü dile getirilmiştir. Bu görüntüde üzüntü ve sevinci paylaşma, düşündüklerini hiç çekinmeden dile getirme, sır saklama, dedikodu yapmama gibi özellikler sıralanmıştır. Aslında arkadaş olarak kabul edilen kişinin, bu özelliklerin herhangi birinden mahrum olması, onun arkadaşlığında güven eksikliğinin ortaya çıkmasına neden olur. Güvenin yer almadığı insan ilişkilerinin de uzun soluklu olması beklenemez. Bu bağlamda güven, hem toplumsal ilişkilerde hem de arkadaşlık ilişkilerinde ilk sırada yer almaktadır.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında hikâye kahramanı Ecem, kendini ve arkadaşını tanımaya yönelik sorular sorarak nasıl bir arkadaş istediğine dair zihninde bir çerçeve çizmeye çalışır:

“Her selamlaşıp oradan buradan lafladığım insan arkadaşım sayılır mı? Sanırım öncelikle ben olabilmeliyim arkadaşımın yanında. Korkusuz, çekincesiz bir ben. Arkadaşlık edebilmek ya da arkadaş kalabilmek için olduğumdan başka biri gibi olacaksam yanlış kişiyle beraberim demektir.” (Ünal, TAG: 48)

Ecem'in ifadelerinde insan ilişkilerinde şeffaflığa dikkat çekilmiştir. Özellikle arkadaşlar arasında sergilenen ikiyezölü tavrın yanlışlığına vurgu yapılmıştır. Kendini tanıyan ve özelliklerin farkında olan bireyin insan ilişkilerinde maske takması söz konusu değildir. Burada Ecem kendiyle barışık bir model olarak yer almaktadır. Bahse konu olan modelin çevresinden etkilenecek kişiliğini değıştirmesi çok zordur. Bu model yanlış iradeli duruşu ile meydan okur, doğruyu da her yerde ve her zaman savunur. Başkasının kendi üzerinde hüküm sürmesine asla müsaade etmez.

Ecem'in üzerinde baskı kurmak isteyen arkadaşlarına karşı kararlı duruşu, kendisinin ne istediğini belirtmesi kendini tanıyan bireyin özelliklerini açıkça gösterir:

“Esi besi yok bunun. Bu davranışından hoşlanmıyorum. Ben kendi kararlarımı verebilirim. Arkadaşım olarak senden kararlarımaya saygılı olmanı rica ediyorum.” (Ünal, TAG: 73)

Ecem, arkadaşının kendi kararlarına saygılı olmasını beklerken kendi davranışlarında bir başkasının baskı kurmasına müsaade etmez. Bu durum kendini tanıma ve kendine güvenle ifade edilebilir.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **13. Engel** adlı hikâyesinde Zeynep, ailesiyle olan iletişiminde anne babasının kendisine, kendisinin de onlara karşı olan davranışlarının farkındadır:

“Aslında şanslı bir kız olduğumun çok farkındayım. Bazen arkadaşlarımın aileleri ile yaşadıkları sorunları dinliyorum da uzaylı konuşması gibi geliyor bana. Bizimkiler kızmadan, sinirlenmeden önce beni mutlaka dinlerler. Hatalı bile olsam beni seveceklerini bilirim. Hatamın bedelini ödetirler ödetmesine de hatam yüzünden beni aşağılamazlar. Aynı hatayı sürekli başıma kakmazlar. Yanlış davranışlarımdan ders alıp bir daha aynı yanlış yinelemeyeceğime inanırlar. Evet, sanırım bizimkilerin en temel özelliği bu. Bana güvenirler. Ben de doğrusu bu güvene hep layık olmaya çalışırım.” (Ünal, 13E: 44)

Hikâye kahramanı Zeynep'in ağzından sağlıklı bir çocuk-ebeveyn ilişkisinin dile getirildiği bu örnekte kendini tanıyan bireylerin özellikleri vurgulanmıştır. Zeynep, içinde bulunduğu aileden oldukça memnundur. Anne ve babası ona bir birey olarak değer vermekte, onun duygu ve düşüncelerini dikkate almaktadırlar. Demokratik bir aile yapısının genel özellikleri bahsi geçen hikâyede yer almaktadır. Bu iletişimin toplumdaki bütün ailelerde gerçekleşmesi sağlıklı bir toplumun temelini oluşturur.

Sorunların konuşarak çözüldüğü, bireylerin duygu ve düşüncelerinin dikkat edildiği, bireyin kendisinin değil de yanlış davranışların eleştirildiği ve yanlış davranışlardan ders alınarak geleceğe adım atıldığı bir ailede bireyler mutlu ve huzurlu yaşarlar.

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dut Pekmezi” hikâyesinde kendisinin korkusuz sanılmasına karşın hikâyenin kahramanı aslında korkusuz olmadığını itiraf etmesi kendini tanımayla ilgilidir:

“Sekiz çocuğun içinde en cesuru, en korkusuzu bendim. Daha doğrusu bir kez öyle çıkmıştı adım. Aslında, pek de hoşnut değildim durumdan. Ben de korkuyordum ben de içimi ürperten tedirginlikler yaşıyordum ama bir kez korkusuz diye bilinmişim işte! Her tehlikede her karmaşada benim arkama sığınyordu arkadaşlarım.” (Akçam, DK: 9)

Aynı kitabın “Öküzler de Ağlarmış” adlı hikâyesinde hikâyenin kahramanı Ömer, doğup büyüdüğü ortamı sahiplenirken ne istediğini bilen bir kişiliği sergilemektedir:

“Yok baba, olmaz!’ dedi Ömer; yattığı yerden, ‘Sen satsan da ben sattırmam. Bilirim, bu köyü, bu köyün taşını, toprağını ne kadar sevdiğini... Benim için öyle konuşuyorsun. Yalnız bilmediğin bir şey var, ben de en az senin kadar severim köyümü. Dağını, taşını, suyunu, ormanını, insanını, her şeyini, hatta tarla çalışmasını bile severim. Büyük kentlere değişmem ben köyümü. Hem okumak istiyorum hem de köyden kopmamak, sizlerden ayrılmamak... Okumak, köye köydeki toprağa karşı olmak değil ki!’ ” (Akçam, DK: 34)

Ömer'in yaşadığı yer hakkındaki söylemleri, mekânın belleği ile ifade edilebilir. Bireyler, yaşamlarını sürdürdüğü coğrafyadan kolay kolay ayrılamaz. Çünkü o yerin dağı, taşı, suyu, ormanı kısaca her şeyi insanın anılarıyla çevrelenmiştir. Bu yerden uzaklaşmak, anıları başka bir ifadeyle geçmişi de silmek demektir. Ömer'in köyünün hiçbir şeyini büyük kenttekilerle değişmemesi mekânsal belleğe sahip çıkmasıyla açıklanabilir.

Ömer etrafında yaşanan trajediyi Türk toplumunun büyük kısmı yaşamıştır. Özellikle 1960'tan sonra köyden kente göçün artmasıyla birçok aile yaşadığı yeri farklı sebeplerden dolayı terk etmek zorunda kalmıştır. Ömer, eğitimi için köyünden ayrılmak zorundadır. Bu zorunluluğa rağmen köyünü ve yaşadığı yeri büyük kentlere değişmek istemez.

Ayfer Gürdal nal’ın **13. Engel** adlı hikâyesinde, hikâyenin kahramanı Zeynep, kklğnden itibaren hayvanlara karşı derin duygulara sahip olduğunun farkında olan bir karakteri yansıtır:

“Annem ne zaman yeri gelse tavukların suyundan içip nasıl hasta olduğumu, gözlerini döndre döndre anlatır. Kendimi tavuklarla bir sandığımın üzerinden on iki yıl geçmiş. Artık 14 yaşındayım ama hayvan sevgim hiç değişmedi. Hala en derin duygularımı bir hayvanla paylaşmayı tercih ediyorum.” (nal, 13E: 7)

Çocukta evre bilinci ilk olarak ailenin yönlendirmesiyle oluşur. Söz konusu hikâyede bu düşünceyi destekleyen Zeynep, annesinden ders aldığı evre ve hayallerine karşı hassasiyeti sonraki yaşamında da sürdürür. Tabiatla her canlının yaşama hakkının olduğu ve hiçbir canlının hayatına kastedilmemesi gerektiği; çocuğa erken yaşta öğretilmelidir. Hikâye kahramanı Zeynep bu duyarlığı erken yaşta kazananmış bulunmaktadır.

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Horoz Döğş” hikâyesinde uzak bir köyde keçi çobanlığı yapan Bekir’in yıllar sonra çok iyi bir yan flüt sanatçısı olması ile ilgili gerçeği vurgular:

“Dünya böyle bir yer işte! Sihirli bir değnek var ama ne gökyüzündeki yıldızlardan ne sisler arkasındaki gizli gçlerden geliyor. Bu gç içimizde.” (Sertbarut, İİP: 132)

Bu ifadeler, kişinin kendini tanımasının ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Kendini tanıyıp yeteneklerinin, yapabileceklerinin farkında olan bireyler yaşamlarının her döneminde başarılı olma yolunda emin adımlarla ilerlerler.

Kendini tanımaya yönelik mesajlar hikâye kahramanlarının özellikleri etrafında dile getirilmiştir. Bu mesajlarda insan ilişkilerinde şeffaf olma, kendisiyle bütünleşme, doğruyu her yerde ve zamanda savunma vb. kendini tanımaya yönelik örnekler yer almaktadır.

4.1.3.2. z Eleştiri

İnsanın varlığını tanıması bakımından önemli olan öz eleştiri, kişinin kendini sorgulamasına dayanır. Bireyin belki de hayatta en zor yaptığı şeylerden birisi kendisini

eleştirmesi ve sorgulamasıdır. İnsanın kendini tanıması ve kişiliğinin temel çizgilerini ortaya koyabilmesi için öz eleştiri yapması gerekir.

Türkçe Sözlük'te öz eleştiri için *“Bir kişinin kendi davranışları üzerine yönelttiği yargı, otokritik”* (Türkçe Sözlük, 2005: 1555) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Evrende düşünce ve duygu süreçlerinin farkında olan tek varlık insandır. Bireylerin kendinde bulunan olumsuz özellikleri fark etmesi ve bu olumsuzluğa yönelik farkındalığının oluşması öz eleştiri ile açıklanmaktadır. Yaşadığı duyguların farkında olan insan egosuyla her şeyi gözlemleyebilmelidir. Tanınan her şey yönetilebilir. Bu anlamda kişi kendini tanıdıkça kendisini yönetebilir, doğrusunu yanlışını tartıp düzenlemeye gidebilir. Öz eleştiri yapan insan duygu ve düşünce bütünlüğünü öz denetimle sürekli kontrol altında tutmalıdır.

İnsanların güçlü ve zayıf yönleriyle kendilerini tanımaları, hayattan beklentilerini, amaç ve hedeflerini sorgulamaların gerekir. İnsan, kendini kritik etmediği sürece kendi varlığını tam olarak tanıyamaz. Zira yanlışlarını göremeyen kimse, doğru kararlara da imza atamaz. Her insanda arzu ve istekler vardır. Bu istekleri etrafında kendini mükemmel gören, sorun çıktığında hep başkasını suçlar. Birey, iyi ya da kötü bütün yönlerini kabul ettiği sürece ve yanlışlarına karşı öz eleştiri yaptığı müddetçe ideal bir benliğe ulaşır. İdeal benlik algısı ile öz eleştiri doğru orantılıdır. Birey, yanlışlarına karşı eleştiri yönelttiği sürece gerçekleri fark eder. Bulunduğu konumun çok altında kendisini gören, kendisine karşı aşırı öz eleştiri yönelten kişinin tutumu da yanlıştır.

Birey, öz eleştiri sınırını aştığında depresyona girebilir. Öz eleştiride en önemli şey realitedir. Özellikle çocuğa fazla baskının yapıldığı aile ortamlarında çocuk kendisini yetersiz ve değersiz hissederek büyüyebilir. Birey bu hisle büyümüşse sürekli yaptığı hataları büyütür. Bununla birlikte gerçekleri görmemeye başlar. Aslında bireyler, iyi ve kötü taraflarını realitenin unsurlarıyla değerlendirdiğinde kişisel bütünlüğü yakalar.

“Psikolojik bütünlüğün içinde benlik algılaması, iç uyum açısından önem taşır. İdealimizdeki ben, bulunduğumuz ben ve algılamadığımız ben olmak üzere üç türlü ben vardır. Bu üç benin dengede olması, realist, aktivist ve idealist bakış açıları ile ilgilidir. Gerçek ben, kişinin olumsuz yönleriyle birlikte mevcut durumudur. Aktivist ben ise

gerçekle ideal arasında yaşamaya çalıştığı bendir. Ego haritasında gerçekle hayal sınırlarını doğru çizebilmek insanın başarabileceği bir şey değildir. İnsanın aynaya, yani mukayeseye ihtiyacı vardır. Kişi öz eleştiri yapabilirse deneme yanılmaya ihtiyaç duymadan sonuca ulaşabilir” (Tarhan, 2014: 247).

Kişilik bütünlüğüne erişmiş ve sağlam bir psikolojiye sahip bireyin ilk özelliği kendilerine karşı eleştiri yöneltmeleridir. Kendi kritiğini yapmak, bireyin öğrenmesi gereken ilk şeydir. Aksi takdirde kendine karşı bir kibirlenme yaşar, hep yanlış kararlar alır.

Bireyler, güçlü ve zayıf yönleriyle kendilerini tanımları, yaşamdan beklentilerini, gaye ve hedeflerini sorgulamaları gerekir. Evrenin sorgulayan insanın kendini de sorgulaması öz bilinci geliştirir. Öz bilinci yakalamış insan, olumsuz duyguların ağına düşüp depresyona girmekten diğer insanlara göre daha uzaktır. Moral bozucu bir düşünce geldiğinde alternatif düşünceler üreterek kendini mutlu kılar.

Türk-İslam kültüründe öz eleştiriye ya da öz denetime büyük önem verilmiştir. Birey, varlığını devam ettirdiği dünyada sınırsız eylem sergilemekten uzak durmuştur. Her şeyin hesabının verileceği inancı insanı öz denetime ve dolayısıyla öz eleştiriye zorlamıştır. Ölmeden önce kendini hesaba çekme, hatalarını öz eleştiri yoluyla tespit etme ve bunlar için Yaratıcı’dan af dileme Türk-İslam kültürünün öz denetime yönelik uygulamalarıdır.

Hayatı yaşayarak öğrenmeye başlayan, bu süreçte yer yer tökezleyen, yer yer düşen çocukların gözetim altında tutulması onların kendini geliştirmesine yardımcı olur. Anne ve baba çocukları kendi korkularından dolayı kısıtlamamalıdır.

Edebi metinlerde ve diğer öğretici eserlerde çocukların öz eleştiri yapmasına yönelik kimi öğretiler yer almaktadır. Bu öğretilerdeki amaç, egosunu sürekli tatmin eden, sadece kendisinin doğru bildiğini, doğru yaptığını düşünen bireylerin yanlış düşünebileceklerini göstermektir. Aslında hiç kimse mükemmel değildir. Bütün bireylerin eksik ya da yanlış olan birtakım yönleri vardır. Önemli olan öz eleştirinin yapılması, eksikliklerin fark edilmesi ve bu eksikliklerin giderilmesi için gayret sarf edilmesidir.

Çocuk edebiyatı metinleri bahse konu olan öz eleştiriyle birlikte öz denetim duygusunun gelişmesine hizmet etmelidir. Sınırsız bir özgürlüğün olmadığı, yanlışların fark edildiği ve bu yanlışların içinde öz eleştiri yapıldığı eserler çocuklara okutulmalıdır.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **13. Engel** adlı hikâyesinde kızının binicilikle ilgilenmesinden hoşlanmayan Gülsun Hanım eşi Cengiz Bey tarafından ikaz edilir ve “çocuğun kendini gerçekleştirme” konusunda özgür bırakılması gerektiğini ifade eder:

“Korumak bir bütün Gülsüncüğüm. Ruh sağlığını korumak da anne baba olarak görevimiz. Sevdiği, başardığı bir sporu korkularımız yüzünden engellersek Zeynep kendi sınırlarını nasıl keşfetsin? Kendi kararlarını nasıl versin? O zaman hep bizim çizdiğimiz çerçevede karar verir. Kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyamaz, bizim uygun bulduklarımızla dünyası sınırlanır. Sence böyle davranırsak onun kişiliğini geliştirici olur muyuz?’ ” (Ünal, 13E: 43)

Bu hikâyede Cengiz Bey, kızına güvenmekte, kızının tercihleri konusunda eşinden farklı düşünmektedir. Bu farklı düşünme, Cengiz Bey'i eşi Gülsun Hanım ile birlikte öz eleştiri yapmaya yönlendirir. Aslında Cengiz Bey'in özeleştirisinde çocuk eğitiminde Türk toplumunun genelinde yer alan yanlış dikkat çekilmektedir. Türk toplumunda çocuklar, tercihleri konusunda bağımsız hareket edemezler. Bir mesleğe kendi isteğiyle yönelen ancak anne ve babası tarafından bu mesleğin uygun görülmemesi ile daha sonra onlar tarafından bir başka mesleğe yönlendirilip de icra ettiği meslekte mutlu olamayan birçok insan vardır.

Çocuklarını kendilerine yeten ve kararlarını özgürce alabilen ve de bu kararlarının arkasında durabilen kişiler olarak yetiştirme her anne babanın görevi olmalıdır. Anne ve babalar, çocuklarını kendilerine bağımlı değil, kendilerine bağlı yetiştirmelidir. Çocuğun, kişiliğini ve karakterini özgürce geliştirebileceği ortamlar yaratılmalıdır.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde Ecem, arkadaşlık ilişkilerinde sergilenen yanlış tutumları öz eleştiri yaparak ifade eder:

“Bazen öylesine verdiğimiz bilgiler hiç de masum değildir. Kendimizi masumiyetimize inandırsak bile içimizin bir köşesi neyi, neden yaptığımızı bilir. Zaman içinde arkadaşlarımızın zayıf taraflarını keşfederiz. Ve bunları yeri geldiğinde kendimizi korumak için kullanırız. Samimiyet ve yakınlaşmanın bedelidir bu. Kendini açmaz, paylaşmazsan yakın ve doyurucu dostluklar kuramazsın; ancak açarsan da kendi elinle ileride sana karşı kullanılacak cephaneyi de arkadaşlarına verirsin. Her kız bunu bilir; yine de bu riski göze alır. Ait olmak önemli bir duygudur. Anne baba, anne babadır işte. Onlarla her şey konuşulmaz. Aslında onlarla konuşulmayacak şeyler

koca bir liste oluşturabilir. Anne babalar ile arkadaşlar dünyaya farklı bakarlar.”
(Ünal, TAG: 6)

Aynı hikâyede Ecem, öz eleştiri yapmayı sürdürür:

“Doğrusu, bazen eksik ve yetersiz olduğumu düşünüyordum. Geç kalmıştım. Neden örnek aldığım kimse yoktu? Neden kişiliğimin bir özelliğini değiştirmeyi düşünmemiştim? Ben mükemmel miydim?” (Ünal, TAG: 12)

“Her selamlaşıp oradan buradan lafladığım insan arkadaşım sayılır mı? Sanırım öncelikle ben olabilmeliyim arkadaşımın yanında. Korkusuz, çekincesiz bir ben. Arkadaşlık edebilmek ya da arkadaş kalabilmek için olduğumdan başka biri gibi olacaksam yanlış kişiyle beraberim demektir.” (Ünal, TAG: 48)

Ecem, okula yeni başlayan arkadaşı Beyhan’a karşı diğer yakın arkadaşları tarafından yapılan küçük düşürücü davranışlara karşı tepkisiz kalmasını da eleştirir. Beyhan’ın ruhunu inciten küçük düşürücü ya da yargılayıcı eylemlere karşı duyarsız kalma, Ecem’in vicdanını yaralar:

“Sema böyle besleniyor. Ayça ile Leyla bu davranışa çanak tutuyor; bense susuyordum. Sustuğum için kendimi çok kötü hissediyorum. Beyhan’a davranışlarını içimden onaylamıyordum ancak onaylamadığımı belirtecek ne yapıyordum? Koca bir hiç!.. Sema’nın gazabından korktum, gruptaki yerimi kaybetmekten korktum, Beyhan’ın durumunu daha da zorlaştırmaktan korktum. Bana ‘üstüne vazife olmayan işlere karışan maydanoz’ sıfatını yapıştırmalarından korktum. Sonuçta net ve kesin bir dille karşı çıkmadım onlara.” (Ünal, TAG: 83)

İncelemeye alınan **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyede Ecem’in öz eleştirisi aslında bütün bireylerin sergilediği yaygın hatalara yöneliktir. Bununla özellikle arkadaş seçiminde ve dostluk ediniminde çok sık rastlanan yanlışları vurgulamak amaçlanmıştır.

Belki de bu hataların en büyüğü kişinin, çevresine şüphe ile yaklaşarak onlara kendisini açmamasıdır. Ecem hiçbir konuda mükemmel olamayacağını düşünerek daima bir tarafın eksik olacağını öz eleştiri ile fark etmiştir. Bununla birlikte kendisinin hiç kimseyi örnek almadığı, kişiliğinde yanlış olan kimi şeyleri değiştirmeyi düşünmediği, kendisinin asla mükemmel olmadığını kendisine yönelttiği öz eleştiri ile fark edebilmiştir.

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Selam Veremeyen Oğlan” hikâyesinde olay kahramanı Yusuf, arkadaşı Yasemin ile iletişim

kuramamasının kendisinden kaynaklandığını bilir ve “*O yakınlık gösteriyordu, ben yaklaşamıyordum. Üstümde büyük bir ağırlıktı köylü utangaçlığı. Köylü utangaçlığı beni eziyor, onu atmak istiyor, atamıyordum. Bir atabilsem rahatlayacaktım.*” (Güneş, EDK: 60) diyerek iletişim kuramamasının temel nedeninin köylü utangaçlığı olduğunu vurgular.

İletişim çatışmaları çoğu zaman kaynak ve alıcı arasında yaşanan problemlerden kaynaklanmaktadır. “Selam Veremeyen Oğlan”adlı hikâyede Yusuf, arkadaşı Yasemin’e duygu ve düşüncelerini iletememesinin kendisindeki utangaçlıktan kaynaklandığının farkında olan bir karaktere sahiptir. Bu farkındalık etrafında kendisine öz eleştiri yönelten Yusuf, bu utangaçlığını üzerinden atmadıkça insanlarla sağlıklı iletişim kuramayacağını itiraf eder.

Miyase Sertbarut’un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde ailesinin kendisini sevmediğini düşünüp evden kaçan ve öz eleştiri yaparak evden kaçmanın yanlış olduğunu anlayan Evşen yer almaktadır. Hikâye kahramanı Evşen, eyleminin yanlış olduğunu fark edince büyük bir mahcubiyet hisseder ve gerçekte ailesinin kendisini ne kadar çok sevdiğini şöyle itiraf eder:

“Ailemin beni avutmaya çalışması da dokunuyordu bana. Evden kaçma girişimimi hatırlayınca utanıyordum şimdi kendimden. Beni çok sevdiklerini yeni yeni anlıyordum.” (Sertbarut, KK: 55)

Söz konusu hikâyede evden kaçma girişiminde bulunan Evşen, yanlış yaptığını öz eleştiri yaparak kabul eder. Kendisine göre evden kaçış düşüncesi sevgi eksikliğindendir. Ancak gerçeği anlayınca mahcup olur.

Ailede çocuklara sevgi gösterilirken çok dikkatli olunmalıdır. Bir çocuğun az sevildiği diğer çocuğun çok sevildiği aile ortamında büyüyen çocukların psikolojik sıkıntılarla karşılaşması söz konusu olabilir. Erkeğin çok, kızın az sevildiği ya da bu durumun tam tersinin söz konusu olduğu ailelerde çocuğun psikolojisinde derin yaraların ortaya çıkması muhtemeldir. Aileden uzaklaşma, farklı yerlere kaçma isteği doğuran bu yanlış, ebeveynler tarafından sergilenmemeli, bütün çocuklara eşit sevgi ile yaklaşıldığı davranışlara yansıtılabilmelidir.

Zeynep Cemali’nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Çelimsiz Çocuk” hikâyesinde Cem, bir çocuğun, bisikletini izinsiz almasıyla gösterdiği

aşırı tepki karşısında içine düştüğü ikilemi anlattığı satırlarda bir taraftan yaptığı hareketin yanlışlığına diğer taraftan haklılığına kendisini inandırıyor:

“Cem’in canı sıkılıyordu. Bugüne dek arkadaşlarıyla çok ağız kavgası yapmış, itişip kakışmıştı. Ama hiçbirine şu çocuğa vurduğu gibi yumruk atmamıştı. Yaptığı hareketin hiç de hoş olmadığını biliyor, yine de doğru davrandığına inanmak istiyordu.” (Cemali, PÇAPB: 11)

Cem’in bisikletini alan çocuğa karşı gösterdiği aşırı tepki sonrası vicdanında acı hissetmesi, onun empatik tavrının geliştiğini göstermektedir. Bu tavır vicdanın karşılığı olup insanı davranışları konusunda iç muhasebeye yönlendirir.

Erken yaşta edinilmesi gereken vicdani duyarlılık, kişinin hem bireysel anlamda hem toplumsal anlamda kimi yanlışlarının önüne geçmesine yardımcı olur. Bu hikâyede de Cem, arkadaşının davranışına aşırı tepki verdiği için vicdanında bu aşırı eylemin acısını hisseder. Bireyin eylemlerinde vicdani duyarlılıkla hareket etmesi evrensel sevgiyi kavramasında önemli bir aşamadır.

Çocuk edebiyatı eserleri bireylerde vicdani hassasiyetlerin gelişmesine yönelik iletiler barındırmalıdır. “Çelimsiz Çocuk” hikâyesinde de Cem, öz eleştiri ya da vicdani vasıtasıyla eseri okuyan çocuklara güzel bir örnektir. Burada aslında sadece kendini düşünme, davranışlarında her zaman haklı olmayabilirsin, hiçbir insan mükemmel değildir vb. vicdani duyarlılığı geliştirmeye yönelik mesajlar yer almaktadır. Bu mesajları doğru algılayıp iyi yorumlamak gerekir.

Zeynep Cemali’nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Çalgıcının Çantası” hikâyesinde komşusunun torununu tanımadan değerlendiren Suat Bey, yaptığı yanlışını kendini eleştirerek dile getirir:

“İşte böyle, hanımefendi, diyordu Kaptan. Bu yaşa geldim ama hala insanları dış görünüşlerine bakarak değerlendirmemek gerektiğini öğrenemedim. Barış’tan ve sizden tekrar özür diliyorum.” (Cemali, BÇAPB: 125)

Sosyal ilişkilerde Suat Bey’in düştüğü hataya maalesef birçok birey düşmektedir. İnsanları tanımadan, onların kişiliklerini ve karakterlerini tam olarak öğrenmeden haklarında olumsuz düşüncelere sahip olunmaktadır. Bu, insan ilişkilerini temelinden sarsacak önemli bir rahatsızlıktır. Bireyleri sahip olduğu unvanlarla değerlendirmek, dış görünüşlerine göre onlara saygı göstermek toplumsal ilişkilerde

insanı yanlış sürükler. Bu yanlış Nasreddin Hoca'nın fıkralarında, özellikle “Ye Kürküm Ye” fıkrasında kendini çok güzel gösterir.

Mevlana Celaleddin Rumi Hazretleri de “Çok elbise gördüm, içinde insan yok; çok insan gördüm üzerinde elbise yok” sözleriyle kılık kıyafetin insana değer verme için koşul olmadığını vurgular. İnsanlara sahip oldukları kişilikleriyle, onurlarıyla ve en önemlisi yaratılmışların en mükemmeli olmaları nedeniyle değer verilmelidir. Evrensel ahlak ilkeleri ile bağdaşmayan, dış görünümü ile insanları yargılama fikri çocuklardan ve toplumun diğer bireylerinden uzaklaştırılmalıdır. Daha iyi ve daha kaliteli toplum ancak bu sayede oluşmaya başlar.

4.1.3.3. Empati

Sosyal hayatta ve psiksosyal açıdan oldukça önemli olan bu sözcük, bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışması demektir. Empati, toplumun bütün bireylerinde olması gereken bir psikolojik duyarlılıktır. Bu duyarlılık sayesinde daha kaliteli bir yaşam yakalanabilir.

Sosyal varlık olan insan, diğer insanlarla ilişkilerini olumlu yürütmek durumundadır. İnsanlarla iletişimimizin sağlıklı devam edebilmesinin, daha da kuvvetlenmesi için etrafımızdaki kişilerin duygu ve düşünce durumlarına yönelmeliyiz. Bu da empati ile mümkündür. Karşımızdaki kişiyi, duygu ve düşüncelerini, değerlerini onun bakış açısından görmeye çalışmak da empatinin bir parçasıdır. Empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir. Empati kurma, çoğu zaman empati kurulan kişiye yardımcı olma sürecinin doğal bir parçasıdır. Yardımcı olma sürecinde karşımızdaki kişinin anlaşılması kadar ona güven verilmesi de oldukça önemlidir. Araştırmalara göre empatik şekilde davranan ailelerin çocukları büyüdüklerinde tıpkı ebeveynleri gibi empatik anlayışa sahip olmaktadır (Döğüşgen, 2010: 12).

“Empati kurmak isteyen kişi, karşısındakinin fenomenolojik alanına girmesi gerekir. Buna göre empatide temel hareket noktası, öncelikle karşısındaki insanın duygu ve düşünce dünyasının en iyi şekilde algılanmasıdır” (Göçgün, 2012: 125). Bu

tanımdan da anlaşılacağı üzere herkes çevresindeki olayları ve insanları kendine göre algılar, yorumlar.

Empati ve sempati toplum içinde genellikle birbiriyle karıştırılan iki psikolojik kavramdır. Empatide bireyin kendisini muhatabının yerine koyması, olayları onun gözüyle algılaması ve değerlendirmesi söz konusu iken sempati de bireyin muhatabının duygu ve düşüncelerini olduğu gibi taşıması ve onları bizatihi yaşaması söz konusudur. Sempatinin bir noktadan sonra zararı dokunabileceği için sınırının ayarlanması gerekmektedir.

“İnsanların yaptıkları işlerde diğer insanları da düşünmesi ve onların faydasına olan işleri göz önünde bulundurması gerekir. Başkalarının faydasını da düşünen insanda da ben duygusu yerini biz duygusuna bırakır” (Akkaya, 2008:35).

Toplumsal alanda kişiler arasında empati iyi kurulursa yani bütün bireyler kendilerini muhatabının yerine koyarsa, tıpkı onlar gibi duyar ve düşünürse daha iyi iletişim kurulabilir.

Empatik tavır ile birlikte hoşgörü ortaya çıkar. Bu durumda gelişen olumsuz durum ve olayları tolere etmek ve karşımızdaki insanla anlaşmak daha kolay hale gelir.

İncelemeye alınan eserlerden **Pişmaniye Saçlı Çocuk, İkizler İz Peşinde, Nal Sesleri** adlı hikaye kitaplarında çocuklara empatik tavrın kazandırılmasına yönelik önemli mesajlar yer almaktadır.

Filiz Tosyalı'nın Pişmaniye **Saçlı Çocuk** adlı hikâye kitabında yaptığı yaramazlıklar yüzünden sınıfında dışlanan ve üstüne bir de ceza alan Soner için Maya'nın, endişelendiğine ve üzüldüğüne rastlanmaktadır. Soner'in başına gelenlerin kendisinin de başına gelebileceği varsayan Maya empatik tavır takınarak arkadaşını anlamaya çalışır:

“Bir yerde okulla ilişkisi kesilirse ne yapardı? Bana böyle bir şey söylense ya ben ne yapardım?’ diye düşünürken içimin paramparça olduğunu, acımın arttığını hissediyordum.” (Tosyalı, PSÇ: 52)

Maya'nın Soner için endişelenmesi ve kendisini onun yerine koyarak Soner'i anlamaya çalışması önemli bir duyarlılıktır. Çocuk edebiyatı metinleri empatik duyarlılığı geliştirmeye yönelik unsurları bünyesinde barındırmalıdır. İncelemeye esas alınan eserlerden **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâye, çocuklara empatik hassasiyeti kazandırmaya yardımcı olabilir.

Miyase Sertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki "Balkondaki Muhabbet Kuşu" hikâyesinde evlerinin balkonuna gelen bir muhabbet kuşunu sahiplenmek isteyen Selvi'ye babası geçmişte kendi kuşlarının başına gelmiş benzer bir durumu anımsatarak onda empatik tavrın ortaya çıkmasına yardımcı olur:

"Babam pek öyle düşünmüyordu. 'Unuttun mu bizim Maviş pencereden uçup gittiğinde ne kadar üzülmüştük; hatta sen nerdeyse yas tuttun, yemeden içmeden kesildin. Şimdi düşün bakalım, bu kuşun kaçtığı evde de aynı üzüntü yaşanmıyor mudur?' " (Sertbarut, İİP: 76)

Alper Akçam'ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki "At İnadı" adlı hikâyede atlarıyla ot biçme dönüşü iki arkadaşın biraz ileride olacak toprak kaymasını hisseden atlarının yerlerinden kımıldamaması üzerine çocuklardan birinin ata karşı sert davrandığı diğerinin ise atı anlamaya çalıştığı dile getirilir:

"Sevecen olmaya, atıma iyi davranmaya kararlıydım. Arkadaşımdan davranışını onaylamamıştım. Hayvan bir şeyden korkmuş ya da ürkmüş olmalıydı işte. Dövmenin, sövmenin anlamı var mıydı ki? Biz de çocukluğumuzda kimi zamanlar öyle olmaz mıydık?.. Korkup gidemezdik bir yerlere..." (Akçam, NS: 60)

İnsana değil; diğer bütün canlılara da empatik tavırla yaklaşılmasının vurgulandığı bu ifadelerde iç huzurun empati ile yakalanacağı dile getirilmiştir.

Toplumdaki çoğu problemlerin çözümü bütün bireylerin empatik tavır takınması ile mümkündür. Renk, dil, din ve ırk ayrımı yapmadan herkesi kucaklayan bir sevgiyi doğuran empatik tavır, toplumda ütopya kabul edilen birçok şeyin gerçekleşmesine yardımcı olur. Bu tavrın çocuklara kazandırılmasında büyüklere oldukça önemli görevler düşmektedir. Çocuk, çevresinden gördüklerini taklit ettiği için büyükler, çocuğa örnek olmalı ve çocuktan beklediklerini bizzat kendileri uygulamalıdır.

Bununla birlikte herkesi kendi konumunda kabul etme düşüncesi empatik tavırla doğrudan ilgilidir. Bize göre doğru olan, bir başkasına göre yanlıştır. Dolayısıyla herkesi olduğu gibi kabul etmekte fayda vardır.

Türk anlatı geleneğinde birçok kıssada empatik tavrın önemi vurgulanır. Bunlardan biri de "Serçe ile Leyleğin Hikâyesi"dir. Havanın kapalı olduğu ve yağmurun yağmasına da az kaldığı bir günde leylek, bir serçe ile karşılaşır. Gök gürültüsü çıkaran bulutlardan çok korkan serçe göğün üzerine çökeceğini düşünerek göğü tutmak için sırt üstü yatar ve ayaklarını göğe kaldırır. Bu esnada da "O kadar çok

korktum ki bu korkumda kırk dirhem yağın eridi.” der. Leylek “Yahu sen kaç kilo geliyorsun ki kırk dirhem yağın eridi!” der. Serçenin cevabı ibretliktir: “Leylek kardeş, herkesin kendine göre kantarı, kilosu vardır.”

Bu hikâyede her şeyi kendi ölçüleri ile değerlendiren yanlış tavır eleştirilmektedir. Başka bir anlamda empatik tavırdan uzak anlayışın doğuracağı yaralar vurgulanmaktadır.

Alıntılarda kahramanların özelliklerinden hareketle hem insana hem de doğadaki diğer canlılara sevgi ve empati ile yaklaşılması gerektiği dile getirmiştir.

4.1.3.4. Karar Verme (Kararlılık)

Bireyin herhangi bir eyleme geçmeden önce takındığı tavır olan kararlı olma, bireyin başarısında doğrudan etkilidir. Kararlı olmak, hem toplumsal hedeflerin hem de bireysel hedeflerin gerçekleşmesinde önemli bir tavidir. Toplumlar kararlılıkları nispetinde hedefledikleri şeylere ulaşır.

İnsanlar herhangi bir eyleme başlamadan önce çeşitli duygulara sahiptir. Bu duygulardan biri olan kararlı olma, bireyin başarısıyla doğrudan ilgilidir. Kararlı olan ve herhangi bir hedefi gerçekleştireceğine inanan bireyler adımlarını sağlam atar. Yanlış düşünmekten ve uygun olmayan davranıştan mümkün olduğunca uzak duran insanlar, kararlılıkla çıktıkları yollarından büyük başarı ile döner. Başkalarının, kendi hedeflerini önemsememeleri onları çok ilgilendirmez. Bu tavır, kimi insanları hedeflerine yürümede daha fazla motive eder.

Çocuklara hitap eden edebi metinlerde kararlı olan bireylerin başarılarına vurgu yapılmalıdır. Destan kahramanlarının hayatları örnek gösterilebilir, onların kararlılığı nispetinde elde ettikleri toplumsal onur dikkate alınabilir. Zorluklar karşısında yılmayan, bir problemle karşılaştığında onun için alternatifleri olan edebi metin kahramanları çocuklara bu duygunun kazandırılmasında rol model olabilirler. Türk destanlarında ve diğer halk anlatılarında yer alan alp tipi ve onun özellikleri çocuklara tanıtılıp bu tipin kararlı tavrı metinler bağlamında dile getirilebilir. Öte yandan gerçek hayat içinden seçilmiş, kendisi gibi sıradan çocukların hayatlarından da örnekler verilebilir. Çocuk, kendisi gibi birinin karşılaştığı durum ve olaylara karşı geliştirdiği

tavru kendisiyle özdeşleştirmede daha kolay davranabileceği için bu tür kahramanlar daha etkili de olabilir.

İncelemeye alınan eserlerden **Kırmızı Kartal**, **Dostum Keleş**, **Takma Adı Gagalı**, **Erken Düşen Kar ve Ben**, **Çınar Ağacı ve Puf Böreği** hikâye kitaplarında kararlı olan kahramanların özellikleri ve bu özellikleri ile elde ettikleri başarılar dile getirilmiştir.

Miyase Sertbarut'un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde kurduğu hayalleri gerçekleştirmek için kararlı bir tavır sergileyen Evşen'in özellikleri dile getirilmiştir:

“Hayır, başka bir şey düşünemezdim. Bana hiç kimsenin inanmadığı bu ortamdan kurtulacak, yazar olacak ve onlara bir çanta dolusu kitapla gelip hepsini tek tek göstereceğim. ‘Bakın bu ilk kitabım..’ Bir başkasını açıp ‘Bakın bu kitapta Karabaş’ı anlatıyorum. İşte şu kitap da bir yarışmada birinci oldu.’ diyeceğim.” (Sertbarut, KK: 20)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dostum Keleş” hikâyesinde korkularıyla yüzleşmek isteyen kahramanın kararlı tavrı vurgulanır:

“Kararım karardı! Dönmemeliydim. Hem yürüyor hem de kendime cesaret vermek için konuşuyorum. Önümüzdeki yıl liseye başlayacağım, artık delikanlı sayılıyorum...” (Akçam, DK: 41)

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâye kitabında sürekli arkadaşı Sema'nın dedikleri doğrultusunda hareket eden Ecem'in, artık ona karşı dik bir duruş sergilemeye karar vermesi ifade edilir:

“Doğum gününe kimler geliyor Ecem?

İşte bunu duyunca tepemin tası attı:

Gelince görürsün Sema

Gelip gelmeyeceğime konuklarını öğrenince karar vereceğim Ecem

Beni sevenler ve benim sevdiklerim geliyor Sema. Bu tanıma kim giriyorsa başımın üzerinde yeri var, deyip arkama bakmadan yürüdüm.” (Ünal, TAG: 71)

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Erken Düşen Kar” hikâyesinde zor şartlarda yaşamlarını sürdürürken eğitim almaya da çabalayan kardeşlerin en büyüğü olan Umut'un, kararlı kişiliği vurgulanır:

“İşlerin biri biter biri başlardı. İş zamanlarında sıkıysa ders başına oturayım. Çok dayak yemiş, azar işitmiştim bu yüzden. Kardeşlerim de... Onlar öyle yaptıkça

kamçılanır, ders çalışmaya daha çok isteklenirdim. Gaz çırası aydınlığında gece geç vakte kadar yine ders çalışmış, ödevlerimi bitirip öyle yatmışım.” (Güneş, EDK: 7)

Aynı kitapta yer alan “Selam Veremeyen Oğlan” adlı hikâyede zor şartlar altında okumak isteyen, bunun için ailesini ikna eden Yusuf’un kararlı kişiliği öne çıkmaktadır:

“Düşündüm iki gün boyunca. Annemden, babamdan saklayarak çok düşündüm. Uzunca bir direnme sonucunda yakaladığım bir fırsattı bu. Bir daha hiç yakalanmayacak bir fırsat. Başında bitirmemeliydim kurduğum düşleri. Bitirirsem ne yapardım ben? Onun yerine ne koyabilirdim? Kim ne derse desin katlanmalıyım. Varsın alay etsinler, dayanmalıyım. Gün gelir unutulurdu, unutulurdum. Zaman neleri alıp götürmezdi ki...” (Güneş, EDK: 59)

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Nuri Amca” hikâyesinde, köye okul yapılmasına var gücüyle çalışan Nuri Amca ve ailesinin okumasına karşı olduğu Murat’ın kararlı özellikleri yer almaktadır:

“Artık bir öğrenciydim ben. Sekiz yaşında bir öğrenci. Okulum vardı. Okuyacak, kaymakam olacak, savcı olacak, yargıç olacaktım, belki de öğretmen... İster kaymakam, ister savcı olayım ister öğretmen. Nuri amca gibi olacaktım. Nuri Amca’yı çok seviyordum. Nuri Amca’yı unutmuyacaktım. Nuri amca olmasaydı okulum da olmayacaktı, öğretmenim de...” (Güneş, EDK: 80)

Zeynep Cemali’nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Tanyeri Ağarırken” isimli hikâyede okumak isteyen bir kızın kararlı tavırları dile getirilmiştir. Ablasını okuldan alan babasına karşı kararlı bir duruş sergileyen genç kızın elde ettiği başarı dile getirilir:

“Sema’nın yüreğine su serpilmişti. Yalan söylemediği için onurluydu. Bir kere de olsa bağışlandığı için mutluydu. Okuldan alınmayacağı için sevinçliydi. Dün olan, bir daha olsa olmayacaktı. Kendi kendine söz veriyor, ant içiyordu.” (Cemali, BÇAPB: 83)

İncelemeye esas alınan hikâyelerdeki hikâye kahramanlarının kararlı tavrına vurgu yapılmış ve onların bu kararlı tavrı sonrası elde ettikleri başarılar ifade edilmiştir. Bununla okuyuculara başarının kararlı tavırla ilişkisinin olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Zorluklar karşısında yılmayan, bir problemle karşılaştığında onun için alternatifleri olan hikâye kahramanları çocuklara bu duygunun kazandırılmasında rol model olabilme özelliğine sahiptir.

4.1.3.5. Başarı

İnsanın herhangi bir eylemden sonra elde ettiği mükâfat olarak adlandırılabilen başarıda, birey hedeflediklerini elde etmiş olur. Bireyin başarı elde etmesinde birçok bileşen yer almaktadır. Bunlardan en başında gayretlilik gelir. Çalışma isteği olarak da adlandırılabilen gayret, başarıyı yakalamış insanların en önemli özelliklerindendir. İnsan, gayret gösterip başarılı olacağına inancı etrafında hareket ederse hedefledikleri şeylere çok kısa sürede ulaşır.

Başarının bir diğer ayağında kişinin başarılı olacağına karşı beslediği inanç yer almaktadır. Belirlediği hedeflere ulaşacağına inanan bir bireyin başarıma ihtimali çok yüksektir. Kaybedeceğine dair ufak bir ihtimale düşen birey ise bu ihtimale takılıp çoğu zaman başarıyı yakalayamayabilir. Bu nedenle başarıyı arttıran en önemli unsurlardan biri, bireyin muvaffak olacağına dair düşüncesidir.

Dünya tarihinde başarıyı yakalamış kişiler incelendiğinde, bunların motivasyonu yüksek ve kazanmak için çok çabalayan bireyler oldukları anlaşılır. Bu insanlar normal bir insan olmaktan uzak dururlar. “Başarısız olmaktansa ölürüm daha iyi” diye düşünecek kadar başarıya odaklanmış ve onun için her türlü çabayı gösteren kişilerdir. Bu duygulara sahip Sultan Mehmet Han da İstanbul’u fethetme aşkıyla gemileri karadan yürütmek gibi olmayacak durumları dahi zorlamış ve başarmıştır.

Bireyin başarısında onu harekete geçiren hedefler de önemlidir. *“İnsanı harekete geçiren en önemli şey hedeflerdir, gayesini belirleyip onu düşündüğü an şevki tazelenir. Örneğin, ders çalışan bir öğrencinin aklına onu baştan çıkartacak, dersten alıkoyacak film izlemek, alışveriş yapmak, arkadaşlarıyla gezmek gibi dürtüler gelebilir. O esnada ne için çalıştığını hatırlarsa, içindeki ayartıcı dürtülerin motivasyonunu kırmasını engeller”* (Tarhan, 2014:202).

Başarının hedefle ilişkisi geminin rotayla ilişkisi gibidir. Nereye gideceği tayin edilemeyen gemiler, rüzgârın estiği yolda ilerlemeye mahkûmdur. Bir rota etrafında yoluna devam eden gemi ise yolda fırtınaya da tutulsa onu aşmak için çabalayıp hedefine rahatça ulaşır. Bununla birlikte hedefi olmayan insan, başarı yolunda ilerlerken önüne çıkan ilk engele takılıp kalır. Muhtemelen de vazgeçer.

Başarının ortaya çıkmasında devamlılık, kararlılık da önemlidir. Önüne çıkan ilk engelle pes eden birey, amaçlarına hemen ulaşamaz. Bir bilge, çaresiz kaldığında “Bir

kenara çekilip taş ustasını seyredeyim” der. Taş ustası elindeki taşta tam olarak yüz defa vurur. Yüz birincisinde taşı ikiye böler. Buradan şu dersi çıkartır: “Gerçekte taşı ikiye bölen son vuruş değil, önceki vuruşlardır.

Çocuk edebiyatı metinlerinde başarının bu yönleri vurgulanmalıdır. Çok çalışan, zorluklar karşısında yılmayan ve hedefleri doğrultusunda büyük mücadele veren kahramanların örnek başarısı dile getirilmeli, bu tür konuları ve temaları içeren eserler çocuklara tanıtılmalıdır. Çocukların önüne konulmalıdır.

Ayfer Gürdal Ünal’ın **13. Engel** adlı hikâyesinde binicilik yarışmasında aldığı derecenin haklı gururunu yaşayan Zeynep, hocasının başarının kalıcılığı ile ilgili ifadelerini dile getirir:

“Ömer Hoca yalnızca kollarını açtı. Sarılıp başımı omzuna dayadım. ‘Emeklerimiz boşa gitmedi, Zeynep. Sağ ol evladım.’ Dedi. Sonra asker terbiyesi üstün geldi ve ‘Şırmamak yok. Şırmamak yok. Esas iş bundan sonra başlıyor, merdivenin en üst basamağında kalmak her şeyden zordur’ diye ekledi.” (Ünal, 13E: 106)

Filiz Tosyalı’nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde kardeşlerini oldukça kıskanan ve evde değerli olmadığını düşünen Cem’in gösterdiği başarılar ile özgüven kazandığı ve bu özgüvenle geleceğe yürüdüğü ifade edilir:

“Özellikle okuldaki küçük sınıflarla yaptığımız projelerde eğlenmeyi becerebiliyor, herkesten daha başarılı olduğum için yüksek notlar alıyordum. Evde de sözüm dinlenir olmuştum.” (Tosyalı, 14YO:64)

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Horoz Dövüşü” hikâyesinde Selçuk, amcasının oğlu Bekir ile horoz dövüştüren amcasına bir ders vermek için küçük bir tiyatro hazırlarlar. Bu tiyatro ile amaçlarına ulaştıkları gibi Bekir’in tiyatro konusundaki yeteneği de keşfedilir:

“O yaz sonunda Bekir güzel sanatlar lisesinin müzik sınavına katıldı. Yetenekli 24 kişinin alınacağı okula yüksek bir puan ile girdi.” (Sertbarut, İİP: 132)

İncelemeye esas alınan eserlerde çok çalışan, zorluklar karşısında yılmayan ve hedefleri doğrultusunda büyük mücadele veren kahramanların örnek başarısı dile getirilmiştir. Başarının ortaya çıkmasında devamlılık ve kararlılığın önemli vurgulanmıştır. Önüne çıkan ilk engelle pes eden insanın, amaçlarına kısa zamanda ulaşacağı ifade edilmiştir.

4.1.3.6. Girişimcilik

Türkçe Sözlük'te girişimcilik için “*Girişimci olma durumu.*” (Türkçe Sözlük, 2005: 763) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır. Burada girişimci kelimesinin de tanımına yer vermek gerekmektedir. Yine Türkçe Sözlük'te girişimci için “*1. Üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse, müteşebbis. 2. Ticaret, endüstri vb. alanlarda sermaye koyarak girişimde bulunan kimse, müteşebbis.*” (Türkçe Sözlük, 2005: 763) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Herhangi bir alanda yeni şeyler yapma adına bireyin takındığı olumlu tavra da girişimcilik denebilir. Bu tavır çoğu zaman cesaretle birlikte anılmış ve bireyin başarısında oldukça önemli olduğu dile getirilmiştir.

Toplumun birçok alanında başarıyı yakalamış bireylerin ortak özelliği girişimci olmaları ve cesaretle hedefleri üzerine yürümeleridir. Bir insanın herhangi bir alanda girişimcilik göstermesi onun cesaretiyle doğru orantılıdır. Cesaret, söz konusu riskleri göz önünde bulundurarak hareket etmedir. Yerinde ve zamanında kullanılmayan cesaretin fonksiyonel açıdan bir geçerliliği yoktur. Duyguyla birleşen cesaret, tehlikeli olabilirken akılla kontrol edilebilen cesaret ise faydalıdır. Bu faydası ile bireyin girişimci ruhu kazanır.

Girişimcilikte neticeyi de göz önünde bulundurmak önemlidir. Gerçeklere sırtını dönerek cahil cesareti ile hareket etmek bireyi başarıya götürmez. Bu durum girişimciliğin ruhuna da aykırıdır. Bireyin girişimci ve korkusuz olması bunları bir plan, düzen içinde yaşamasıyla kendisine fayda sağlayabilir.

Birey, ciddi bir girişimcilik sergilediği bir konuda risk yönetimini başaramazsa zarara uğrayabilir. Girişimcilik ruhunda denge olmadığı takdirde girişimcilik, bireye en az korkaklık kadar zarar verir. Girişimcilikte başarının istikrarlı bir şekilde devam etmesi için aklın rehberliğine ihtiyaç vardır.

Girişimciliğin önündeki engellerden biri de bireyselleşememektir. “*Genelde bağımlılık duygusu yüksek olan ve bir yere ait olma gerekliliği hisseden bu kimseler, aidiyetleri gerçekleşmediğinde kendilerini eksik hissederler. Eleştirilmekten rahatsız olur ve hata yapmaktan çok korkarlar. Tenkit edilmeyi kendilerine değer verilmemesi şeklinde düşündüklerinden herhangi bir konuda cesur adım atmakta zorlanırlar*” (Tarhan, 2014:94).

Bu durum bireyleri başkasının hoşuna gidecek eylemlerde bulunmaya yöneltir. “El âlem ne der?” düşüncesi söz konusu bireylerin en büyük korkusudur. Bu korku girişimcilik ruhunu öldürür. Girişimcilik ruhu taşımayan bireyler tekâmül yaşayamaz. Kendilerini hep aynı konuda ve pozisyonda tutar. Diğerlerinden farklı olmamak adına sürü mantığıyla hareket ederler. Girişimcilik ruhunu taşıyan insanların çoğu ferdiyetçi özelliğe sahiptir. Bu özellikleri dolayısıyla girişimci ve atılgan kişiler, içlerinden gelen güçle çevrelerindeki insanların beyinlerine farklı fikirler aşılayabilir. Zihinsel esneklikleri olan girişimci bireylerin çevresindeki kimselere en önemli faydaları, onların harekete geçmelerine yardımcı olmaktır.

Sadece iş hayatında değil kişisel hayatta da oldukça önemli olan girişimci ruh, çocuklara kazandırılması gereken en önemli kişisel gelişim unsurlarındandır. Özellikle anne ve babalar, çocuklarını büyütürken çocuğu girişimci olmaya yönlendirmelidir. Sürekli kısıtlamalar ya da “hayır”larla çocuğun keşfetme duygusu öldürülmemelidir, onlara deneme fırsatı verilmelidir. Bağımlı değil, bağı çocuk yetiştirilmeli, onların kendini gerçekleştirmeye yönelik her eylemi desteklenmelidir. Aynı durum okulda da geçerlidir. Öğretmen, eğitmekle yükümlü olduğu çocuklara girişimcilik ruhu aşılamalı, onlara zorluklar karşısında asla pes etmemeyi öğretmelidir. Çocuğun hataları kimi zaman hoş görülmeli, uygun davranışları ise ödüllendirilmelidir. Özellikle farklı, yepyeni şeyler yapma ve söyleme eğilimi olan çocuklar, okul idaresi tarafından desteklenmeli, onların girişimcilik ruhu geleceğe taşınmalıdır.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde girişimciliği vurgulayan olaylar yer almalıdır. Kahramanlar etrafında girişimciliğin doğurduğu sonuçları öğrenen çocuklar, gelecekte büyük projelere imza atabilirler. Özellikle tembellikten uzak, girişimci ruhların bulunduğu edebi metinler çocuklara tavsiye edilmelidir.

İncelemeye esas alınan hikâyelerden olan FilisTosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde okuldaki farklı çalışma atölyeleriyle çocukların girişimci ruhları desteklenir:

“Biz, filozoflar atölyesinde durmadan fikir geliştirir, sonra da o fikirlerin kısa filmlerini çocuk stüdyosunda filme dönüştürürdük.” (Tosyalı, PSÇ : 23)

“Ben senaryo yazma grubundaydım. Bu projeyi beşinci sınıfta en son yıl ödevi olarak geliştirmiştik. Projede çalışanların karnesine ortalama bir not fazla düşecek şeklinde bir değerlendirme yapılmıştı. (Tosyalı, PSÇ : 23)

İncelemeye esas alınan hikâyelerden olan FilisTosyalı'nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde girişimci çocuk ruhunun desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Tembellikten uzak, girişimci ruhların bulunduğu toplumların geleceğe yürüyeceği dile getirilmiştir.

4.1.3.7. Sorumluluk

Üzerine alınan görevi büyük bir hassasiyetle yerine getirme, sahip olduklarını koruyup kollama olarak ifade edilebilen sorumluluk, çocuklara erken yaşta kazandırılması gereken bir duygudur. Bu duygu sayesinde çocuk, çevresine ve topluma karşı ödevlerini eksiksiz yerine getirir.

Sorumluluk için Türkçe Sözlük'te "*Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçları üstlenmesi, sorum, mesuliyet.*" (Türkçe Sözlük, 2005: 1794) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Sorumluluk duygusu, bireyin hedeflerini belirlemesinde ve onları gerçekleştirmesinde önemli duygular arasında yer alır. Bireyin yaşamındaki işlerin önemini ve önceliğini belirleyen bu duygu, insanda mesuliyet ruhunun gelişmesine yardımcı olur.

Sorumluluk duygusu, çoğu zaman bireyin hataya düşmesine engel olur. Bu duygunun yüklemiş olduğu hassasiyet, insanı yanlışla düşmekten kurtarır. Bireyin günlük hayatta birçok alanda sorumluluğu vardır. Eğer birey, ailenin bir üyesi ise onun getirdiği sorumlulukla birlikte topluma karşı da hareket etmek zorundadır. İnsanın en küçük daireden başlamak kaydıyla en büyük daireye varıncaya kadar çeşitli sorumlulukları vardır. Kendine karşı, nefesine karşı, anne ve babasına karşı, topluma karşı ve de belki de en önemlisi de Yaratıcı'ya karşı sorumlulukları insanı dengeli davranmaya yöneltir.

Bu hassasiyet, ilk anlamda ailede şekillenir. Erken çocukluk döneminden başlamak üzere bireyin cinsiyetine, yaşına ve gelişim düzeyine uygun olacak görevlerini yerine getirmesi sorumluluk eğitiminin temelini oluşturur.

"Çocuğun öncelikle evde bazı sorumluluklar üstlenerek sorumluluk bilincinin gelişmesi, onun okul ile ilgili sorumluluklarını da kolay üstlenmesine ve karşılaşılabileceği sorunlarla baş edebilmesine yardımcı olacaktır. Ev ortamında

sorumluluk alma becerilerini geliştirme fırsatı bulamayan çocuklar, okul yıllarında ödevlerini ve eşyalarını sıklıkla unutan, çanta ve masalarını düzenlemekte zorlanan daha da önemlisi karşılaştıkları olaylar karşısında her zaman başkalarından yardım alma ihtiyacı duyan ve bu nedenle kendilerine olan güvenleri tam olarak gelişmeyen bireyler haline gelir” (Hökelekli, 2013: 67).

Çocuklarda sorumluluk bilinci geliştirmek için önce kendileri ile ilgili alanlardan yola çıkılmalı, daha sonra aileye karşı sorumlulukları anlatılmalı daha sonra da sosyal sorumlulukları tanıtılmalıdır. Aile içinde edinilen sorumluluk kazanımları bireyin sosyal ilişkilerinde belirleyici olur. Ebeveynler, çocuklarına sorumluluk bilinci aşılarken onları bir anlamda toplumsal hayata da hazır hale getirirler. Okulda, çocuğun alması gereken sorumluluklar, küçük bir tiyatroya benzetilebilecek olan ailede aşılarmaya başlanırsa birey bunları yerine getirmede fazla zorlanmaz.

Sorumluluk bilinci altında bireyin kendini kontrol edebilmesi ve topluma uyum sağlayabilme becerisi de yer almaktadır. Bu bağlamda sorumluluk bilincinin öğrenilen bir yönünün olduğu söylenebilir. Sorumluluk duygusu geliştirilerek topluma uyum sağlayan, kültür normlarını kabul eden, karşısındaki ile empati kurabilen, kendi kararlarını cesaretle alıp onları uygulayan, bağımsız, tutarlı ve girişimci bireyler yetiştirilebilir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde çocukların rol model durumları yardımıyla sorumluluk alması sağlanabilir. Söz konusu eserlerde kahramanlar, sorumluluk örnekleri sergilemeli, çocuk da bu örnekler ışığında onları taklit edebilmelidir.

Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde sürekli kardeşlerini kıskanan Cem, onların sorumluluğunun kendisinde olmasından kimi zaman gurur duyar:

“Ailemin en büyük çocuğu olduğum için her zaman ağır sorumluluğum olduğunu düşünürdüm... Küçük kardeşlerimden birine bir şey olsa hemen bana haber verilirdi. Okuldaki sorumlulukları da üstüme yüklenmişti.” (Tosyalı, 14YO: 6)

Sorumluluk duygusuna sahip olmak, bireylerin bir arada yaşamasını kolaylaştırmaktadır. Hiçbir görevinin olmadığı, herhangi bir sorumluluğun üstlenilmediği bireylerden oluşan gruplar kısa sürede kavgaya tutuşabilirler. Ancak herhangi bir sorumluluğun üstlenildiği ve görev paylaşımının yapıldığı bireylerden oluşan gruplarda ise dayanışma sağlanabilir. Buradan hareketle insanın herhangi bir amacının olmasının şiddeti azalttığı ve toplumsal uyumu kolaylaştırdığı söylenebilir.

14 Yaş Orada adlı hikâyede kardeşlerine karşı sorumluluk bilinciyle hareket eden Cem'in bu konudaki hassasiyeti dikkate değerdir. Ailenin en büyük çocuğu olmanın getirdiği sorumluluğun bilincinde olan kahraman, iç disiplini sağlamış insana da örnektir. Bu örnek tavrıyla çocuk edebiyatında yer alan kahramanların iyi bir rol-model olma zorunluluğunu yerine getirmiştir.

4.1. 4. Duygular Teması

İnsan, birçok duyguyu bünyesinde taşıyan bir canlıdır. Bu duyguların bazıları iyiliğe hizmet ederken bazıları da yanlış kullanılması dolayısıyla kötülüğe hizmet etmektedir. İyilik ya da kötülük, duygu farkındalığı ile ilgilidir. Kendisine verilen duyguların ne için verildiği bilincindeki birey, eylemlerini sergilerken bu bilinç etrafında hareket eder.

İnsanın duygularını yönetebilmesi beynin özelliklerini iyi bilmesiyle de ilgilidir. Duyguların hem biyolojik hem de psikolojik yönü olduğu beyin ile ilgili yapılan çalışmalardan sonra anlaşılmıştır. Bu iki yönünün birlikte kullanılması, duyguların bireyin hayatında daha etkin olmasına yardımcı olur.

İncelemeye esas alınan hikâye kitaplarında duygular teması yedi başlık (mutluluk, beğenme, kıskançlık, heyecan, bağışlama, kaygı ve üzüntü) etrafında ele alınmıştır. Bunlarda ilki mutluluktur.

4.1.4.1. Mutluluk

Bireylerde olumlu duygulardan biri olan mutluluğun elde edilebilmesi için insanoğlunun yapması gereken iki temel şey vardır denebilir. Bunlardan ilki bireyin kendini tanıması diğeri ise insanlarla iletişim kurması ve karşı tarafın duygularını anlayabilmesidir.

Türkçe Sözlük'te mutluluk için, *“Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık”* tanımı yapılmıştır (Türkçe Sözlük, 2005: 1425).

İnsanın mutluluğu genellikle diğer insanlarla gerçekleştirdiği kaliteli iletişimle ilişkilidir. Çünkü, insan sosyal bir varlıktır, hayatını tek başına devam ettiremez.

Günümüzde birçok birey, mutlu olamamaktan şikâyetçidir. Bu şikâyet altında yatan temel sebep bireylerin mutluluğu başka yerde aramalarıdır. Bir kişinin elindekilerle yetinmeyip hayal ötesi şeyleri arzulaması mutluluğu başka yerde araması olarak düşünülebilir.

Mutluluk, insanın var olduğu ilk andan beri ihtiyaç duydukları temel duygulardandır. İnsanın yaşam serüveni bu duygunun karşılanması için verdiği mücadeleden oluşur. Yakın döneme kadar ahlaki öğretiler bireyi mutlu etmek için kimi olgu ve durumlar sunmuştur. Ancak içinde bulunduğumuz modern çağ insanlık için sunduğu öneriler ile mutluluğu getirememiştir. Depresyon, modern çağın hastalığı olmuş, anti-depresan kullanımları ilaç sanayisinde üst sıralarda yer almıştır.

Günümüzde bireylerin mutluluğunu engelleyen birçok etken vardır. Bunlardan biri de yanlış alışkanlıklardır. Çok paranın, iyi makamın ve dünya adına her şeyin en güzelinin mutluluk getireceği biçimindeki inanç alışkanlığı bireyi mutsuzluğa sürüklemiştir. Söz konusu yanlış, modern çağın insanlığa dayatmaya çalıştığı bir anlayıştır. Bu anlayış Türk-İslam kültüründe yer edinememiştir. Zira bu kültürde kişi paylaştıkça mutlu olur. Bireysel mutluluğun sınırlarından biri var olanı başkasıyla paylaşabilmedir.

“Mutluluğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve mesleki parçalardan oluşan parametreleri vardır. Eğer gerçek mutluluğu yakalamak istiyorsak bu parametrelerin hepsini dikkate almak zorundayız” (Tarhan, 2015:108).

Özellikle çocukların kişiliğini şekillendirildiği dönemlerde faydalanılan çocuk edebiyatı eserlerinde çocuklara gerçek mutluluğa giden en önemli yolların başında paylaşma olduğu kavratılmalıdır. Bu amaca yönelik eserler okutulmalı, sınıf içi etkinlikler bu amaç doğrultusunda hazırlanmalıdır.

İncelemeye esas alınan eserlerden **14 Yaş Orada, Dostum Keleş, Pişmaniye Saçlı Çocuk, Erken Düşen Kar, Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** hikâye kitaplarında mutluk duygusuna nasıl ulaşılacağına dair örneklerle yer verilmiştir.

Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, katıldığı yarışmada verdiği doğal ve doğru yanıtlarla Avrupa seyahati kazanan Cem'in kazandığı başarının sonucunda elde ettiği mutluluk dile getirilir:

“Bir yarıyıl tatilimi yurt dışında ödül olarak geçirmek hayal etsem de ulaşamayacağım bir şeyken şimdi avuçlarımda oldu.” (Tosyalı, 14YO: 19)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dut Pekmezi” hikâyesinde, kahramanın ve arkadaşlarının okullarına gitmek için her hafta köyden ilçeye yürüyerek gittikleri anlatılır. Bir haftalık yoğurdunu köpeklerin saldırısı sonrası ziyan eden kahramanın üzüntülü durumu tasvir edilir. Ancak köpeğin sahibinin ekmeğine katık etmesi için verdiği dut pekmezi ile üzüntüsünü mutluluğa dönüştüren kahramanın duyguları şöyle dile getirilmiştir:

“Dünyalar benim olmuştu! Dutun, kirazın, elmanın yetişmediği bir dağ köyü çocuğuydum. Dut pekmezi bulunmaz bir yiyecekti benim için. Tatlı tatlı katık edecektim ekmeğime. Bir hafta boyunca içimi ısıtacak. Dut pekmezini duymuş arkadaşlarım da ağızları kulaklarında, sevinç içinde bekliyorlardı beni.” (Akçam, DK: 14)

Filiz Tosyalı'nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde, Maya, okulundaki flama taşıma düzeninin kendisiyle başlamasını gurur verici bir özellik olarak görür ve bunun mutluluğunu dolu dolu yaşar ve bunun sınıfın en çalışkanı veya en yüksek not alanı olmaktan bile daha mutluluk verici olduğunu söyler.

“Bayrak taşımak da çok onurlu bir işti, ben de her öğrenci gibi bayrağı taşıma hayalleri kurmuştum. Artık 6. Sınıf olduğumuz için içimizden bazıları flamayı taşıyabilirdi. Bu iş benimle başlamıştı. İlk olmayı kimseye kaptırmadığım için çok mutluydum. Sınıfın en çalışkanı olmak, en yüksek notları almak umurumda bile değildi. (Tosyalı, PSC: 30)

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Selam Veremeyen Oğlan” hikâyesinde, öğretmeni ile çok zor bir şekilde ailesini ikna eden Yusuf'un çok sevdiği okulunun ortaokul bölümüne devam edebilme mutluluğu ifade edilir:

“Bu iş tamam Yusuf. Hadi gözün aydın. Öp bakalım babanın elini.” dedi öğretmenim. Yüzler, bakışlar söylemişti söyleyeceğini ama sözle söylenmesi daha başkaydı. Hiçbir kuşkuyla yer kalmamıştı. O güzel haber öğrenilir de durulur muydu? Yüreğimi yerinde tutabilir miydim? Sevincimi, coşkumu içime sığdırabilir miydim? Açılıyordu düşlerimin kapısı.” (Güneş, EDK: 46)

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Nuri Amca” hikâyesinde de benzer bir durum yer alır. Nuri Amca'nın sayesinde ailesini ikna eden Murat, hedefine ulaştığı için büyük bir mutluluk yaşar:

“Babam tamam deyince bir sevinç fişkırdı içimden. Dünyalar benim oldu. Nuri Amca'nın üstüne atıldım, öpücük yağmuruna tuttum onu.” (Güneş, EDK: 70)

Zeynep Cemali'nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Tanyeri Ağarırken” isimli hikâyede, uyuyakalıp okula gitmediği için babasının, ablası gibi kendisini de okuldan almasından korkan Sema, buna rağmen, öğretmenine her şeyi göze alıp yalan söylemez ve bunun sonucunda bağışlandığı için de oldukça mutludur:

“Sema'nın yüreğine su serpilmşti. Yalan söylemediği için onurluydu. Bir kere de olsa bağışlandığı için mutluydu. Okuldan alınmayacağı için sevinçliydi. Dün olan, bir daha alsa olmayacaktı. Kendi kendine söz veriyor, ant içiyordu.” (Cemali, BÇAPB: 83)

Eserlerdeki belli başlı mutluluk sebepleri, kazanılan başarı, umulmayan ikram, önemli bir sorumluluğu üstlenme, okula başlama, kişiliğinden ödün vermeme durumlarıdır. Söz konusu durumların bireylerin mutluluğunu sağlaması onların bu durumları şiddetle arzu etmeleriyle ilgilidir. Birey, çok istediği, uğruna mücadele ettiği durumları istediği gibi yaşayınca tatlı bir sevinç yaşar. Bu örnekler etrafında mutluluğun iyilik yapmakla, sorumluluk üstlenme ile ilişkili olması çocuklara çeşitli mesajlar vermesi bakımından da önemlidir. Bunlardan belki de en önemlisi dünyadaki gerçek sevincin başkasına iyilik yaparak elde edileceğidir. Paylaşarak mutlu olan, iyilik yaparak sevinç yaşayan bireylerin oluşturduğu toplumların insan ilişkileri daha sağlıklı yürür. Alanın değil verenin daha ön planda olduğu, kötülüğün değil iyiliğin yaygın olduğu toplumlarda gerçek mutluluğa ulaşılmıştır diyebiliriz.

4.1.4.2. Beğenme

Herhangi bir şeyi iyi veya güzel bulmak anlamında kullanılan beğenme onaylamak, tasvip etmek anlamlarını da içermektedir.

Bireyin beğenilerini belirleyen birçok etken vardır. Bu etkenlerin en önemlisi kişinin herhangi bir şeyle ilgili beklentileridir denebilir. İnsan bir şeyi değerlendirirken kabulleri etrafında hareket eder. Bu kabul söz konusu şeyin iyi ya da kötü olmasını belirler. Bir olaya ya da nesneye karşı ön yargısı olan bireyin o olayı ya da nesneyi beğenmesi beklenemez.

Beğenme duygusunu etkileyen bir başka önemli faktör de kişinin kültürel özellikleridir. İnsan toplumun bir parçası olduğuna göre onun beğenilerini de içinden çıktığı toplumun kültürel özellikleri belirler. Örneğin Türk kültüründe önemli bir özellik

olan misafirperverlik diğer kültürler için geçerli olmayabilir. Türk kültüründe misafir ağırlayan, onun gönlünü hoş tutmak için elinden geleni yapan insanlar sevilirken bu durum bir başka kültürde gereksiz veya abartılı bir davranış olarak bulunabilir.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Pişmaniye Saçlı Çocuk** ve **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitaplarında beğeniye etkileyen farklı etmenlere dikkat çekilmiştir.

Filiz Tosyalı'nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde, Maya'nın yeni ders yılında ilk kez gördüğü Türkçe öğretmenin sesli kitap okuyuşundan çok etkilendiği yer alır:

“İlk bölümde çok sıkıldığım halde sayfalar çevrildikçe kitabı çok sevdim. Güzel ve akıcı anlatımı olan, bizleri duygulandıran bir çocuk romanıydı. Öğretmen sesini de çok özlemiştim. Güzel bir ses tonuyla okuyan birini dinlemek daha fazla zevk veriyor, dinlendiriyordu.” (Tosyalı, PSÇ: 40)

Hikâyedeki Türkçe öğretmenin naif sesi ile kitap okuyuşu Maya'yı etkilemiştir. Bu beğeni etrafında çocuklara kitap okumayı sevdirmek için nelerin yapılabileceği dile getirilmiştir. Çocuğun kitap ve içindekilere karşı beğenisinin geliştirilmesi için öğretmenler sınıf içinde sesli okumaya yer verebilir. Güzel, kelimeleri doğru telaffuz eden bir dil kullanımı ile okunan metinler çocuğun yazılı ürünlere karşı ilgisini arttırabilir.

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Erken Düşen Kar” hikâyesinde, yoksulluk nedeniyle giyecek ayakkabısı olmadığından okula karda yürüyerek giden Umut'a öğretmeni ve eşi yardımcı olur. Umut, kendisini evine götüren öğretmeni ile eşinin iletişimine hayran kalır:

“İmrenmişim öğretmenimle eşi arasındaki sevgi sıcaklığına. Yüz eğmiyor, kırıcı konuşmuyorlardı. İçtenlikliydi tüm davranışları. Büyüdüğümde onlar gibi bir yuva kurma düşleri kurmaya başlamıştım.” (Güneş, EDK: 26)

Öğretmen ve eşi arasındaki sevgi sıcaklığına hayran olan Umut, onlar gibi bir yuva kurmayı hayal eder. Hikâyede esasen Umut etrafında, öğretmenin çocuğun dünyasında yüklendiği rol model vurgulanmıştır. Bireyin var olduğu andan itibaren etrafında yer alan anne ve babasının önemli bir rolü vardır. Bununla birlikte altı yaşından itibaren zamanının çoğunu geçirdiği okulunda yer alan öğretmenlerinin de önemli bir yeri vardır. Çocuklar, sosyal öğrenme ile öğretmenlerini de taklit etme eğiliminde olabilmektedirler. Çıkarsız, içten yani samimi davranışları ile çocukların

ilgisini, sevgisini kazanan öğretmen, çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde daha etkili olur. Samimi davranışların içinde gizli bir enerji vardır. Bu gizli enerji, insanlar arasında güveni şekillendirir. Güven de toplumsal bağı kuvvetlendirir. Toplumsal ilişkilerin daha sağlıklı olabilmesi adına samimiyet, bu anlamda küçük yaştan itibaren çocuklara verilebilmelidir.

4.1.4.3. Kıskançlık

Bireyin olumsuz duygularından biri olan kıskançlık, insanın en çok utandığı ve gizlediği duygulardan biridir. Bu duygunun eğitilmesi, terbiye edilmesi gerekir. İnsanı içten içe tüketen bu duygu doğru yere kanalize edilmediği sürece hem bireysel hem de toplumsal felaketlerin ortaya çıkmasına neden olur.

Türkçe Sözlük'te kıskançlık için *“Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum.”* (Türkçe Sözlük, 2005: 1167) şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Kıskanç kelimesi yerine kullanılan “haset” sözcüğü daha çok kötü niyetli, kıskanç insanlar için kullanılmaktadır.

Haset bir insan içten içe tüketen bir duygudur. Bu duygunun toplumdaki yansıması genelde akrabalar ve arkadaşlar arasında olabilmektedir. Söz konusu duygunun ortaya çıkması çoğu zaman kişilerin sahip oldukları mal, mülk, makam vb. dünyaya ait şeylerdendir. İçindeki bu duyguyu terbiye etmediği sürece kişi, her zaman başkaları tarafından bencil olarak algılanır.

Kıskançlığın hem yıkıcı hem yapıcı tarafı vardır. Yapıcı kıskançlıkla birey karşısındakinin kendisinde olmayan güzelliği veya üstünlüğü ile karşılaştığında herhangi bir husumet duymaz. Onda olanın bende de olması gerekir, düşüncesiyle başarıya ulaşabilir. Yıkıcı kıskançlıkta ise “onda var, ben de yok; o zaman onda da olmasın” düşüncesi hâkimdir. Bu düşünce kıskanan kişiyi karşısındakine zarar vermeye bile götürebilir. Korku, kaygı ve üzüntünün oluşmasına da neden olabilir.

Aklını doğru kullanan bireyler, kıskançlığı fırsat haline dönüştürüp durumu kendi lehlerine dönüştürebilirler. Başka insanların sahip olduklarını nasıl elde ettiğini, benzer imkânların kendisinde de oluşması için neler yapması gerektiğini düşünmesi, kişinin kıskançlığı aklın rehberliğinde kullanması sonucu ile ilgilidir.

“Ben her şeyin en iyisine layığım, en iyisi bende olmalı” düşüncesi benmerkezci insanlarda yer aldığından en çok kıskanç kişiler de genellikle sadece kendini düşünen bireylerdir. Bu bencillikten kurtulmadıkça kıskançlık duygusu ortadan kaldırılamaz.

Çocuk edebiyatı eserlerinde yapıcı kıskançlığa vurgu yapılabilir. Öte yandan eserlerde yıkıcı kıskançlık için, ateşin odunu içten içe bitirdiği gibi kıskanç insanların da kendilerini içten içe bitirdiği dile getirilmelidir.

İncelemeye esas alınan eserlerden **14 Yaş Orada** adlı hikâyede kıskançlığın kötü bir duygu olduğuna dikkat çekilmiştir.

Filiz Tosyalı’nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, 4 kardeş oldukları için kendisine fazla ilgi gösterilmediğini düşünen Cem’in kardeş kıskançlığına dikkat çekilir:

“Babam yine başka bir gün ‘Hepiniz birbirinizden farklısınız, bir arada çok güzelsiniz, hanginiz olmamasını isterdin?’ diye sordu. Ben aslında tek çocuk olmak istediğimi söylemek istedim ama söyleyemedim.” (Tosyalı, 14YO: 8)

Yine aynı hikâyede Cem’in kardeşlerini kıskandığının bir diğer göstergesi kardeşinin ilk kez başardığı bir iş sonucu anne babası tarafından onure edilmesidir:

“Akşam yemeğinde her gün benim yaptığım ama bir kez bile söz etmediğim işi ilk kez yapmasına rağmen ballandıra ballandıra anlatıp bir sürü teşekkür aldığında kulaklarıma inanamadım. Övgü dolu sözler Selin içindi.” (Tosyalı, 14YO: 41)

4.1.4.4. Heyecan

Bireylerde çeşitli duygularla birlikte ortaya çıkan duygu durumu olan heyecan, insanın hayatında önemli bir yere sahiptir. Heyecan da tıpkı kıskançlık gibi yapıcı ve yıkıcı olabilir. Heyecan ile olumlu sonuçlar elde edilebileceği gibi olumsuz neticelere de varılabilir. Bu durum tamamen heyecanın kontrol altında tutulması ile ilgilidir. Yeni bir işe girişirken heyecanlı olmak önemlidir. Heyecanlı olmayan birey, gücünü de tam olarak ortaya çıkaramaz. Başarılı olmada heyecan önemli bir etkidir.

Sevinç, korku, kızgınlık, üzüntü, kıskançlık, sevgi gibi sebeplerle birlikte ortaya çıkan bu duygu dengelenmediği sürece her zaman insana zarar verir. Aşırı heyecan taşıyan, bununla birlikte yanlışa sürüklenen birey başarılı olamaz. Heyecanı az ancak bunun farkında olan birey ise başarıyı elde eder.

Erken çocukluk döneminde bireyde eşyaları ve nesneleri keşfetmenin heyecanı vardır. Çocuk, hayata gözlerini açtığından itibaren bu heyecanı fitratında taşır ve nesneleri, kavramları öğrenmeye gayret eder. Söz konusu bu heyecanın öldürülmemesi gerekir. “Hayır”larla, “olmaz”larla, “ceza”larla çocukların çevreyi keşfetme heyecanı kısıtlanmamalıdır.

Heyecan duygusu bireylerde yeni olayları, durumları keşfetmede istekli olmayı da beraberinde getirebilecek bir faktördür. Bu duyguyu öldürmeyen eğitim modelleri sağlıklı bireyler yetiştirir. Söz konusu duygunun çocuk edebiyatı eserlerinde yer alması, çocuklarda yeni keşiflerde heyecanın önemine dikkat çeker. Bu duygu, bireylerde dengeli olduğu sürece bir anlam ifade eder. Aşırı heyecanın kurbanı olan, giriştikleri işi yapamayan bireylerin durumu ne kadar yanlışsa giriştikleri işleri duyguyla, heyecanla yapmayan, birilerinin zorlaması ile yerine getirenlerin durumu da bir o kadar yanlıştır.

Çocuk edebiyatı metinlerinde kendini keşfeden ve bu keşifle birlikte olumlu benlik algısı kazanan çocukların heyecanı dile getirilmeli, pekiştirilmelidir. Ayrıca dengeli kullanıldığında bireyin başarısında önemli bir duygu olduğu yansıtılmalı, aşırısından da uzak durulması gerektiği ifade edilmelidir.

Filiz Tosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde Maya, yeni öğretim yılında ilk flama taşıyan öğrenci olmanın verdiği mutlulukla heyecan içindedir:

“Heyecanımdan olsa gerek rüzgârda flamayı dalgalandırıp duruyordum. Tören başlayana kadar flamayı havaya kaldırmam gerekmiyordu. Bu, bana ağır gelmiyordu. Rüzgârda dalgalandıkça kalbim yerinden fırlayacak gibiydi, yüreğim de flamayla beraber havalanmıştı, göklerde dalgalanıyordu.” (Tosyalı, PSÇ: 33)

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Nuri Amca” hikâyesinde, hayatında hiç okul görmeyen Murat, okula gidecek olmanın verdiği mutlulukla karışık şaşkınlık ve heyecan dolu duygular yaşar:

“Okul nasıl olurdu? Kapıları kapılarımıza, pencereleri pencerelerimize benzer miydi? Öğretmen nasıldı? Elleri ellerimize, yüzleri yüzlerimize benzer miydi? Kaymakamlar, yargıçlar, savcılar gibi mi giyinirlerdi, Nuri Amca gibi mi?” (Güneş, EDK: 71)

Okula karşı herhangi bir ön yargının olmadığı çocuklar yeni ortamlarına çok hızlı adapte olurlar. Nuri Amca hikâyesinin kahramanı Murat da okula karşı büyük bir

heyecan besler. Bilmediği bu mekânı algımlarken kendine ait tahminleri vardır: ancak bunlar bir önseziden ibarettir

4.1.4.5. Bağışlama (Affetme)

Bireyin herhangi bir yanlışından sonra onu hoş görebilme, cezalandırmadan uzak durma şeklinde açıklanabilecek bağışlama, insanoğlu için büyük bir özgürlüktür. İçinde kötü duyguları biriktiren kişi, sırtında ağır yükler taşıyan birisine benzer. Bu insanın özgürlüğü taşıdığı yükler dolayısıyla kısıtlanmıştır. Bunun gibi kötülük gördüğü bireye karşı büyük bir hırs besleyen kimse de ruhsal anlamda hareket serbestliğinin kontrolünü kaybedebilir. İntikam duygusundan uzaklaşan kişi, yükünü atan kişi gibi hafiflik ve rahatlık hisseder. Bu hafiflik, hırsın doğurduğu stresin ortadan kalkmasıdır. Çevresiyle ve kendisiyle barışık daha sağlıklı, daha huzurlu bir yaşam sürmek isteyenler yüklerini atabilmenin ne kadar önemli olduğunu farkına varabilmelidirler.

Türkçe Sözlükte bağışlama için “*Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek. Herhangi bir kötü davranış için ceza vermektен vazgeçmek, affetmek.*” (Türkçe Sözlük, 2005: 179) şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

Bağışlama, insanın biyolojik sağlığını ve psikolojik sağlığını doğrudan etkilemektedir. Zira kötü duygular, bireyde baskı oluşturmakta bu da zamanla tansiyonun yükselmesine, kalbin ritminin bozulmasına ve unutkanlığa sebep olmaktadır. Öfke ve kinin devamlı olması stres hormonunun devamlı salgılanmasına neden olur. Bu, bağışıklık sistemini alt üst eder.

Çocuk edebiyatı metinlerinde bağışlamanın önemli bir erdem olduğu üzerinde durulmalıdır. Çocukların rol-model aldığı kişiler bağışlayıcı tavır sergilemeli, herhangi bir yanlıştan dolayı karşıdakini rencide edici davranışlardan uzak durmalıdır.

Filiz Tosyalı’nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, katıldığı kalabalık aileler ile ilgili bir yarışmada kendisine sorulan “Kardeşiniz haritanızı yırttı, evde neler yaşanmalı, siz ne yaptınız?” sorusuna Cem, yaşadığı benzer bir durumdan yola çıkarak yanıt verir:

“*Kardeşim kitabımı yırtmıştı. Babamla oturup tamir etmişlerdi, sonra benden özür diledi. Ben de onu affetmiştim.*” (Tosyalı, 14YO: 14)

Cem'in, kardeşinin bu yanlışına karşı bağışlayıcı bir tavır sergilemesiyle olayın kendisinde yaratacağı strese de meydan vermemiş olur. Zira öfke, strese sebep olduğu için bireyin çok rahat yıpranmasına neden olur. Nitekim “Duvarı nem, insanı gam yıkar” atasözü de stresin bireydeki yıkımına dikkat çeker. İnsanın içinde barındırdığı duygulardan etkilenen temel iki organ kalp ve beyin yoğun strese maruz kalınca birtakım rahatsızlar hemen baş gösterir. Bu yüzden kişiler, stres düzeylerini dengede tutmalıdırlar.

4.1.4.5. Kaygı

Endişe duyulan düşünce, tasa şeklinde de ifade edilen kaygı, insandaki temel duygulardan birisidir. Bireyin hem psikolojik hem de fizyolojik bütünlüğünü koruması için kaygıya ihtiyacı vardır. Nasıl ki bedendeki bütünlük bozulduğunda vücutta hastalık ortaya çıkıyorsa; psikolojik bütünlük bozulduğunda da sıkıntı, korku, kaygı gibi olumsuzluk dolu duygular ortaya çıkabilmektedir.

Kaygı, şüphe ve korkunun doğurduğu bir duygudur da denebilir. Bu korku bazen insana fayda da sağlayabilir. Kaygı duyan kişi kendini rahatsız eden şeylere karşı daha diri tutar. Aklını ve savunma mekanizmalarını harekete geçirir. İşini, görevini daha doğru yapmaya gayret eder.

Çocuklar yeni olan ve bilinmeyen şeyler karşısında kaygı yaşayabilirler. Çocukların güçsüzlüğü ve bilmedikleri düşünülürse hayatı öğrenmeye başladıkları dönemlerde kendilerini yoğun kaygı içerisinde hissedebilirler. Çocuk, çevresini tanıdıkça, beden gücü ve zihin yetenekleri geliştikçe kaygılarını, korkularını bir bir yener (Yörükoğlu,2011: 289).

Çocuk edebiyatı eserlerinde çocukların var olabilecek kaygılı, korkulu durumlarda nasıl davranacaklarını içeren örnekler olmalıdır. Kahramanların o an ne düşündüğü ne hissettiği anlatılarak çocuğa rehber olunmalıdır.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Selo'nun Kuşları** adlı hikâye kitabındaki “Zor Pazartesiler” adlı hikâyede geçen hikâye kahramanının içine düştüğü kaygılı durumlarına dikkat çekilmiştir.

Cemil Kavukçu'nun **Selo'nun Kuşları** adlı hikâye kitabındaki “Zor Pazartesiler” hikâyesinde küçük yaşta babasıyla geçim mücadelesine katılıp pazarcılık yapan küçük kahramanın babasının öldüğünü düşünmesiyle hissettiği kaygılar şöyle aktarılmıştır:

“Ya babası ölüverirse... O ne bilirdi tüccarı, ne bilirdi seneti, sepeti... Birden bunalır, içini tanımsız sıkıntılar basardı. Sonra, bir karabasan gibi filmlerde gördüğü o mezarlık sahnelerini görürdü. Babası ölmüş, sarıklı bir hocanın ardından yürüyorlar, yaylı bir tambur acıklı acıklı inliyor. Sonra herkes gidince toprağın üzerine kapanıp ağlıyor.” (Kavukçu,SK: 94)

Ölüm düşüncesi etrafında çocukta oluşan kaygı giderilmezse, çocuğun ruhunda ilerde telafisi imkânsız yaralar ortaya çıkabilir. “Zor Pazartesiler” hikâyesinde küçük kahraman, babasının öleceğini düşününce kaygı yaşar. Bu kaygının giderilmesi için ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurup bu gerçeği uygun dille anlatması gerekir.

Ölüm kaygısı sadece çocukların değil, bütün bireylerin yaşadığı bir duygudur. Bu duygu, insanın yaratılıştan gelen sonsuzluk duygusunun, yaşamın sona ermesiyle ortaya çıkan durumu ile ilgilidir.

Ölüm kaygısı yaşayan çocuklara “Her canlı önce doğar ve yaşar sonra da ölür.” döngüsü sağlıklı bir biçimde öğretilmelidir. Burada insan için ölümden sonraki hayata inanç da öğretilerek kişinin rahatlaması sağlanabilir. Ölüm, kaçınılmaz bir gerçekse herkesin bu gerçekle yüzleşmesi gerekir. Ölümden sonra da hayat var düşüncesi ve bunun beraberinde geleceğe dair beslenecek ümit duygusu, çocuğun ölüm kaygısını aşmasına yardımcı olabilir.

4.1.4.6. Üzüntü

Kişinin beklenen aksi bir olay ya da durum yaşadığında verdiği mutluluk zıddı olan tepkiye üzüntü denebilir. Türkçe Sözlükte üzüntü için “*Olması istenilmeyen olaylardan doğan ruh tedirginliği, teessür.*” (Türkçe Sözlük, 2005: 2071) şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

Üzüntü durumu bireyde uzun süre devam ettiği müddetçe kişi, kendini çökmüş ve depresif hisseder. Hayattan zevk almaktan zorlanır. Söz konusu duygunun doğru değerlendirilmesinde ise bireyin güçlenmesine yardımcı olabilir. Üzüntü kimi zaman

bireyi düşünmeye ve olayların arkasındaki asıl sebepleri araştırmaya yöneltir. Birey, kendisine üzüntü yaratan duruma çözüm üretirse hem gerçekleri bulur hem de yaşamda işine yarayacak bilgiler öğrenir. Bu bağlamda üzüntüsünü kendisi için bir kazanıma dönüştürür. Belli dozdaki üzüntü sorunları çözme ve kişiliği güçlendirmede faydalıdır. Zira halk arasında acılar, insanın canlı kalmasını sağlar biçiminde yaygın bir söylem vardır.

Üzüntü, bireyin beklenenin aksi şeklinde gelişen olay ve durumlar karşısında yaşadığı ilk olumsuz duygu denebilir. Bu duygu yaşanırken psikolojik dengenin bozulmaması gerekir. Psikolojik dengenin bozulmasında bu duygunun dozundaki iç ve dış etkenler etkili olabilir. Birey, böyle durumlarda kendini kontrol etmekte zorlanır. Kişi bu kontrolü sağlayamazsa bunun sonucunda da bezginlik, depresyon, hayata küsüş şeklinde bireyi sağlıklı yaşamından uzaklaştıran durumlar ortaya çıkabilir.

“Üzüntüye ümitsizliğin eşlik ettiği durumlarda çökkünlük meydana gelir. Sonuçta kişi depresyona girer. Bir kişi, üzüntüsünü yeneceğine inanırsa beyni o olaydan nesneleri iyi ve güzel duruma dâhil edecek şekilde algılamaya başlar; olaylar arasındaki anlam bağlarını buna göre kurar. Ümidin kesilmediği bir teessür, insana farklı açıları kazandırarak yaşadığı durumu başka seçeneklerle görmesini sağlar, üretkenliği artırır” (Tarhan, 2015:197).

Birçok başarılı sanatçı önemli eserlerini genellikle üzüntülü olduğu dönemde kaleme almıştır. Çünkü üzüntü bireyi üretkenliğe iter. Ancak burada unutulmaması gereken ümidin kaybedilmemesidir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde bireylerin üzüntü yaşadıklarında nasıl çıkış yolları bulmaları gerektiği dile getirilmelidir. Zira üzüntü bulaşıcı olabilmektedir. Zira uzun süre üzüntü yaşayıp da bu üzüntüden kurtulamayan hikâye kahramanı okuyucusu olan çocuğu da üzüntüye sürükleyebilir. Bu anlamda eserlerde var olan üzüntü duygusu uzun sürdürülmemelidir.

Cemil Kavukçu’nun **Selo’nun Kuşları** adlı hikâye kitabındaki “Gelmesinler” hikâyesinde hastalandığı için okula gidemeyen küçük kahramanın üzüntüsünün gün geçtikçe arttığı dile getirilir:

“Kalkamayacağım artık bu yataktan. Yastığımın altına gizlediğim ayna da bunu söylüyor. Koşup oynayamayacağım. Siz birer birer geçip gideceksiniz, sınıfları atlayıp okulları bitireceksiniz.” (Kavukçu, SK: 74)

Hastalanmasıyla birlikte ortaya çıkan üzüntü, hikâye kahramanının iyileşmesini zorlaştırır. Özellikle hastalıkta moralin düzgün olması bağışıklık sisteminin güçlenmesi adına son derece önemlidir. Üzüntü de diğer bütün olumsuz duygular gibi kontrol edildiği takdirde bireyleri düşünmeye ve gerçekleri araştırmaya sevk edebilir. Her şeyin aşırısının zarar olduğu gibi üzüntünün de aşırısı zarardır. Birey, neye üzüldüğünü bilirse ve bunun çözümü için gayret sarf ederse hem gerçekleri bulur hem de hayatta işine yarayacak birçok şey öğrenir. Bu durumda da üzüntüsünü kazanıma çevirmiş olur. Nitekim “Acılar insanı canlı kılar” sözü de çıkarılan bu sonuca dikkat çeker.

4.1.5. Toplum Hayatı Teması

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu sosyalliği dolayısıyla toplum hayatının ortaya koyduğu kimi zorunlulukları yerine getirmelidir. Birlikte yaşamının doğal sonucu olan kimi şeyler bireyin mutluluğu ile doğrudan ilgilidir. İnsanın dünyadaki varlığını devam ettirirkenki amacı iyi yaşayıp mutlu olmaktır. İyi yaşamak için toplumsal anlamda nelerin doğru nelerin yanlış olduğu bilinmelidir. Toplum hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi belli dinamiklerin kalitesine bağlıdır. Bu dinamikler incelemeye esas alınan eserler etrafında dostluk, yardımlaşma ve komşuluk ilişkileri başlıkları adı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

4.1.5.1. Dostluk (Arkadaşlık)

Dost olma durumu, dostça davranış olarak açıklanabilen dostluk, toplum hayatında kimi zaman arkadaşlıkla eş anlamda kimi zaman da arkadaşlığın daha sağlam daha kuvvetli bağlarla sürdürüldüğü ilişkiler için kullanılır. İncelenen eserlere her iki kavram eş anlamlı kullanıldığı için birlikte değerlendirilmiştir.

Sosyal bir varlık olan insanın sosyalliği iyi ilişkilerle sağlam dostluklarla tesis edilir. İnsan için önemli olan hayatı dolu dolu yaşayıp öldüğünde arkasında hayırla yâd edecek güzellikler bırakmasıdır. Bu güzelliklerin belki de en muteberi kendimizi sevdirdiğimiz, iyi ilişkiler kurduğumuz dostlarımızdır. Dostların, arkadaşların varlığı bireyin zorluklar karşısında yılmadan mücadele etmesini kolaylaştırır. Özellikle kara gün dostlarının yeri doldurulamaz.

Günümüzde ilişkiler çoğu zaman menfaat üzerine kurulmakta, bundan dolayı kısa sürede var olan güzel diyaloglar da zedelenebilmektedir. Böyle ilişkilerin var olduğu ortamlarda kişi çoğu zaman kendisini yalnız hisseder. Kalabalıklar içinde kendini yalnızlık hisseden bireyin ruh dünyası hep sağlam bir arkadaşlık aramaktadır.

Çocuk edebiyatı metninde sağlam dostluklar kurulmasına yönelik mesajlar verilmesi gerekir. Sadece insan-insan dostluğu değil insan-hayvan, insan-bitki dostluklarını geliştirmeye yönelik ifadeler de dile getirilmelidir. Bu mesajlar vasıtasıyla çocuğa empatik tavır kazandırılmalıdır.

Söz konusu eserlerden **14 Yaş Orada**, **13. Engel**, **Takma Adı Gagalı**, **İkizler İz Peşinde**, **Ben**, **Çınar Ağacı** ve **Puf Böreği**, **Dostum Keleş**, **Kırmızı Kartal** ve **Nal Sesleri** hikâye kitaplarında dostluğun farklı örüntüleri yer almaktadır.

Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, Cem, mahalledeki arkadaşlarının taşınmasıyla duyduğu üzüntüyü ifade eder. Aralarındaki dostluk bağı duyulan üzüntünün de derecesini artırır:

“Canciğer olduğumuz bir arkadaşımızın gidişiyle dünyamız yıkılırdı.” (Tosyalı, 14YO:5)

Ayfer Gürdal Ünal'ın **13. Engel** adlı hikâyesinde Zeynep ve arkadaşı Mine arasındaki diyalog, bir arkadaşlıktaki önemli ölçütler hakkında bilgi vermektedir:

“ Hiç kuşkun olmasın. Sır saklamayı beceremezsem neye yarar benim arkadaşlığım.

Öpüşüp ayrıldık.

Yolda, iyi ki Mine var ve benim dostum diye düşündüm.” (Ünal, 13E: 32)

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde, Ecem'in mahallelerine yeni taşınan Beyhan'a gösterdiği yakınlık dolayısıyla Beyhan ile Ecem arasında sağlam bir dostluk şekillenir:

“Okulların açılmasına iki gün kala elinde bir kartonla geldi.Bunu sana hediye etmek istedim. Taşındığımızdan beri bana öyle iyi davrandın ki... Büyük şehre gelirken ailece endişeliydik. İnsan ilişkileri çok sert, kırıcı diye duyardık, ama sen hiç öyle değilsin. ” (Ünal, TAG: 12)

MiyaseSertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Balkondaki Muhabbet Kuşu” hikâyesinde kaybolan bir muhabbet kuşunun ailesiyle onu bulan aile arasında kuvvetli bir dostluk oluşur:

“O günden sonra bu aileyle güzel bir dostluk kurduk. Onlar bize geldi, biz onlara gittik. Keşke, kafesinden kaçan bütün kuşlar, insanlar arasında böyle güzel bağlar kurabilse...” (Sertbarut, İİP: 85)

Zeynep Cemali’nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Beyaz Kale’de Değişiklik” hikâyesinde, yeni taşındıkları apartmanda arkadaşlık kuramayan Çetin’e anneannesi tarafından sağlam arkadaşlıklar için yapması gerekenler ifa anlatılır:

“Biraz sağduyu, bol hoşgörü ve sabır. Göreceksin, her şey yoluna girecek.’ Buzdolabından yoğurt kabını alırken devam etti. ‘Arkadaşlıklar, dostluklar zor kazanılır ama bir de kazanıldı mı kolay kolay kaybedilmez.’ (Cemali, BÇAPB: 69)

Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dostum Keleş” hikâyesinde, kendi hayatını tehlikeye atıp sahibinin hayatını kurtaran Keleş’in arkadaşlığı dikkate değerdir:

“Yanına uzandım Keleş’in, yüzünü okşayıp öptüm. Yaşamımı kurtarmıştı. Ömrümce, böyle bir dostu bir daha bulamayacağımı çok iyi biliyordu.” (Akçam, DK: 49)

Miyase Sertbarut’un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde Evşen ve köpeği arasındaki dostluk şu cümlelerle ifade edilmektedir:

“Karabaş var bir de köpeğimiz. Onunla da en iyi arkadaşız. Beni herkesten iyi anlıyor. Onunla konuşurken gözlerimin içine bakıyor, arada bir başını sallayarak bana hak veriyor. Bir kez ablamla kavga edip Karabaş’a anlatırken ağlamıştım da elimi yüzümü yalayarak teselli etmişti beni. (Sertbarut, KK: 6)

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Şeker” isimli hikâyede küçük kahraman ve atı Şeker arasındaki dostluk göze çarpmaktadır:

“Yanına her gidişimde alnını, yüzünü okşadım, cebimde getirdiğim seyrek dişli kemik tarakla yelelerini taradım. Birkaç da küçük, mavi boncuk bağladım yelelerine. O da mutluluk içinde kişneyerek başını yukarı, kuyruğunu iki yana sallayarak selamladı beni, sevgisini bildirdi.” (Akçam, NS: 72)

İncelemeye esas alınan eserlerde insan-insan, insan-hayvan dostluğuna dikkat çekilmiştir. Buradaki amaç, bütün canlılara sevgiyle yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktır. Günümüzde maalesef ilişkilerin çoğu menfaat üzerine kurulmaktadır.

Söz konusu eserlerde herhangi bir çıkar beklemeden kurulan dostluklara vurgu yapılmıştır

4.1.5.2. Yardımlaşma, Dayanışma

Toplumsal hayatta ve insan ilişkilerinde oldukça önemli olan yardımlaşma ve dayanışma çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. İnsanın başkalarıyla acılarını paylaşarak, sevinçlerine ortak olarak bireysel ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olabilir.

Türk kültüründe yardımlaşma ve dayanışma birçok alanda kendini göstermektedir. Köylerde imece olarak adlandırılan toplumsal birliktelikler sosyal yardımlaş ve dayanışmanın en güzel örneğidir. Psikolojide sinerji olarak ifade edilen yardımlaşma ve dayanışma Türk atasözlerine ve deyimlerine de yansımıştır. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” atasözü yardımlaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Toplumumuzun önemli ve yaygın değerlerinden biri de yardımseverliktir. İnsanın tek başına birey olarak yaşayamaz, hayatını başkaları ile sürdürmek zorundadır. Bu birlikteliklerde zaman zaman eksiklikler oluşabilir. Toplumu oluşturan bireylerden birinin eksik kaldığı noktada bir başkasının o eksikliği, ihtiyacı karşılıksız giderme davranışına yardım ve bu davranışı içten bir duyguyla isteyip bu istekten haz duymaya ise yardımseverlik denebilir.

“İnsanların sahip oldukları maddi ve manevi nimetleri karşılık beklemezsin başkalarıyla paylaşmaları demek olan yardımlaşma, kültürümüzde yüceltilen değerlerinden biridir” (Tarhan, 2011: 148).

Yardımsever kişiler yaptıkları yardımı karşılıksız ve gösteriştan uzak gerçekleştirmeye çabalamalıdır. Aksi takdirde kişi, kendi benliğini içten içe yıpratır. Karşılık bekleyerek yapılan yardım kişiyi bencilliğe götürebilir. Yardımsever insanlar, yararları dokundukları insanları bir hazıra bağlanma davranışına alıştırmaktan ziyade kişinin kendine yetebilmesine de destek olmalıdırlar.

Türk İslam kültüründe geniş bir yer tutan yardımseverlik özellikle İslamiyet’in zekât, fitre, sadaka gibi öğretilerine bütün gücüyle sarılmış, bu bağlamda devlet eliyle pek çok kurumlar kurulmuştur. Vakıflar, aşevleri, kimsesizler yurdu, çocuk ıslah evleri, köprüler, çeşmeler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar... Bunlardan sadece birkaçıdır.

Toplumsal yardımlaşma bireyin hem bedeni hem ruhi yönden sağlıklı gelişmesine yardımcı olur. Yardımlaşmak fiziki gücü artırmakla birlikte bireyin sevgi, saygı ve güven ihtiyacı da karşılanmış olur.

İnsan birliktelikleriyle değil, paylaştıklarıyla insandır. Kapitalist düzene ters olan bu değer, insanların farkındalıklarıyla gün geçtikçe daha çok önem kazanacaktır. Küresel ahlakın şartları arasında küresel barışın ve yardımlaşmanın tesis edilmesi söz konusudur.

Çocuk edebiyatı eserlerinde yardımlaşma ve dayanışmanın önemine dair ifadeler yer almaktadır. Özellikle 0-7 yaş arası çocuklarda empatik tavrın kazandırılmasında yardımlaşma ve dayanışma önemli bir rol oynar.

İncelemeye esas alınan eserlerden **14 Yaş Orada, Dostum Keleş, Pişmaniye Saçlı Çocuk, Selo'nun Kuşları** hikâye kitaplarında yardımlaşma ve dayanışmaya dair çeşitli örneklerle rastlanmaktadır.

Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, aile içindeki iş bölümüyle gerçekleşen yardımlaşmadan sinerjiden söz edilir:

“Çarşamba sabahı erkenden kalktım. Geç kalkmaktan, yetişememekten korkuyordum. Kahvaltı hazırlanmasına yardım ettim. Su bitmişti, annemin her zaman yaptığı iş bana verilmişti. Önce büyük su şişesinin ağzını bıçakla kesip sonra on kiloluk şişeyi ters çevirip yerine yerleştirdim.” (Tosyalı, 14YO: 40)

Söz konusu hikâyede evin büyük çocuğu olan Cem'e babası, ev içinde gösterdiği yardımlardan dolayı teşekkür eder ve Cem'in bu gayretini harçlığını artırarak ödüllendirir:

“Evin alışverişini arada sırada ben yaptığım için harçlığımı arttırmışlardı. Babam hemen hemen iki günde bir bana yardımlarım için teşekkür ediyor, Küçük Prenses bile bana benzemeye çalışıyordu.” (Tosyalı, 14YO: 20)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Satılık Köpeğimiz Yok” hikâyesinde iki köpeğin birbirine yardımı göze çarpmaktadır:

“Alabaş'ın arkasından da küçük bir köpek, bir tula geliyordu. Çocukların sevgilisi Gümüş... İncecik sesi, küçücük gövdesiyle Alabaş'a yardım etme niyetinde olmalıydı.” (Akçam, DK: 72)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dostum Keleş” hikâyesinde, kendi hayatını tehlikeye atıp sahibinin hayatını kurtaran Keleş'in yardımına koşan çocuğun duyguları dile getirilmiştir:

“Hay Allah! Keleş o koca köpekle boğuşup beni kurtarmaya çalışırken canını tehlikeye atmıştı, ben oturmuş düşünüyordum. Yardım etmeliydim Keleş'e. Değneği alıp fırladım ortaya, kendimden utanmalıydim...” (Akçam, DK: 48)

Filiz Tosyalı'nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde, dışlanan arkadaşı Soner'e sahip çıkmakta olan Maya, bir dayanışma örneği sergilemektedir.

“Buna hiç hakkınız yok. Senin dengen bozuluyor diye okulunu mu değiştirmek zorunda? Kendi dengene sahip ol! Kimseyi dışlama!” (Tosyalı, PSÇ: 56)

Cemil Kavukçu'nun **Selo'nun Kuşları** adlı hikâye kitabına adını veren hikâyede Selo ve kardeşlerinin dayanışma içinde büyüdüğü ifade edilir:

“Yine onun gibi çocuk olan ablası analık yapmış hepsine.” (Kavukçu, SK: 55)

İncelenen eserlerde aile içindeki dayanışmaya, hayvanlar arasındaki yardımlaşmaya, arkadaşlar arasındaki dayanışmaya vurgu yapılmıştır. Sinerji olarak da ifade edilebilen bu eşzamanlı uyumdan ortaya çıkan gücün önemi, “Birlikten kuvvet doğar. Bir elin nesi; iki elin sesi var.” atasözlerinde de ortaya konmuştur. Ortak hedefler etrafında bir araya gelen ve o hedef için gerekli olan görevleri paylaşarak yerine getiren canlılar, başarıya daha hızlı ulaşırlar.

4.1.5.3. Komşuluk İlişkileri

İletişim ve insan ilişkilerinde komşuluk ilişkilerinin önemli bir yeri vardır. Atalar “Ev alma, komşu al. Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” diyerek toplumsal hayatta komşuluk ilişkilerinin önemine değinmişlerdir. İnsanlar arasında zaman zaman ortaya çıkan yanlış anlamalar, gereksiz mesafeler, komşulara gerçekleştirilen ziyaretler vasıtasıyla ortadan kalkabilir. Bu bağlamda insanlar, günlük hayatın koşturmacasında var olan işlerini bir kenara bırakabilmeli, çevresini paylaştığı ve kimi zaman akrabalarından da önceliği olan komşularını ziyaret etmelidir.

İnsanlardan kaçmak, komşularla irtibatı kesmek, ferdiyetçiliğin arttığı günümüz dünyasında oldukça yaygın hale gelmiştir. Aynı apartmanı paylaştığı halde birbirini hiç tanımayan insanlar vardır. Sosyal bir varlık olan insanın bu davranışları bir süre sonra

kendisine mutsuzluk vermeye başlayacaktır. Komşunun derdiyle dertlenmek, onun yarasına merhem olmak, apayrı ve üstün bir duygudur.

Hem kültürel hem dini ögelerde komşularla birlik olmanın huzuruna, mutluluğuna, gücüne önem verilmiştir. Sağlam komşuluk ilişkilerinin yaşandığı apartman ya da mahallelerde mutluluklar paylaştıkça çoğalırken birçok sıkıntı yine bu birlik ve güç ile üstesinden gelinir.

Türk-İslam kültüründe komşuluk ilişkilerine özellikle dikkat edilmiştir. Bu dikkatin çekildiği belli başlı eserlerimizden Dede Korkut Hikâyelerinde komşu hakkı Tanrı hakkı olduğu ifade edilmiştir.” Hz. Peygamberin “Komşusu aç yatarken tok yatan bizden değildir.” hadisi de komşuluğa yüklenen misyonu açık bir şekilde göstermiştir.

Çocuk edebiyatı metinlerinde geleneksel Tür kültüründe yer alan komşuluk ilişkisinin önemine yönelik mesajların bulunması gerekir. Söz konusu eserler çocukta yardımlaşma duygusunun yanı sıra komşusu olan insanları da anlamaya yönelik amaca hizmet etmektedir.

İncelemeye esas alınan eserlerden **14 Yaş Orada ve İkizler İz Peşinde hikâye** kitaplarında komşuluk ilişkilerine dair örneklerle rastlanmaktadır.

Filiz Tosyalı’nın **14 Yaş Orada** adlı hikâyesinde, tayin dolayısı ile başka bir şehre giden komşuların arkasından duyulan üzüntüye yer verilmiştir. Bu üzüntü bağlamında tayin nedeniyle giden aileye, komşularının beslediği sevgi vurgulanmıştır.

“Memur aileler tayinle gelirler, birkaç yıl kaldıktan sonra başka bir şehre gönderilirlerdi. Onlardan herhangi birinin başka bir şehre gönderilmesi hemen duyulur, bütün kasaba adeta yas tutardı. (Tosyalı, 14YO: 5)

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Balkondaki Muhabbet Kuşu” hikâyesinde, kaybolan bir muhabbet kuşunun ailesiyle onu bulan aile arasında kurulan dostluk ve komşuluk ilişkisine yer verilmiştir:

“O günden sonra bu aileyle güzel bir dostluk kurduk. Onlar bize geldi, biz onlara gittik. Keşke, kafesinden kaçan bütün kuşlar, insanlar arasında böyle güzel bağlar kurabilse...” (Sertbarut, İİP: 85)

Söz konusu eserlerde komşuluk ilişkileri ile aileler arasında tesis edilen sevgiye dikkat çekilmiştir. Bu sevgi bağlamında çocukta yardımlaşma duygusunun geliştirilmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda ortak bir mekânı paylaşan insanların birbirlerini daha iyi anlaması gerektiği vurgulanmıştır.

4.1.6. Milli Kùltür Teması-Değerlerimiz Teması

Değerler ve milli kùltür teması altında Türk kùltürü, Türk büyükleri, Türkçemiz gibi alt temalar ortak ele alınmıştır.

4.1.6.1. Türk Kùltürü

Bir milleti diğer milletlerden ayıran maddi ve manevi unsurlara verilen ad olan kùltür, toplumsal kabullerin vücut bulmuş şeklini ifade etmektedir. Bir milletin ya da topluluğun doğaya eklediği her şeyi, kùltür kavramı ile açıklamak mümkündür. Bu eklemeler bir milletin tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılarak sonraki nesillere iletilmiştir

Türkçe Sözlük'te kùltür için *“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.”* (Türkçe Sözlük, 2005: 1282) şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

Türk kùltürü denince Türk tarihi, edebiyatı, güzel sanatları, folkloru, dili vb. unsurlar kast edilmektedir. Bu kùltürel unsurların geleceğe nakledilmesinde edebi metinler önemli bir misyonu üstlenmektedir. Zira bu milletin kùltürü, dili vasıtasıyla istikbale taşınır. Dolayısıyla çocuk edebiyatı eserlerinde Türk kùltürüne dair önemli unsurların yer alması gerekir.

Edebi metinler kimi zaman tek başına bir milletin kùltürünü yansıtmada yeterli olabilir. Stendhal'ın roman için kullandığı söz, edebi metin ile kùltür ilişkisi için de kullanılır. Stendhal “Roman, cadde boyunca gezdirilen bir aynadır.” der. Aynı durum kùltür için de geçerlidir. Kùltürde ne varsa edebi metinlere dil vasıtasıyla yansır. Türk kùltürünün en eski metinlerinden olan Orhun Abideleri dönemin kùltürünün metinlere yansımış şeklidir. Bu gerçek yakın dönemde yazılan eserler için de geçerlidir.

Çocuk edebiyatı metinlerinde Türk kùltürünün zengin örnekleri yer almalı, bu örnekler etrafında çocuklara Türk milli kùltür, milli bilinç kazandırılmalıdır.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Takma Adı Gagalı ve Nal Sesleri** adlı hikâye kitaplarında Türk kùltürünün farklı unsurlarına rastlanmıştır.

Ayfer Gürdal Ünal’ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde, Türk kültüründe oldukça önemli olan komşuluk ilişkilerine ve komşulara sunulan ikramlara dikkat çekilmiştir:

“Annem kapıda beliriverdi: ‘Ah evladım, sağ ol! Niye zahmet etti annen? Hadi içeri gel. Ecemle sana vişne şurubu yapayım. Kurabiyelerden de koyarım. Yerken tanışır, dost olursunuz.’ ” (Ünal, TAG: 8)

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Suç ve Ceza” hikâyesinde olumsuz bir örnek üzerinden Türk kültüründe misafir ağırlamanın nasıl olması gerektiği vurgulanmıştır:

“Hoş geldiniz deyip buyur etmişlerdi içeriye, ama çok iyi ağırlandığımızı söyleyebilmek olası değildi. Adı, şanı duyulmuş Casim Ağa’nın bize kuzu kestireceğini bile söylemişti bizim köydekiler. Biz, orada yağa kırılmış birkaç yumurtadan başka bir şeyle karşılaşmamıştık! Üstelik hiç sevmediğim halde soğan da doğranmıştı yemeğimizin içine. Söyleyememiştım sevdiğimi. Ayıp olurdu. Kendimi zorlayarak yemeğin yağına bazlama ekmekten batırarak karnımı doyurmaya çalıştım.” (Akçam, NS: 43)

Söz konusu hikâyede, misafir ağırlamanın sadece ev ortamında değil; farklı ortamlarda da nasıl olması gerektiği de ifade edilmiştir:

“Futbol maçı da olaylı geçmişti. Hiç konuksever değildi Tezeköylüler. Şimdiye kadar gittiğimiz tüm köylerde Futbol alanının kenarına pilav kazanları kurulmuş, etli yemekler sunulmuştu. Kucaklanıp gönlü hoş tutulmuştuk ama Tezeköyde benimle amcamın oğlunun yediği soğanlı yumurta dışında yemek yiyeabilen yoktu. Güleryüz gördüğümüz de söylenemezdi. Diğer arkadaşlarımız, aslında danalarla kuzuların otladığı köy kenarındaki yeşil otlağın bir parçası olan futbol alanının kenarında aç kalmışlar, üstelik o ara yağın yağmurda da ıslanmışlardı.” (Akçam, NS: 43)

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Haydi Atik!” adlı hikâyede yöresel bir kültür ögesi olan, yarışmada derece alanlara takılan yiğitlik ve cesaret sembolü olan valadan bahsedilmektedir:

“Birincinin valası mutlaka kırmızı olurdu ama. İkincinin de yeşil. Kırmızı renk, göçebe boylarının çok önem verdiği ateşin rengi olmalıydı, yeşil de hayvancılık için çok gerekli ot yeşilinin, bereketinin... Atımın boynuna renkli valalardan birisini bağlatabilsem, köydeki kızlara da kendimi göstermiş, adını kimseye söyleyemediğim

sevgilime de yiğitliğimi, cesaretimi, at binmedeki becerimi kanıtlamış olacaktım. Bakışlarımdan, çevresinde dönüp durmamdan anlamış kmıydı onu sevdiğimi bilmiyordum, ama kendisine bile söyleyememiştım duygularımı. Utanıyordum. Şu yarışı bir kazansaydım... Belki o zaman...” (Akçam, NS:16)

Adı geçen hikâyede, köyde düğün merasimlerinin özelliklerinden de söz edilmektedir:

“Köyde, kız evindeki düğün bitmiş, yaylaya, oğlan evine gidiyordu gelin. Düğün yaylada sürecekti. Geleneğimiz böyleydi. Kız evinde iki günlük davullu zurnalı düğünden sonra gelin evinden çıkarılır, oğlan evine doğru at yarışı yapılırdı. Köyde at binebilen tüm gençler hatta yetişkin erkekler at binerdi. Göçebelikten gelmiş soyumuzun geleneğinde, düğünlerde yarış kazanmak, bir çocuk için delikanlılığa, gençliğe geçişte atılmış en büyük adımdı. Eş değeri olmayan bir onur, bir yücelikti.” (Akçam, NS:9).

Türk kültürünün farklı özellikleriyle karşımıza çıkan bu ifadelerde misafir ağırlamanın önemine ve bazı yerlerde olan birtakım kültürel unsurlara dikkat çekilmiştir. Misafir ağırlama, Türk kültür yapısının önemli bir parçasıdır. Türk kültüründe konukseverlik, misafirperverlik olarak adlandırılan bu güzel davranış modeli, başka milletlere de örnek teşkil etmektedir. Konuğa ve ona sunulan ikrama ayrı bir önem veren Türk milleti, bu hassasiyetiyle bütün dünyaya adeta ün salmıştır.

4.1.6.2. Türk Büyükleri

Çok geniş coğrafyada varlığını devam ettiren Türk kültürü ortaya çıkardığı büyükleriyle tarihte devletler arasında hak ettiği yerini almıştır. Bu büyüklerin genel özelliği ülke menfaatlerini ön planda tutmaları, vatanın istiklali için canlarını ve mallarını tereddütsüzce feda edebilmeleridir.

Orta Asya’da sesini duyuran Türk büyüklerinin yanı sıra dünyanın diğer coğrafyasında da Türk kültürünü temsil eden devlet adamı, sanatçı, komutan ve diğer dallarda başarılı olmuş kahramanlar vardır.

Alparslan, Fatih Sultan Mehmet, Atatürk ve diğer Türk büyükleri yaşadıkları dönemde her yönden Türk kültürünün en önemli temsilcileri olmuştur.

Çocuk edebiyatı metinlerinde Türk büyüklerinin örnek hayatları ele alınmalı, onlar çocuklara rol-model olarak sunulmalıdır. Yabancı kahramanların hayatlarından ziyade kendi büyüklerimizin maceraları çocuklara anlatılmalıdır.

Mustafa Ruhi Şirin'in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** adlı hikâye kitabındaki "Güneş Resimli Kayık" hikâyesinde, ırmağın kenarında kendi yaptığı kayıkları yüzdürmeye çalışan hikâye kahramanı, kendini ünlü Türk denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa'ya benzetir:

"Barbaros'un gemileri bunlar diye bağıırıyordum. Büyük denizcimizin adını kimden duymuştum! Daha dördüncü sınıfa bile geçmemiştim. Henüz hiçbir tarihi kitabı okumamıştım." (Şirin, HÇBYV: 41)

Çocuk edebiyatı ürünlerinde Türk büyüklerine yer vermek, onların özelliklerini heyecan kurgusuyla dile getirmek, onların hem büyük işler yapmış saygın ecdadını erken yaşlarda tanınmasına hem de kendilerine olan güvenlerini derinleştirmelerine yardımcı olur. Denizcilik tarihinde önemli bir isim olan Barbaros Hayrettin Paşa'nın söz konusu eserde bahsedilmesi Türk büyüklerine yönelik saygının ifadesidir.

4.1.6.3. Türkçemiz

Bir kültürün taşıyıcı unsurlarının başında dil gelir. Türk kültürünün en önemli taşıyıcısı da hiç kuşkusuz Türkçedir. Tarih sahnesine çıktığından beri dilinde varlığını devam ettiren Türk milleti, onu korumak ve kollamak zorundadır. Özellikle yanlış kullanımlar konusunda bütün bireylerde aynı hassasiyet olmalıdır.

Dil, bir milletin hem varlık göstergesi hem garantisidir. Türkçe de bizim varlığımızın garantisi olmakla birlikte kimliğimizi de geleceğe taşımaktadır. Türkçenin genel özellikleri kültürümüzün genel özellikleriyle ilgilidir. Örneğin kadın erkek ayrımının yapılmadığı Türk kültüründe Türkçede de ayrım yapılmamıştır. Ural-Alтай dil grubunda yer alan Türkçede erkeklere kadın, kadınlara erkek adı verilmiştir. Diğer dillerden örneğin İngilizcede "he-she", Arapçada "âlim-âlime" gibi cinsiyeti vurgulayan kelime ve ekler Türkçede yoktur. İşte bu durum bile başlı başına kültürün dile yansımasıdır. Zira Türk kültüründe kadın erkek ayrımı olmadığına bir başka kanıt savaşçılık özelliğinin her iki cinsten de olmasıdır. Türk kültüründe kadın da erkek gibi güçlü olmalı, düşman karşısında kendisini koruyabilmelidir. Dede Korkut

Hikâyeleri’nde kadın kahramanların erkekler gibi ok atması, güreş tutması, ata binmesi ve düşmanla savaşıması da söz konusu durumun bir başka yansımasıdır.

Türkçenin her açıdan korunması gerekir. Bu koruma sadece Türkçe öğretmenlerinin ya da Türkçe dil çalışmaları konusunda gayret sarf edenlerin görevi değildir. Küçük yaştan itibaren bütün bireylerin söz konusu amaca yönelik gayret sarf etmesi gerekir. Özellikle çocuk edebiyatı metinlerinde düzgün Türkçe kullanımı yer almalı, dilin inceliklerini güzelliklerini yansıtacak bir üsluba yer verilmelidir.

İncelemeye esas alınan **Takma Adı Gagalı** ve **İkizler İz Peşinde** adlı hikâyelerde Türkçenin önemine ve onun korunmasına yönelik mesajlar yer almaktadır.

Ayfer Gürdal Ünal’ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde Türkçe öğretmenin anlattıklarını dikkatli bir şekilde dinleyen Ecem’in Türkçeyi doğru kullanma ile ilgili hassasiyeti şöyle anlatılmıştır:

“Sülün Hanım’ın verdiği örneklerde yapılan yanlışların hiçbirini ben yapmıyorum. Duş almıyorum, duş yapıyorum. Konsantrem bozulmuyor, dikkatim dağılıyor. Shoppinge çıkmıyorum, alışverişe gidiyorum. Koşul ile şartı peş peşe sıralayıp yineleme yapmıyorum. Ara molası vermiyorum. Mola verip dinleniyorum. Endişe etmiyorum, endişeleniyorum. Bir de allahaismarladık ya da hoşça kal yerine bay bay demezsem, sanırım Sülün Hanım beni diline sahip çıkanlar sınıfından sayabilir.” (Ünal, TAG: 33)

Bir başka örnek ise Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Dilim Dilim Güzel Dilim” hikâyesinde dönem ödevi olarak hazırladığı dil yanlışlarından hassasiyet gösteren Onur’un Türkçeye karşı duyarlılığı vurgulanır:

“Artık öğretmenim gibi düşünüyordum. Pretty Kuaför’ün önünden geçerken yazacağım ödevin başlığını bulmuştum bile: DİLİM DİLİM GÜZEL DİLİM. Bu başlıkla ana dilime olan sevgimi ve bağlılığımı hem de dilimizin parça parça edildiğini, yara aldığını belirtmiş olacaktım. (Sertbarut, İİP: 143)

Her iki hikâyede de Türkçe üzerine sergilenen hassasiyet, onun yozlaşmasına yönelik kaygının ürünüdür. Bu kaygının çocuklara erken yaşta kazandırılması oldukça önemlidir. Çocuklara Türkçeyi korumaya yönelik mesajların kitaplar vasıtasıyla verilmesi onlarda dil bilincinin gelişmesine hizmet edebilir.

4.1.7. Hak ve Özgürlükler Teması

İncelemeye tabi tutulan eserlerde, hak ve özgürlükler teması altında sadece çocuk ve eğitim temaları varlığı dikkat çekmektedir.

4.1.7.1. Çocuk

İnsanın bebeklik çağından sonra gelip insanın dünyayı anlamlandırmasında büyük öneme sahip olan ve iki yaşından ergenlik çağının sonuna kadar süren dönemi içine alan gelişimsel döneme çocukluk, o dönemdeki bireye de çocuk denmektedir.

İlk çağlardan itibaren çocuklar gerek aile içinde gerekse eğitimde önemli haklara sahip olmuşlardır. Onların yetişmesi ve gelişmesi için büyük bir hassasiyet sergilenmiştir. Kimi kavimlerde çocuk kutsal sayılmış çocuğu önemsemeyen aileler ağır cezalarla karşı karşıya kalmıştır.

Bazı kavimlerde ise de çocuk ağır cezalarla eğitime çalışılmış ve disipline edilirken şiddetli işkencelere maruz bırakılmıştır. Özellikle bedeni cezalara yönelik sert bir disiplin anlayışının ürünü olan düşüncenin yer aldığı kültürlerde “Dayaktan sakınan çocuğuna kötülük eder.” ve “seven, döver.” gibi sözler atasözü haline gelmiştir.

Bu çelişkili durumun ortadan kaldırılmasına yönelik hem devletler planında hem de evrensel planda kimi uygulamalara imza atılmıştır. 18. yüzyıldan itibaren çocuklar başta İnsan Hakları Everensel Bildirgesi olmak üzere diğer hukuki düzenlemelerle koruma altına alınmış, onların ruhen ve bedenlen gelişmesine yönelik özel koruma kanunları çıkartılmıştır.

1924 yılında Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, 20 Kasım 1959’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Çocuk Hakları Beyannamesi ilan edilmiştir. Toplumların çocuklara en iyisini sunmakla görevli olduğunu ifade eden bu beyannamenin 2. Maddesi uyarınca “Çocuk, sağlıklı ve normal biçimde ve özgürlük, saygınlık içinde bedenlen, zihnen, manen, ruhen ve sosyal açıdan gelişebilmesi için özel himaye görmeli, gerekli fırsat ve kolaylıklardan yararlandırılmalıdır.” 6. Maddesine göre “kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için çocuğun sevgi ve anlayışa ihtiyacı vardır.” 9. Maddesine göre de “Çocuk her türlü ihlal, zulüm ve sömürden korunmalıdır.”(www.unicef.org/turkey/)

Söz konusu maddelerden de anlaşılacağı üzere bu beyannamede çocukların her türlü baskı ve zulümden korunması gerektiği; onların hem maddi hem de manevi gelişimine ailelerle birlikte bütün kurum ve kuruluşların yardımcı olması gerektiği dile getirilmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ise, hakları anlamlı kılan yükümlülüklerin yerine getirilmesini toplum açısından hukuki yaptırımlara bağlayarak Çocuk Hakları Beyannamesini tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir.

Söz konusu sözleşmenin bekli de en önemli özelliği, çocuk hakları konusunda gerekli hak ve hükümlükleri yerine getiremeyen devletlere uygulanacak yaptırımların varlığıdır. Bu sözleşmeyi kabul eden ülkeler kendi yasalarını bu sözleşmede ifade edilen hükümlere uygun hale getirme getirmek zorundadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul eden ülkemizde sözleşmede yer alan hükümlere yönelik uygulamalar bireysel ve toplumsal temelde yerine getirilmektedir. Söz konusu hükümler etrafında çocuklar için eserler yazılmaktadır.

Çocuk edebiyatı eserleri söz konusu beyannamede ifade edilen gerçeklere hizmet etmek için üretilmelidir. Çocuklarda sevgi ve hoşgörü duygusunu yeşertmek adına önemli mesajlar içermelidir. Tüm insanlık sorunlarına duyarlı bir bilinç oluşturma gayretine yardımcı olmalıdır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 16. Maddesi “Çocukların onurlu ve saygın birer insan olduğunu, hiç kimsenin onların onurlarını kırmaması ve küçük düşürmemesi gerektiğini” belirtir. Bu maddenin ihlali sayabilecek bazı olumsuz durumlar incelemeye esas alınan **Erken Düşen Kar, Takma Adı Gagalı, Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyelerden örnek verilmiştir.

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabına ismini veren hikâyede Umut’a öğretmenini kıyafet ve ayakkabı yardımı yapar. Giydiği kıyafetlerden dolayı arkadaşları tarafından kötü muameleye tabi tutulan Umut’un durumu şöyle anlatılır:

“Keşke görmeseydi beni o durumda. Bu sırada enseme indirilen bir tokatla irkildim. Dursun’du. Hakkı Bey’in oğlu Dursun. Sırıtarak bakıyordu. ‘Bu ne şıklık beyefendi? Ayağında iskarpin, bacağına ütülü pantolon. Bey çocuklarına dönmüştün.’ dedi. Ses çıkarmadım, yüzümü kaçırdım. Dursun takılır da Memiş durur mu? Omzuma bir yumruk indirdi, canım yandı.

- *Duruşuna bak şunun duruşuna. Ağırbaşlılığı yerinde bugün, dedi.*

Dursun elense çekti bu kez:

-*Yerinde ya... Çulu düzdü de ondan, dedi.” (Güneş, EDK: 29)*

Ayfer Gürdal Ünal’ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde ise okula yeni gelen Beyhan’ın arkadaşları tarafından kabul edilmeyen ve onlar tarafından sürekli rahatsız edilen psikolojisi öne çıkartılır:

“Önce ödevim sonra ayakkabılarım yok oldu. Biri benle uğraşıyor, ama neden? Ben kime ne zarar verdim?” (Ünal, TAG: 53)

Söz konusu hikâyede sınıfın zorba kızlarından Sema ve arkadaşlarının sürekli rahatsız ettiği bir diğer hikâyeye kahramanı Cem’den bahsedilir. Yapılan hakaret ve rahatsız etmelere bu kez karşı çıkan Cem’in, Sema’nın arkadaşlarıyla yaptığı zorbalığa gücünün yetmediği ifade edilir:

“Ayça ile Leyla’nın gözleri fal taşı gibi olmuş, bu diyalogu izliyorlardı. Cemo’nun Sema’ya terslenmesi görülmüş, duyulmuş bir şey değildi. ‘O zaman zorla alırım!’ dedi Sema. ‘Haydar, Bülent tutsanıza şu Cem’in kollarını! Arkadaşlarından bir şey saklıyor. Bakalım neymiş sakladığı’ Tutuverdiler Cem’in kollarından. Sema bir hamlede direnen ve ‘Bırakın, çok fena olursunuz!’ diye direnen Cemo’nun pantolonunun cebinden kağıdı çekip çıkardı, açıp okumaya başladı.” (Ünal, TAG:59)

Filiz Tosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde kural tanımayan ve albino rahatsızlığı olan Soner’den bahsedilir. Soner’in arkadaşları ve kimi veliler tarafından dışlandığı anlatılır:

“ ‘Hafize Öğretmen de ona torpil yapıyor olabilir. Maya da katlanabilir ama Ata biz onu istemiyoruz! Bizi rahatsız ediyor, onu isteyenleri de aslında istemiyoruz, yani seni de gerekirse istemiyoruz!’ dedi.” (Tosyalı, PSC: 56)

Onu ve haklarını korumak isteyen Maya ve Hafize Öğretmen oldukça mücadele eder. Sonunda çocuklar da veliler de ikna olur. Güzel bir arkadaşlık bağı kurulur.

İncelemeye esas alınan eserlerde bu örnekler bağlamında çocuk haklarının 16. Maddesinde geçen çocuklara saygı gösterme, çocuklarının onurlarının zedelenmemesi, küçük düşürülmemesi prensipleri hatırlatılmaya çalışılmıştır. Söz konuş hatırlatma vasıtasıyla hiç kimsenin dışlanmaması gerektiği vurgulanmış; özellikle çocuklara büyük bir hassasiyetle yaklaşılması gerektiği dile getirilmiştir.

4.1.7.2. Eğitim

İnsan için eğitim vazgeçilmezdir. Hele ki çocuklar, küçük yaşlardan itibaren zihinsel gelişimlerini destekleyici eğitim almak durumundadırlar. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. Maddesinde “Her çocuğun eğitim hakkı olduğu ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi” gerektiği belirtilir. Aynı sözleşmenin 29. Maddesinde “Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşeye, ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi” (www.unicef.org/turkey) esas alındığı dikkat çeker.

Söz konusu maddelerin temel ilkelerinde öngörülen nitelikli eğitimi gerçekleştirebilmesi için öğrencilerine değer verilmesi, onlara yaşam becerileri kazandırılması, beslenme hakkından oyun hakkına kadar tüm haklarına özen gösterilmesi ve disiplinle ilgili her konuda insan olarak çocuğun onuruna saygı duyulması yer almaktadır.

Çocuklar için hazırlan yapıtlarda sözleşme hükümlerinde yer alan eğitimi amacına uygun mesajlar yer almalıdır. Söz konu eserlerle çocuğun zihin ve kişilik gelişimine hizmet edilmelidir.

İncelenen eserlerden Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabında çocukların eğitim hakkına dikkat çekilmiştir.

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Nuri Amca” hikâyesinde, küçük kahramanı Murat ve arkadaşlarının okula kavuşması için Nuri Amca’nın verdiği mücadele ifade edilir.

“Sana kaç kez söyledim, hep kulak arkası yaptın. Bir kez daha söylüyorum. Bak, çocuk kendi kendine öğrendi okuma yazmayı. Bir de okul görse, öğretmen görse neler öğrenmez ki... Bunun gibi daha niceleri var. Yazık oluyor oğluna da köyün çocuklarına da. Kendinizi düşünmüyorsanız onları düşünün. Bu görev öncelikle senin, muhtarların çili. Okul çağları geçmeden bir şeyler yap artık. Okul iste, öğretmen iste. Dilekçesini ben yazayım. Gerekirse birlikte koşturalım. Vali, iyi biridir. Çok çaba harcıyor bu konuda. Sizin köyden daha küçük köylerde bile okullar açıldı.” (Güneş, EDK: 69)

Ekrem Güneş’in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Selam Veremeyen Oğlan” hikâyesinde ise babası Yusuf’u, ortaokula göndermek istemez. Devreye ilkokul

öğretmeni girer ve babası ile konuşmaya gelir. Konuşmaya kulak kabartan Yusuf, heyecan içinde şunlara şahit olur:

“Öğretmenim, “Seni severim Ömer Amca.” diyordu. “Yazık etme bu çocuğa.” diyordu. “Sözümü dinle gönder ortaokula.” Diyordu. “Yüz akınız olacak Yusuf sizin.” Diyordu. “Siz okutmazsanız ben okutacağım.” diyordu.” (Güneş, EDK: 44)

Söz konusu iki hikâyede de hem öğretmenin hem de Nuri Amca’nın çocukları okula gönderme gayretleri başarıyla sonuçlanır.

Bu örnekler bağlamında her çocuğun eğitim hakkı olduğu ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmek istenmiştir. Özellikle Türk toplumda okutulmayan ya da okuyamayan çocukların içine düştüğü trajedi sezdirilmiştir.

4.1.8. Zaman ve Mekân Teması

Zaman ve mekân bireylerin günlük yaşamında vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. Bu iki kavram, eylem ve insanlarla ilişkilerimizde yerimizi belirlemeye yardımcı olan başlıca araçlar arasında bulunmaktadır. Zaman ve mekân eylemlerin belirli türlerini temsil eden kavramsal sembollerdir; insanlar belirli noktalara ya da bu noktalar arasındaki belirli uzaklıklara göre yerlerinin belirlenmesini sağlar.

Zaman ve mekân toplumun kurucu öğeleri arasında yer almaktadır. Bireyin içinde bulunduğu dünyayı algılaması ve kendisini o dünya içinde konumlandırması için zaman ve mekân ihtiyacı vardır.

Zaman bireyin her çağda ilgilendiği kavramlar arasında yer almıştır. Zamanın geri getirilememesi onu değerli kılmış, sürekli akıp gitmesi yönü ile de suya benzetilmiştir. Mekân için Türkçe Sözlük’te 1. Yer, bulunulan yer. 2. Ev, yurt. 3. Uzay (Türkçe Sözlük, 2005: 1363). İnsanın bulunduğu yere ait bir parça olduğu kabul edilirse bu parçanın yaşadığı yerin özelliklerinin ayrıntılı şekilde ele alınması çevre duyarlılığı ile ifade edilmektedir.

İncelemeye tabi tutulan eserlerden sadece Mustafa Ruhi Şirin’in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** ve Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** hikâye kitaplarında zaman ve mekân teması altında çevremize dair mesajların varlığı dikkat çeker.

4.1.8.1. Çevremiz

Bireyin yaşadığı evin dışında yer alan bütün mekânlar onun çevresini oluşturmaktadır. Yaşamak için ihtiyaç duyduğu temiz havayı ve oksijeni sağlayan çevre, aynı zaman da birçok bitki ve hayvanın hayatını sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda çevrenin temiz ve sağlıklı olması, hem insanın hem de diğer canlıların varlıklarını devam ettirmesi açısından hayatiyet arz etmektedir.

İnsan varlığı devam ettirirken doğal çevreyle sürekli iletişim halindedir. Birey doğal çevrede yer alan kaynakları kullanarak varlığını devam ettirir. Modern dünyanın getirdikleri ile birlikte insan çevre kaynaklarını bilinçsizce kullanması dünyadaki dengeleri alt üst etmektedir. Doğal kaynaklara giderek tükenmekte, kimi canlılara yok olmakta ve önü alınamayan doğal afetler ortaya çıkmaktadır. Bu durum insanın evrende yaşama şansı da tehdit etmektedir.

Hızla artan dünya nüfusu, plansız endüstrileşme ve sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, bölgesel savaşlar, verimi artırmak amacıyla kullanılan tarım ilaçları, yapay gübreler ve deterjan gibi kimyasal maddeler yoluyla çevre kirliliği giderek artmaktadır. Bunun sonucu olarak büyük oranda kirlenen hava, su ve toprak, canlılar için zararlı olabilecek boyutlara ulaşmaktadır.

Çocuklara erken yaşta kazandırılması gerek en önemli şeylerden birisi çevreye karşı duyarlı davranmak olmalıdır. Sağlık ve gelecek için etkileşim içinde bulunulan çevrenin korunmasına yönelik sorumlu davranma hissi, çocuklar için hazırlanmış eserlerde vurgulanmalıdır. Söz konusu eserlerde yerlere çöp atmamaya, evin önün ve bahçesinin süpürmeye, yerlere tükürmemeye, ormanları korumaya, ağaçlara zara vermemeye ve canlıları öldürmemeye yönelik iletiler yer almalıdır.

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Dut Pekmezi” hikâyesinde, hikâyenin kahramanı, sıkıntısına katlandıkları okullarının uzaklığına ve o çevrenin yaşamı zorlaştırdığına değinmiştir:

“Yayan yürüyen sekiz öğrenciydik. Evlerimizin olduğu Günözü köyünden ortaokulu sürdürdüğümüz Şavşat’a kadar olan 9,10 km yolu yürürdük... Cuma günleri ise Şavşat’taki izbe, kira evlerinde iliklerimize işlemiş beş altı günlük soğuğun yarı aç, yarı tok geçirilmiş günlerin, bedenimizde, çamaşırlarımızın katları arasında gezinen

sayıları iyice artmış bitlerin, anasızlığın, yalnız kalmış çocukluğun üzerimizde bıraktığı garipliği köyümüze götürürdük." (Akçam, DK: 7)

Mustafa Ruhi Şirin'in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** adlı hikâye kitabındaki "Güneş Resimli Kayık" hikâyesinde, küçük bir çocuğun çevresi ile ilgili izlenimleri ve çevrenin önemi dile getirilmiştir:

"Çocukluk günlerimde uçuşan bulutlar bir mavi olurdu bir beyaz. Bir sarı bir yeşil.Yılın en sıcak ayı temmuzdu. Yağmurun en çok yağdığı günler de temmuz günleriydi. Yaz yağmurunun kokusu güzeldir.Damlaları ince, serinliği okşayıcı, sesi ise türkü gibi... En çok yaz yağmurlarını severdim. Ve bahçemizin önünden akıp giden küçük ırmağı." (Şirin, HÇBYV: 37)

Alper Akçam'ın Dostum Keleş adlı hikâye kitabındaki "Öküzler de Ağlarmış" hikayesinde, oğlu Ömer'i okutmak için köydeki tüm varlığını satmak isteyen babaya yanında çevresini terk etmek istemeyen Ömer'in duyarlılığı yer alır:

" 'Yok baba, olmaz!' dedi Ömer, doğruldu yattığı yerden. 'Sen satsan da ben sattırmam... Ben de en az senin kadar severim köyümü. Dağını, taşını,suyunu, ormanını, insanını, her şeyini hatta tarlada çalışmasını bile severim. Büyük kentlere değişmem ben köyümü." (Akçam, DK: 34)

Her Çocuğun Bir Yıldızı Var'daki "Yağmur'un Elleri" adlı hikâyesinde, arkadaşları ile toprakta oynamaktan çok hoşlanan bir çocuğun dilinden doğal ortamdaki oyunların zevki dile getirilmiştir:

"Arabalarımızı özenerek hazırlar ve kır çiçekleri ile süslerdik. Ellerimiz toprak kokardı. En çok da bu kokuyu severdik. Güzel olmamış oyuncaklarımızın toprağını bir daha yoğurmaz ve atadık. Çocuktuk ama toprağın dilinden anlıyorduk. Toprak, çocukların ilkbaharıdır... İçimizde bunu hissederek yaşırdık. Çocuk ruhumuzu toprağa kattığımızın da farkındaydık." (Şirin, HÇBYV: 54)

Adı geçen hikâyelerde çevre bağlamında okulun, doğal çevrenin ve köyün özellikleri dile getirilmiştir. Bu yerlerin kahramanlar için ne anlam ifade ettiği açıklanmış ve açıklamalar etrafında bireyin hayatını sürdürdüğü yerin mekânsal belleğine vurgu yapılmıştır.

4.1.9. Doğa ve Evren Teması- Sağlık ve Çevre Temaları

4.1.9.1. Çevrenin Korunması- Çevre Bilinci

Çocuğun içinde yaşadığı çevreyi algılaması ve bu çevrenin bilincinde olması oldukça önemlidir. Zira bu dünya tektir ve onun korunup kollanması gerekir. Çevresine ve dünyaya karşı duyarlılık çocuğa erken yaşta kazandırılması gereken bir duygudur. Söz konusu duygunun kazandırılması doğanın felaketini önlemeye yeterli olabilir. İnsanlık doğal kaynakları bilinçsizce kullanmaktadır. Bu kullanımdan dolayı küresel ısınma ile ifade edilen iklim değişiklikleri yaşanmaktadır. Büyük küteller halinde eriyen buzullar, aşırı yağışla birlikte ortaya çıkan seller, tufanlar hep tahrip edilen doğanın bize verdiği cevaptır.

Çocuklara çevre duyarlılığı kazandırmada anne babanın üzerine büyük sorumluluk düşmektedir. Öncelikle rol model olarak kendileri çevre karşısında ciddi bir duyarlılık sergilemelidir. Başta kendileri çevreyi kirletmemeli ve doğaya zarar verecek eylemlerden uzak durmalıdır. Bu duyarlılığın gerçekleşmesinde birçok etmen vardır. Ailede anne baba okulda öğretmen, dışarıda sosyal çevre çocuğa doğa sevgisi ve bu doğanın nasıl korunması gerektiği konusunda ortak hareket etmelidir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde bu hassasiyet yeri geldiğinde doğrudan yeri geldiğinde dolaylı olarak çocuğa verilebilmelidir.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabında çevrenin korunmasına ve bireylerde çevre bilincinin oluşmasına yönelik önemli mesajlar yer almaktadır. Örneğin; Alper Akçam'ım **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Özgürlüğün Nal Sesleri” hikâyesinde, hava kirliliğinden rahatsız olan bir çocuğun, bunun nedenlerini kavramış olması dikkat çekicidir:

“Canım çok sıkındı o gün. Sıcak bunalıcı, yakıp kavurucuydu. Doğaya zarar veren insanoğlu, atmosferdeki ozon katmanını deldiğinden olmalı, giderek ısınyordu havalar...” (Akçam, NS: 27)

Söz konusu hikâyede, hava kirliliği ile birlikte gürültü kirliliğine de dikkat çekilmiştir:

“Bozuk yolun çevremizdeki araçların susturucularından yayılan kurşunlu dumanların, gereksiz yere basılıp durulan korna seslerinin, ikide bir karşımıza çıkan

trafik ışıklarının sıkıntısı yetmiyormuş gibi kendisini akıllı sanan bazı sürücülerin yaptığı saygısızlık daha da çok sinirlendiriyordu beni. Arkalardaki bazı araç sürücüleri, trafik ışıklarına yakın hızını azaltmış araçların önüne geçmek için yandaki toprak alanı kullanıyorlar, otomobillerinin burunlarını araya sokup korna çalıyorlar, geçiş hakkı isteyerek kurallara uyan sürücülerin haklarına saldırıyorlardı.” (Akçam, NS: 27)

Yukarıdaki ifadelerde insan eliyle yok edilen çevreye dikkat çekilmiştir. Doğaya zarar veren, tabiat kaynaklarını bilinçsizce tüketen insanoğlunun kendi sonunu hazırladığı vurgusu yapılmıştır. Özellikle büyük kentlerde görülen, çevreye karşı duyarsızlık eleştirilmiştir. Bu eleştiri bağlamında sağlık ve gelecek için etkileşim içinde bulunulan çevrenin korunmasına yönelik sorumlu davranma hissi oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.1.10. Okuma Kültürü Teması

Okuma kültürü çocuğa erken yaşlarda kazandırılması gereken bir alışkanlıktır. Bu alışkanlıkta çocukların kendilerini ve çevrelerini kitaplar vasıtasıyla keşfedecekleri vurgulanmalıdır. Kitaplara karşı büyük bir sempati uyandırılmalıdır.

Okuma kültürünün çocuklar arasında gelişmesi toplumsal kalkınmanın temelleri olup aynı zamanda toplumsal kalkınmanın da teminatı olabilir. Bir ülkenin gelişmesi ilerlemesi ancak okumayı seven, okuduğunu düşünüp irdeleyen, çok yönlü yetişmiş kaliteli insanlarla mümkündür.

Okuma zevkinin kazandırılması, onun sevdirebilmesiyle doğrudan ilgilidir. Bu konuda ilk eğitim yuvası aileye büyük görevler düşmektedir. “Ağaç yaşken eğilir.” misalince çocuk kitaplar içinde büyümeli, kitapların insan hayatındaki önemini içselleştirerek olgunlaşmalıdır.

4.1.10.1. Okuma Sevgisi

Birçok birey için okuma yolculuğu kendini keşfetme ve varlığının farkına varma demektir. Söz konusu varlığın farkına varılması, okuma sevgisinin kazanılmasıyla mümkün olabilir. Okuma sevgisi, insana bilgi kapılarını aralamakla birlikte ona aynı zamanda kâmil insan olma yollarını da gösterir.

Çocuklara okuma sevgisi kazandırabilmek başta anne babalar olmak üzere çocuğun yetişmesinde katkısı olan herkesin öncelikli görevidir. Bu görev aslında sadece bahse konu olan kişiler için değil; toplumun her kesiminin hassasiyetle yerine getirmesi gereken bir zorunluluktur.

Okuma sevgisinin kazandırılmasında hem topluma hem aileye hem de öğretmene çeşitli görevler düşmektedir (Demirel ve diğerleri, 2010: 119). Özellikle ailede kitap sevgisinin kazandırılması konusunda üstlenen tavır çok önemlidir. Çocuğun kişiliğinin ve kimliğinin şekillendiği ilk terbiye yeri olan ailede her şeyde olduğu gibi kitap okuma sevgisi kazandırma konusunda da önemli bir duyarlılık sergilenmelidir. Anne babanın sürekli kitaplarla meşgul olduğu, düzenli kitap okuduğu bir ailede çocuğun da kitaba merak sarması beklenen ve istenilen bir sonuçtur. Öte yandan anne baba, kitap kültürü ile kitap sevgisini aynı anda verilmesine yardımcı olmak için çocuğunu kütüphane, kitapçı, kitap fuarı gibi ortamlara götürmesi güzel sonuçlar doğurabilecektir.

Bireyin yaşamında önemli bir etmen olan öğretmenin kitap okuma sevgisi kazandırma adına yapacakları da en az anne babanın yaptıkları kadar önemlidir. Öncelikle öğretmenler düzenli kitap okumaları ile öğrencilerine örnek olmalıdır. Ders esnasında kitaplarla iç içe olan öğretmeni ders aralarında da kitaplarla gören öğrenci öğretmeni ile kitaplarını zihninde adeta birlikte kodlamış olacaktır. Ve bu öğretmen öğrencisi tarafından sevilen bir öğretmen ise kitap sevgisinin temeli atılmış olur.

Kitap okuma sevgisi kazandırmada aile ve okul dışında resmi ve gayri resmi kurumlara da görevler düşmektedir. Kurumlar tarafından organize edilip görsel ve sosyal medyada duyurulan kitap okuma şenlikleri, kitap okuma yarışmaları, kitap okuma kardeşliği gibi etkinlikler çocuklarla kitaplar arasında etkili bir köprü olma vazifesi görmüş olacaktır.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Selo'nun Kuşları** ve **Pişmaniye Saçlı Çocuk adlı** hikâye kitaplarında kitap sevgisine ve okuma sevdasına dair çeşitli örneklerle rastlanmıştır.

Cemil Kavukçu'nun **Selo'nun Kuşları** adlı hikâye kitabındaki “Gelmesinler” hikâyesinde, hasta olduğu için okula gidemeyen hikâyenin kahramanı, hasta haline rağmen kitap okuma sevdası dile getirilmiştir:

“Kitabım bitmiş anne. Fahri okul dönüşü uğrarsa yarın yenisini getirsin. O saatlerde ben uyurum da sen kapıdan söyleyiverirsin.” (Kavukçu,SK: 77)

Filiz Tosyalı’nın **Pişmaniye Saçlı Çocuk** adlı hikâyesinde, Maya yeni öğretim yılındaki ilk kitabıyla karşılaştığında büyük bir heyecan duyar:

“İlk bölümde çok sıkıldığım halde sayfalar çevrildikçe kitabı çok sevdim. Güzel ve akıcı anlatımı olan, bizleri duygulandıran bir çocuk romanıydı. Öğretmen sesini de çok özlemiştim. Güzel bir ses tonuyla okuyan birini dinlemek daha fazla zevk veriyor, dinlendiriyordu.” (Tosyalı, PSÇ: 40)

Kitap sevgisinin vurgulandığı bu alıntılarda çocukların okuma sevgisini geliştirmeye yönelik nelerin yapılabileceği de dile getirilmiştir. Özellikle iyi seçilen bir kitap, güzel bir ses tonu ile çocuklara okunduğunda çocukta kitaba karşı ilgi artabilir.

4.1.11. Diğer Temalar

Diğer temalar adı altında farkındalık, merhamet, öz güven, pişmanlık, vefa, cesaret gibi tematik değeri olabilecek değerler ve onlarla ilgili ifadeler yer verilmiştir.

4.1.11.1. Farkındalık

İnsan yaratılış itibarıyla dünyanın küçültülmüş bir modelini temsil etmektedir. Evrende nasıl zirveler, çukurluklar, düzlükler varsa insanda da coşku ve hırs dolayısıyla çoğu zaman zirveler, çukurluklar oluşur. İşte bu özelliklerinin bilinmesi insanın farkındalığıyla ilgilidir. Bu bağlamda Şimşek’in farkındalık tanımı da şöyledir: “Farkındalık, insanın kendi özelliklerini iyi tanıması, kendi yeteneklerinin farkında olması, rahatlık, mutluluk, huzur ve başarı sırlarının nerede olduğunu bilmesi demektir” (Şimşek, 2014:128).

Evrende, birey kendi varlığını idrak ettiğinden beri kendini aramaktadır. Ve dünyada yer aldığı müddetçe de aramaya devam edecektir. İnsanlığın elinden çıkan her şeyin aslında bireyin kendini aramanın bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ilkel insanın kendisini ve çevresini anlamak için ürettiği mitolojinin yerini modern dünyada romanların aldığı kabul edilebilir.

Bireyin kendini araması, evrendeki farkındalığını geliştirmesi onun özellikleriyle doğrudan ilgilidir. Zira insan canlı, bilen bir iradeye sahip, gören, işiten, konuşan ve düşünen bir varlıktır. Aynı zamanda eylemlerini sergilerken doğru, yanlış, iyi kötü, zararlı faydalı vb. gibi zıtlıkları kendi içinde kıyaslamalar yaparak seçebilme ve karar verebilme yetisine sahiptir.

Birey için farkındalıktaki amaç, insanın kendisini tanımasıdır. Kendini tanımak da duyguların tanınmasıyla doğrudan ilgilidir. Duygularını tanıyan ve onlara yön veren birey, farkındalığını oluşturmuş bireydir.

Türk düşünce dünyasında kişinin kendini tanıması her şeyin önüne geçebilmektedir. Özellikle mutasavvıfların kabul ettiğı kâmil insan anlayışının en önemli özelliğı kendini tanımayla ilgilidir. Sevgi havuzuna su taşıyan Yunus Emre neredeyse bütün eserlerinde insanın kendini tanımasına yönelik mesajlar verir. Örneğın;

İlim, ilim bilmektir.

İlim, kendini bilmektir.

Sen kendini bilmezsen;

Ya nice okumaktır.

İlim, bir vasıtaadır. Bu vasıta bireyin kendisini tanımaya yardımcı olduğı müddetçe bir anlam ifade eder. Eğer söz konusu ilim yolu bireyde farkındalık oluşturmuyor ve kendini tanımada yetersiz kalıyorsa; bu yolda ilerlemenin boş bir uğraş olduğı söylenebilir.

Çocuk edebiyatı eserleri çocukların çevrelerine, kendilerine ve topluma karşı farkındalığının geliştirilmesine yönelik mesajlar içermelidir. İnsanın iki yönünün olduğı vurgulanmalıdır. Çocuk edebiyatı metinlerinde çocukların hem maddi hem manevi yönünün geliştirilmesi yönelik örnekler dile getirilmelidir. Bu örnekler metin kahramanlarının hayatlarından verilebileceğı gibi olaylardan çıkartılan kıssalar vasıtasıyla da verilebilir.

Miyase Sertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki "Balkondaki Muhabbet Kuşu" hikâyesinde balkonlarına konan muhabbet kuşunu sahiplenmek isteyen Selvi, kuşun asıl sahibiyle aslında daha mutlu olacağının farkına varmaya başlamıştır:

"Babam haklıydı. Kuşu vermeye niyetim pek yoktu ama onun asıl sahiplerinin yanında daha mutlu olacağını da düşünmüyordum değilim." (Sertbarut, İİP: 79)

Miyase Sertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki "Tekerlemeci Dayım" hikâyesinde, küçük kahraman, tatil ödevi olarak derlediği masallarda ve tekerlemelerde Türkçenin ve Türk kültürünün zenginliğinin farkına varır:

"Sanırım masallar da tekerlemeler de bizi besliyor. Yiyeceklerin vitaminleri, mineralleri, proteinleri nasıl geliştiriyorsa kaslarımızı, kemiklerimizi; masallar, tekerlemeler de zihnimizi ve orada dille yaratılan sistemi geliştiriyor. Bunu büyüdükçe daha iyi anlıyorum." (Sertbarut, İİP: 94)

Miyase Sertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki "Dilim Dilim Güzel Dilim" hikâyesinde ödevi olan dil kirliliği ve dilin yanlış kullanımı ile ilgili tespitlerinden dolayı Sonerin dil konusunda farkındalığının geliştiği ifade edilir:

"Demek ki birkaç soru, biraz söyleşmek insanların dil konusunda kıpırdamasına yetiyor. Mademki dilimiz yollar gibi, köprüler gibi, anıtlar gibi, ormanlar gibi hepimizin ortak malı o halde ormanda ateş yakan birini nasıl uyarıyorsak dil yanlışları için de uyarmak hakkımızdır." (Sertbarut, İİP: 144)

Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** hikâyesinde Ecem, arkadaşlık ilişkilerindeki içtenliğin yerine ikiyüzlü tavrın yanlış olduğunu fark eden bir özellik sergilemektedir:

"Bazen öylesine verdiğimiz bilgiler hiç de masum değildir. Kendimizi masumiyetimize inandırsak bile içimizin bir köşesi neyi, neden yaptığımızı bilir. Zaman içinde arkadaşlarımızın zayıf taraflarını keşfederiz. Ve bunları yeri geldiğinde kendimizi korumak için kullanırız. Samimiyet ve yakınlaşmanın bedelidir bu. Kendini açmaz, paylaşmazsan yakın ve doyurucu dostluklar kuramazsın; ancak açarsan da kendi elinle ileride sana karşı kullanılabilecek cephaneyi de arkadaşlarına verirsin. Her kız bunu bilir; yine de bu riski göze alır. Ait olmak önemli bir duygudur. Anne baba, anne babadır işte. Onlarla her şey konuşulmaz. Aslında onlarla konuşulmayacak şeyler koca bir liste oluşturabilir. Anne babalar ile arkadaşlar dünyaya farklı bakarlar." (Ünal, TAG: 6)

Eğitim ortamları belirli kurallarla şekillenmiştir. Bu kurallar, onların daha sağlıklı, daha verimli öğrenmeleri için oluşturulmuştur. Öğrenciler, genelde bu kuralların varlığını kabul etmek istemezler.

Pişmaniye Saçlı Çocuk adlı hikâye kitabında okul kurallarının öğrencilerin iyiliği için olduğunu fark eden Maya ve onun kurallara karşı farkındalığı zikredilir:

“Okulun ilk günü diye cep telefonlarımız yanımızdaydı. Bir gün sonra okulun kuralları uygulanmaya başlayacağı için telefonlarımız tatile girecekti. Okulda birçok nedenden dolayı izin verilmemesine alışmıştık. Çocukların sağlığına cep telefonu kullanmak zararlıydı, okul içinde iyi bir iletişim aracı kabul edilemezdi.” (Tosyalı, PSÇ: 35)

Okul hayatı ile birlikte kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan çocuk, sorunlarla baş edebilmesini de yaşayarak öğrenir. Onun bu süreçte desteklenmesi oldukça önemlidir. Bu görevi anne, baba varsa abla ile abiler ve öğretmen yerine getirir. Çocuğun kabul gören davranışlarının pekiştirilmesi onun gerçekleştirdiği davranışın devamını sağlar.

Takma Adı Gagalı hikâyesinde de Ecem, bu gücü ortaya nasıl çıkarabileceğinin farkındadır.

“Güç nasıl elde edilir? Kimse bana dışarıdan güç aşısı yapmayacak ya da güç hapi yutturmayacak. Güç benim içimde var. Ortaya çıkması gerek, şimdilik benimle beraberken kendilerini iyi hissedecekler. Kabul görecekler, yargılamayacaklar. Anlaşıldıklarını hissedecekler. Kendimi en güçlü hissettiğim zamanlar, olumlamar duyduğum anlar: ‘Aferin benim güzel kızım! Ne güzel hazırlamışsın sofrayı..’ ‘Ecem Gürsel, 9. Gelecek sefer de senden böyle bir not bekliyorum. Teşekkür ederim.’ ‘Ecem ya... İyi ki varsın. İyi ki arkadaşısın.’ ‘Akıllı kızım benim. Sen istersen her şeyi başarırısın.’ Kendime aferin demek çok iyi geliyor. Kendime güvenim artıyor. Ruhum kaymağına kavuşmuş kadayıf gibi oluyor.” (Ünal, TAG: 67)

Çocuk çağının önemli unsurlarından biri oyunlardır. Oyunla çocuk hem daha iyi öğrenir hem psikolojik olarak kendini daha iyi hisseder. Oyunlar, kimi zaman çocukların kendi aralarında kurdukları oyunlarla kimi zaman da oyuncaklarıyla gerçekleşir. Ancak çocukların oyuncak paylaşımı da oyunlar kadar önemlidir. Egosantrik dönemden sonra çocuğun paylaşımcı olmayı öğrenmesi gerekir. Çocuk, paylaşmanın güzelliğini ilk önce oyuncaklarını paylaşmaya başlayarak öğrenir. Paylaşmanın tadının farkına varan çocuk, oyuncaklarına anlam yükler. Tıpkı Zeynep Cemali’nin hikâyesinde kahraman tarafından ifade edilen şu cümle gibi;

“İşte o zaman anladım. Sahip olduğum her çeşit eşya ya da oyuncak, paylaşılmadığı sürece karton, plastik ya da teneke parçalarından başka bir şey değildi.” (Cemali, BÇAPB: 30)

Çocukluk çağını oyuncakla değil de kendi başlarına doğal ortamda geçirerek geçiren çocuklar da vardır. Toprakla, kumla, taşlarla oynanan oyunlar kimi zaman insan yapımı oyuncaklardan daha derin ve daha güzel hisler bırakabilmektedir.

Mustafa Ruhi Şirin'in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** adlı hikâye kitabındaki “Yağmurun Elleri” hikâyesinde de ifade edildiği gibi çocuk, o toprağa kimi zaman ruhunu da katmaktadır:

“Arabalarımızı özenerek hazırlar ve kır çiçekleri ile süslerdik. Ellerimiz toprak kokardı. En çok da bu kokuyu severdik. Güzel olmamış oyuncaklarımızın toprağını bir daha yoğurmaz ve atadık. Çocuktuk ama toprağın dilinden anlıyorduk. Toprak, çocukların ilkbaharıdır... İçimizde bunu hissederek yaşırdık. Çocuk ruhumuzu toprağa kattığımızın da farkındaydık.” (Şirin, HÇBYV: 54)

Söz konusu eserlerde masal ve tekerlemelerin çocuğun gelişimindeki önemine, yozlaştırılmaya çalışılan Türkçeye, insan ilişkilerindeki samimiyete, çocukların küçük yaştan itibaren toplumsal kurallara uyması gerektiğine yönelik farkındalığı geliştirmek için çeşitli örnekler yer almaktadır. Bu örnekler etrafında yazarlar, çocuğun kendisini ve çevresini iyi tanıması gerektiğinin onun bir bütün olarak gelişiminde ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedirler.

4.1.11.2. Merhamet

Başkasının çektiği acı karşısında üzüntü duyma, onun derdiyle ilgili acı çekme merhamet ile açıklanabilir. Herkese ve her şeye anlayış ile yaklaşma düşüncesinin bir sonucu olan merhamet, dünyada bütün canlıların güven içinde varlığını devam ettirmesine yardımcı olur. Herkese ve her şeye acıyarak sevgi ile yaklaşmak merhametin temel dinamiklerindendir.

Türkçe Sözlük'te merhamet için “*Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.*” (Türkçe Sözlük 2005: 1373) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

İnsan varlığını devam ettirirken kötü durumlarla ve sıkıntılarla karşılaşabilir. Bu kötü durumları yaşaması başka insanlarda acıma hissi doğurabilir. Bir başkası için duyulan acıma ve üzüntü duygusu merhamet kavramının paradigmasını oluşturur.

“Merhamet, başkasını güçsüzlük, sıkıntı ve derdine ilgi duyma, onun durumuna acıma ve şefkat gösterme onunla birlikte ıstırap çekmedir. Layık olmadıklarını sandığımız bir kötülükten ıstırap çektiğini gördüğümüz kimselere karşı duyduğumuz şefkat ve iyi niyetle karışık bir üzüntüdür. Dert ve sıkıntı içerisinde olan kişinin derdiyle dertlenme, üzüntüsüyle üzülmeye ve ona yardımcı olmaya çalışmadır” (Hökelekli, 2013: 69).

Merhamet, dünyadaki belki de en kıymetli duygulardan biridir. Çünkü bu duygu sayesinde insanlar birbirine yardım etmekte ve fedakârlık göstermektedir. Empatik tavır elde etme, sevebilme, koruyabilme ve hoşgörölü olabilme genellikle bu duygu etrafında şekillenebilmektedir. Hatta kimi zaman bireyin sorumluluklarını yerine getirmede yüreğine bu duygu hâkim olur. Örneğin evdeki sorumluluklarını yerine getirmede ailenin diğer bireylerine daha fazla sorumluluk yükleyen çocukta üzüntü duygusu hâkim olabilir. Bu duygu merhamet ile açıklanabilir. Kendi görevini yapmayan ve bundan dolayı da diğer insanları rahatsız eden çocuğun söz konusu rahatsızlığı fark etmesi ve üzüntüye kapılması merhametin bir örneğidir.

Merhametli insan karşısındaki insanın da ayrı bir kimliğe ve kişiliğe sahip olduğunu bilmekle birlikte başkalarını hal ve durumlarını anlayarak onlarla empati kurar. Bu duyguyla birlikte onlarla özdeşleşmeye de girebilir. Onların da kendisi gibi daha iyi hayat şartlarına kavuşmasını isteyebilir. Bu yönüyle merhamet, hem evrensel adalet anlayışının hem de insanlık onurunun kaynağını oluşturur. Merhamet, bireyi iyilik yapmaya, başkalarına ilgi duymaya ve onlara yardım etmeye yöneltir bir duygudur.

Merhamet, günümüz dünyasında insanların birçoğunun kaybettiği önemli duygulardandır. Zira modern çağda insanlıktan utanan eylemler yine insan eliyle gerçekleştirilmektedir. Suriye’deki savaş, Ortadoğu’daki terör merkezli eylemler insanlığın merhametten uzaklaştığının en açık göstergelerindendir. Yaratılmışların en şerefli insana gösterilmeyen merhamet, carettacaretta diye bilinen deniz kaplumbağalarına ya da kutup ayılarına gösterilmektedir. Savaştan kaçıp umutlara yolculuğa çıkan ailelerin, sahile vuran küçük bir çocuğun balinalar kadar değer görmediği, günümüz dünyasında insanların merhamet duygusundan ne kadar yoksun olduğunu göstermektedir. Zalimleşen, azgınlaşan insanın dünyada neler yapabileceğini yakın coğrafyalarda cereyan eden hadiselerle görmek mümkündür.

“Etrafımızda ıstırap çeken insanlarla nasıl ilgilendiğimiz, kalbimizi onların iniltisine ne derece açtığımız, ruhumuzun ve içinde yaşadığımız toplumun ne ölçüde sağlıklı olduğunun bir aynasıdır. Merhamet, bizi ıstırap çeken insana götürür. Ancak onunla etrafımızda dönüp dolaşan acıyı dindirecek takati buluruz” (Sayar, 2014: 71). Kemal Sayar’ın da belirttiği gibi insan ancak bir başkasının yarasına merhem olabildiği sürece kendisini daha huzurlu daha mutlu hissedecektir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinde çocuklarda merhamet duygusunun gelişmesine yönelik açık veya kapalı mesajlar verilmelidir. Çocukların evrene sevgiyle bakması, canlı cansız her şeye merhametle yaklaşması gerektiği vurgulanmalıdır. Merhametin bir zaaf olmadığı tam aksine insanı yücelten, insanı insan yapan çok önemli bir değer olduğu dile getirilmelidir. Çevresinde gördüğü zor durumdaki bir canlıya karşı duyarlılıkla yaklaşmayı refleks haline getirebilecek şekilde yetişmesi gereken çocuklar, daha çok küçük yaşlardan itibaren nitelikli eserlerle iç içe olmalıdır.

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “At İnadı” adlı hikâyesinde atlarıyla ot biçme dönüşü iki arkadaştan birinin atlara karşı merhametine rastlanmaktadır. Toprak kaymasını hisseden ve hareket etmeyen atlara karşı uygulanan sert tavır karşısında merhamet duyan çocuğun duygularına yer verilir:

“Sevecen olmaya, atıma iyi davranmaya kararlıydım. Arkadaşımın davranışını onaylamamıştım. Hayvan bir şeyden korkmuş ya da ürkmüş olmalıydı işte. Dövmenin, sövmenin anlamı var mıydı ki? Biz de çocukluğumuzda kimi zamanlar öyle olmaz mıydık?.. Korkup gidemezdik bir yerlere... (Akçam, NS: 60)

Atların davranışını kendi davranışlarına benzeten kahramanın atına empati ve merhametle yaklaşan ondan var olan acıma hissiyle açıklanabilir.

Ayfer Gürdal’ın **13. Engel** hikâyesinde bir at seyisinin bakımından sorumlu olduğu ata karşı ne kadar merhametli olduğunu şu ifadelerle dile getirilir:

“İnka bir kez Nurettin Usta’yı çifteledi. 400 kiloluk İnka’nın 60 kilocuk Nurettin Ustama çifte attığını görünce ister istemez kızıp bağırdım. Canı acırken bile ‘Kızma, Zeynep, kızma, isteyerek yapmadı. Sinekleri kovalarken yanlışlıkla vurdu. Ben o kadar yaklaşmasaydım, olmazdı. Boş bulundum işte.. ‘ diye İnka’yı korudu.” (Ünal, 13E: 12)

Bahsi geçen hikâyede bir başka at seyisi de kurumdaki antrenörlerden birinin zorlamasıyla ata işkence yapmak zorunda bırakılır. Ancak bu acımasızlığa daha fazla katlanamaz ve bu duruma isyan eder:

“Tayfun, Tayfun, istemeden yaptım be oğlum. Ekmek parası, korkusu işte. İşimden olurum dediğini yapmazsam. Şimdi sana ilaç sürerim biraz ferahlarsın. Yarın yapmayacağım ama. Seni Özgür Bey’e şikâyet edeceğim, diyeceğim. Vallahi billahi edeceğim de. İstiyorsa kendi yapsın, kendi girsin günaha. İşimden ederse de etsin. Buna iş mi denir zaten? Seyis miyim, işkenceci miyim? Şu paranın içine tüküreyim. Tayfun, dur koçum, tozutma. Bakacağım bir çaresine, soğuk su tutarım, hemen alır acısını.” (Ünal, 13E: 76)

Ayfer Gürdal Ünal’ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâyesinde Ecem, arkadaşlarına karşı sürekli büyüklük taslayan, onlara kötü davranan Sema’nın aslında tüm bunları içinde bulunduğu güvensiz ortamdan kaynaklandığını öğrenince ona oldukça acır:

“O burnundan kıl aldırmayan, acımasızca arkadaşlarını un ufak edebilen, dilinden uçanla kaçanın bile kurtulamadığı, isterse ne yapıp edip sinirine gideni dışlayan, yalnız bıraktıran Sema, aslında kendi evinde, en güvende olması gereken yerde gökyüzünde yalnız gezen yıldızlardan bile daha yalnızdı.” (Ünal, TAG: 98)

Okul ortamında dışlanan çocukların en güzel temsil edildiği hikâyelerden biri olan **Pişmaniye Saçlı Çocuk**’ta Maya, Soner’i kimseye ezdirmemeye çalışır ve ona karşı büyük bir merhamet duyar. Onun da tıpkı diğer arkadaşları gibi olumlu ve olumsuz davranışlarıyla bir bütün olarak kabul edilmesi gerektiğini dile getirir:

“Onun sınıfta horlanmasına yüreğim dayanamazdı. Onunla beraber bu okulu bitirmek istiyordum. Belki lise, üniversite onun için hayal olabilirdi ama ona bu şansı vermek zorundaydık. Bizden daha az şansı olan birine kötü davranmamız gerekmezdi.” (Tosyalı, PSÇ: 47)

İkizler İz Peşinde adlı hikâye kitabındaki “Balkondaki Muhabbet Kuşu” hikâyesinde kendilerine tesadüfen kaçıp gelen bir muhabbet kuşunu fark eden Selvi’nin kuşa gösterdiği merhamet dile getirilir:

“Kuş da ürkmüştü sesimden. Korkudan salonun içinde daireler çizerek uçuyor, hiçbir yere konmuyordu. Birden daireler çizmeyi bırakıp pencereye doğru hızla uçtu ve cama çarpıp düştü. Öyle hızlı bir çarpma oldu ki bu, ölmüş olmasından korktum. Ama yalnızca sersemlediğini görünce çok sevindim. Hemen eğilip aldım yerden. Avucumda tutarak okşadım, sakinleştirmeye çalıştım. Küçük yüreğinin tıp tıp atışını duyuyordum avucumda.” (Sertbarut, İİP:75)

Dostum Keleş adlı hikâye kitabındaki “Öküzler de Ağlarmış” hikayesinde saplandığı yerden çıkamayan öküzüne karşı acımasızca davranan babasına kızan Ömer’in hayvana derinden duyduğu merhamet ifade edilir:

“ ‘Baba dövme artık hayvanı, gücü yetmiyor işte!’ diyerek atladi arabasının üstünden Ömer. Dayanamamıştı öküzün dövülmesine, gözyaşı dökmesine. Kınalı’yı açtı boyunduruktan. Bir yandan da alnını kaşdı, yüzünü okşadı öküzün, gözyaşlarını sildi eliyle.” (Akçam, DK: 26)

“Ömer gitti, gözlerinden yaşlar boşanan Arap öküzün boynuna sarıldı. Gözyaşlarını sildi elleriyle, gözünü optü. Arap burnuyla boynuna uzandı Ömer’in. Gözleri kömür karası, gözleri acı bulutu gibiydi.” (Akçam, DK: 28)

İncelemeye esas alınan eserlerde hikâye kahramanlarının insana, hayvana ve bütün canlılara merhametle yaklaştıklarına rastlanmıştır. Sadece insana değil, bütün canlılara yönelik bir merhametin yer aldığı bu eserler çocukta vicdan gelişimine hizmet etmek için faydalı olabilir. Söz konusu eserlerde merhamet teması, genellikle canlıların başına gelebilecek zararları önleme endişesinden kaynaklanmıştır.

4.1.11.3. Öz güven

Öz güven, bireyin şahsi özellikleriyle ilgili farkındalığın sağlanması ile elde edilen bir duygusal değerdir. Bu değer bireyin olumlu benlik algısını ifade etmektedir. Başka bir anlamda insanın kendisiyle barışık olma hali de denebilir.

Türkçe Sözlük’te “İnsanın kendine güven duygusu.” (Türkçe Sözlük, 2005: 1557) diye ifade edilen özgüven, kimi zaman kibirle karıştırılmaktadır. Kibirde kendini üstün görme, diğer insanlardan oldukça farklı olduğunu düşünme yer almaktadır. Bu bağlamda kibirli birey kendinin üstün olduğunu ispatlamak adına çok çalışır. Diğer taraftan kendine güvenini elde etmiş bir kişi sahip olduğu her şeyi kaybetse bile her şeye yeniden başlayabilir. Karşısındaki insana herhangi bir şey kanıtlama ihtiyacı yoktur. Aynı zamanda kendini eleştirenler karşı hoşgörülü olduğundan artı ve eksilerini de çok iyi bilir. Kendine güven, diğer insanların ne yaptığına bakmadan eylemlerini kendi doktrinleri etrafında sergilemedir. Kişi doğru bildiği bir şeyi başkalarının yanlış demesine aldırış etmeden yapmaya çalışır.

Öz güven, bireyin ne olduğunu bilmesi ile ne olmak istediği arasındaki farkı bilmesiyle ilgilidir. Sahte güven duygusu taşıyan bireyler olmak istedikleri konum ile oldukları konum arasında çelişki yaşarlar. Bu çelişki bireyi başarısızlığa sürükler.

“Kendine güven hayata karşı olumlu ve yapıcı bir bakış açısını ve de kendi gücüne inanmayı gerektirir. Yetiştirilmesi esansında kabiliyetli olduğu konularda desteklenen çocuklar, o konuda üstünlük ve yetenek kazanırlar. Çocuğun öz güven sahibi olmasında ben yaptım, ben yaşadım, ben başardım duygu ve tecrübesini yaşamasının önemli bir yeri vardır” (Hölekekli, 2013: 216).

İnsanın erken yaşta sorumluluk alması onun öz güven kazanmasına yardımcı olabilir. Özellikle çocukların öz güvenli bireyler olarak yetiştirilmesinde onlara yaşlarına uygun sorumlulukların verilmesinin önemli bir payı vardır. Batı kültüründe kendi başına yaşamayı başarması için çocuklar genellikle 15 yaşından sonra ailelerden ayrı yaşamaya yönlendiriliyor. Bu durum bireylerin öz güven gelişimine destek vermektedir. Ülkemizde de yatılı okullar, kimi zaman düzenlenen izcilik kampları ve sosyal sorumluluk projeleri bu anlamda etkili olabilmektedir.

Çocuk edebiyatı metinlerinde çocukların öz güven duygusunu geliştirmeye yönelik mesajlar yer almalıdır. Kendi saygınlığını kazanmış bireylerin rol model davranışları sosyal etkileri örnekler halinde dile getirilmelidir.

İncelemeye esas alınan eserlerden **Selo’nun Kuşları, Takma Adı Gagalı, Erken Düşen Kar, Nal Sesleri, Kırmızı Kartal, İkizler İz Peşinde ve 13. Engel** öz güven geliştirmeye yönelik olay ve durumlar içermektedir.

Selo’nun Kuşları adlı hikâye kitabındaki “Zor Pazartesiler” hikâyesinde babasıyla pazarcılık yapan kahramanın kendine güvenerek çadır çekmeye başlamasına ve sorumluk almasına değinilmiştir:

“Islak çadır iyice ağırlaşmış (babasının deyimiyle leş gibi olmuştu) bağlarını çözmeye uğraşırken parmakları duygusuzlaşıyor. Kalın çadır bezinin üzerinde birikmiş sular çevreye ve pantolonuna sıcıyor. Küçük bir adam oluyor o şimdi ve ağırlaşmış çadırın bir ucundan tutup serginin üzerine atabilmek için büyük bir güç harcıyor. Sergiye çadır çekebiliyorsan yarı yarıya pazarcı oldun demektir. Bugün ilk kez bu işi tek başına becerecek. Babası güvenle “Hadi bakalım” demişti.” (Kavukçu, SK:90)

Takma Adı Gagalı hikâyesinde Ecem, içsel motivasyonun nasıl sağlayacağını bilen, yaşadıklarından ders çıkartan, kendine güvenen bir kişilik sergilemektedir:

“Güç nasıl elde edilir? Kimse bana dışarıdan güç aşısı yapmayacak ya da güç hapı yutturmayacak. Güç benim içimde var. Ortaya çıkması gerek, şimdilik benimle beraberken kendilerini iyi hissedecekler. Kabul görecekler, yargılamayacaklar. Anlaşıldıklarını hissedecekler. Kendimi en güçlü hissettiğim zamanlar, olumlamalar duyduğum anlar: ‘Aferin benim güzel kızım! Ne güzel hazırlamışsın sofrayı..’ ‘Ecem Gürsel, 9. Gelecek sefer de senden böyle bir not bekliyorum. Teşekkür ederim.’ ‘Ecem ya... İyi ki varsın. İyi ki arkadaşımsın.’ ‘Akıllı kızım benim. Sen istersen her şeyi başarırırsın.’ Kendime aferin demek çok iyi geliyor. Kendime güvenim artıyor. Ruhum kaymağına kavuşmuş kadayıf gibi oluyor.” (Ünal, TAG: 67)

Başarı yakalayan bireylerin çoğu zaman öz güvenlerinin de yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çocuklara küçük eylemlerden sonra başarı hissi yaşatılarak onların öz güven elde etmesine yardımcı olunabilir. Kişisel gelişim uzmanları genellikle öğrenme sürecinde çocuğa en az bir kez başarı duygusunu yaşatmak gerektiğini vurgulamaktadır.

Erken Düşen Kar adlı hikâye kitabındaki “Selam Veremeyen Oğlan” hikâyesinde on bir yaşında, okula zorlu şartlarda başlayan Yusuf’un başarılı oldukça kendine olan güven duygusunun arttığı ifade edilmiştir:

“Sınavlar yapıldıkça notlar okundukça başarımlar görülmeye, bakışlar değişmeye başlamıştı. Dokuzlar, onlar geldikçe bana nasıl baktıklarını görüyorum, başım dikleşiyor, göğsüm şişiyor, ağzım kulaklarıma varıyordu.” (Güneş, EDK: 60)

Nal Sesleri adlı hikâye kitabındaki “Haydi Atik!” hikâyesinde bir düğündeki at yarışına katılan çocuğun başarısıyla çocuğun kendine güveni arasında sağlam bir ilişki vardır. Öz güveni yüksek olan kahraman, yarışmada birinci olur.

“‘Haydi Atik!’ diye bağırdım yeniden. Kasabada oturan ortaokul arkadaşlarım, öğretmenlerim görmeliydiler şimdi beni! Dörtmala koşan bir atın üstünde durmayı başarıyordum! Bir düğündeki at yarışına bile katılmıştım.” (Akçam, NS: 14)

Miyase Sertbarut’un **Kırmızı Kartal** adlı hikâyesinde, çevresindeki insanların kendisinde olan yetileri görmemesinden hoşnutsuz olan Evşen, kendine güveniyle hayallerini gerçekleştireceğine inanır:

“Hayır, başka bir şey düşünemezdim. Bana hiç kimsenin inanmadığı bu ortamdan kurtulacak, yazar olacak ve onlara bir çanta dolusu kitapla gelip hepsini tek tek göstereceğim. ‘Bakın bu ilk kitabım..’ Bir başkasını açıp ‘Bakın bu kitapta

Karabaş'ı anlatıyorum. İşte şu kitap da bir yarışmada birinci oldu.' diyeceğim." (Sertbarut, KK: 20)

Miyase Sertbarut'un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki "Emel Öğretmen'e Ne Olmuş" hikâyesinde hikâye kahramanı Sevcan, sert, karamsar ve katı kurallarından taviz vermeyen İngilizce öğretmeninde tüm okul tarafından gözlenen birtakım değişmelerin nedeninin peşine düşer. Öğretmeni ile yakınlık kurmak adına planlar yaparken öğretmenin evlilik hazırlığında olduğunu öğrenir. Ancak bu sırrı hiç kimseyle paylaşmaz. Ve bir gün öğretmeni sınıfa düğün davetiyesiyle gelir. Sınıfını düğününe davet eden öğretmen, çocuklara kiminle evlendiğini merak edip etmediklerini sorduğunda tüm sınıf diğer öğretmenlerinin ismini haykırır. Bir kişi hariç...

"Bu ismi başından beri bilen biriydim ama bağırانların içinde değildim. Öğretmenimin sırrını bir ay boyunca saklamış olmanın gururunu taşıyarak sessizce oturuyordum sıramda." (Sertbarut, İİP: 51)

Küçük yaşlardan itibaren sır saklamanın önemini vurgulayan bu hikâyede Sevcan da taşıdığı sırla kendine olan güvenini ve saygısını pekiştirmiştir.

Ayfer Gürdal Ünal'ın **13. Engel** adlı hikâyesinde yarışa hazırlanan Zeynep, hocasının kendisine sık sık ifade ettiği, çalışırken hissetmesi gereken duyguların başında kendine güven gelmektedir:

"Ömer Hoca hep, 'Atını öyle bir çalıştıracaksın ki hem aklını hem yüreğini kullanacaksın. Her kası yorulmadan ayrı ayrı çalışacak. Sonunda tavlaya dönerken atın mutlu olduğunu hissedeceksin. Sen ve atın yenik hissederek değil, kendinize güvenerek tavlaya döneceksiniz.' der." (Ünal, 13E: 83)

13. Engel'de genel olarak çalışmanın, emek harcamanın neticesinde elde edilen başarıların kişiyi bir sonraki uğraşı için güçlendirdiği, öz güvenini arttırdığı ifade edilmektedir.

Öz güven teması çerçevesinde incelenen eserlerde öz güveni yakalamış kahramanların ulaştıkları başarılarla dikkat çekilmiştir. Bu kahramanlar kibirli, kendini beğenmiş değildirler. Özentili bir hayat yaşamak yerine özgün bir yaşam sürerler. Mücadeleden asla kaçmayan, haklarını her zaman koruyan kişilerdir. Çılgınca davranışlarda bulunmayıp aklını iyi kullanarak arzu ve öfkelerini dengede tutarlar. Hedefleri karşısında her zaman kararlı bir tavır sergilerler. İnsanlara karşı saygılı olup gösterdikleri davranışlarla kendi saygınlıklarını da korurlar.

4.1.11.4. Pişmanlık

Bireyin herhangi bir yanlış davranışından sonra vicdanında duyduğu rahatsız edici duyguya pişmanlık denebilir. Davranışın olumsuz sonucunu gören bireyin vicdani rahatsızlığı nedamet hissinin oluşmasına yardımcı olur. Bu his insanın davranışlarını kontrol etmesinde önemli bir etmendir. Eylemlerini sınırsızca sergileyen, başkasının hak ve hukukuna dikkat etmeyen, sadece kendi çıkarını düşünen bireylerde pişmanlık duygusunun ortaya çıkması beklenemez.

Türkçe Sözlük'te "*pişman olma durumu, nedamet*" (Türkçe Sözlük, 2005: 1611) şeklinde açıklanan pişmanlık, insanı kontrollü davranışa yöeltebilir. Yanlış konusunda utanmayan, nedamete kapılmayan kişiden başkasını anlaması beklenemez.

Pişmanlık, insanın yanlış yapması ile ilgilidir. "Beşer, şaşar" sözü ile ifade edilen hataya düşme her insan için geçerlidir. İnsanoğlu için önemli olan düşünülen yanlışta ısrar etmemek ve yanlış sonrası pişmanlık duyabilmektir. Bu duygu, insanlığın atası kabul edilen Hz. Adem ile sembolize edilmiştir. Kutsal kitaplarda Hz. Adem'in yasak meyveyi yemesinden dolayı cennetten kovulduğunu, işlediği suçtan dolayı da pişmanlık duyarak Yaratıcı'dan af dilediği ifade edilmektedir.

Nedamet hissi öz bilinci gelişmiş bireylerde daha çok öne çıkmaktadır. Kendi davranışlarını kritik edebilen, yanlış ve eksikliklerini fark edebilen bireyler, pişmanlık hissiyle yapıcı bir tavır takınırlar. Bu yapıcılık, hayatının her alanına nüfus edeceği için beşeri ilişkilerde de güzel neticeler ortaya çıkarır.

Çocuk edebiyatı metinlerinde pişmanlık duyan ve bu pişmanlığından dolayı büyükler tarafından affedilen kahramanlar yer almalıdır. Bu kahramanlar vasıtasıyla çocuklara yanlışta ısrar edilmemesi gerektiği, insanın hata yapabileceği; ancak önemli olanın bu hatayı fark edip özür dilenmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Ekrem Güneş'in **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki "Erken Düşen Kar" hikâyesinde yokluk nedeniyle sıkıntılar yaşayan ve bu sıkıntısını çocuklarına kötü bir şekilde yansıtan annenin pişmanlığı dile getirilir:

"Gözü kör olmasın darlığın. Eller gibi yedirip içiremedik yavrularımızı. Ellerin çocukları gibi giydiremedik. Eller gibi sevip okşayamadık. Her öfkelenişte onlardan çıkardık acısını. Şamar oğlanı oldular elimizde." (Güneş, EDK: 32)

Alper Akçam'ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Haydi Atik!” hikâyesinde bir köydeki geleneksel yarışa atıyla katılan kahramanın atına uyguladığı şiddet sonrası yaşadığı pişmanlık ifade edilir:

“Üzülüyorum birden. O kadar çaba gösteriyor hayvan. Ben istemiştim durmasını. Şimdi de çubuk vurup canını yakıyorum. Dil bilse de özür dilesem Atik’ten diye düşünüyorum.” (Akçam, NS: 21)

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Yıllar Sonra” hikâyesinde yıllardır anneleri küs olan iki arkadaşın annelerini barıştırmak için yapmış oldukları girişim başarı ile sonuçlanınca annelerden birinin diğeriyle küs kalmış olmasının pişmanlığı dile getirilir:

“Onu da kendimi de yıllardır boşuna üzmüşüm. Gerçekten de hiçbir şeyden haberi yokmuş. Bu dargınlıktan öyle etkilenmiş ki çok dokunaklı şeyler yazmış. Ne yapacağım şimdi ben? Barışmak istediğini söyledi mi?” (Sertbarut, İİP: 106)

Miyase Sertbarut’un **İkizler İz Peşinde** adlı hikâye kitabındaki “Horoz Dövüşü” hikâyesinde horoz dövüşü yaptıran dayılarına bir ders vermek için piyes hazırlayan çocukların dayılarını oldukça etkilediği ve onu horoz dövüştürmekten vazgeçirdiği anlatılır:

“Ben sizin yaratmak istediğiniz etkiyi çok iyi anladım, dedi başını sallayarak. Şimdi burada hepinizin önünde söz veriyorum. Tövbe ediyorum şu horoz işine.” (Sertbarut, İİP: 132)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki “Öküzler de Ağlarmış” hikâyesinde köydeki bitip tükenmeyen işler yüzünden oğlunu yanlışlıkla yaralayan babanın üzüntüsü ve çocuklarını ihmal ettiğinin pişmanlığı dile getirilir:

“Satacağım bu çifti, çubuğu, dedi. Uzak şehirlere gideceğim. Ne hayrını gördük yıllardır? Az daha baladan oluyorduk. Hep yedik bitirdik kendimizi. Hani neyin sahibi olduk?” (Akçam, DK: 34)

Filiz Tosyalı’ nın **14 Yaş Orada** hikâyesinde kardeşlerinin varlığından dahi rahatsızlık duyan, onlarla iletişim kurmayan Cem’in pişmanlığı dile getirilir:

“Gelin çocuklar, siz de bizimle oynayıp eğlenin, demesi açıkçası içimi acıttıyordu. Bu zamana kadar niçin kardeşlerimle olmaktan utanç duyduğumu anlamıyordum. Pişmanlıklar yaşadığımı saklamam olanaksızdı.” (Tosyalı, 14YO: 72)

Zeynep Cemali'nin **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** adlı hikâye kitabındaki “Çelimsiz Çocuk” hikâyesinde Cem'in, bir çocuğun, bisikletini izinsiz almasıyla gösterdiği aşırı tepkinin yanlış olduğunu fark etmesi sonrası pişmanlığı yer alır:

“ ‘Annem haklı’, diyordu içinden. Anlamadan, dinlemeden birine saldırmak vahşilik. Belli ki yoksul. Canı bisiklete binmeyi nasıl istemiş ki bir tur için her şeyi göze aldı. Ben de onun gibi değil miydim?.. Hatta ben, dayımın bisikletini ondan habersiz alıp eve getirmiştım. İki tekerleği olan her hurdaya nasıl da açgözlülükle bakardım. Bunları hep unuttum. İsteseydi bisikletimi verir miydim?.. Onu da bilmiyorum. Ama o yumruğu atmak, olacak iş değildi.” (Cemali, BÇAPB: 16)

İncelemeye esas alınan eserlerde pişmanlık teması etrafında hikâye kahramanların yanlış davranışları sonrası nedamet hisleri dile getirilmiştir. Nedamet hissinin öz bilinci gelişmiş bireylerde daha çok öne çıktığı düşünüldüğünde söz konusu kahramanların rol model olma kriterlerini yerine getirdiği söylenebilir. Zira kendi davranışlarını kritik edebilen, yanlış ve eksikliklerini fark edebilen bireyler, pişmanlık hissiyle yapıcı bir tavır takınırlar. Bu yapıcılık, hayatının her alanına nüfus edeceği için beşeri ilişkilerde de güzel neticeler ortaya çıkarır.

4.1.11.5. Vefa

Yapılan iyiliğe karşı kendini borçlu hissetme, şükran duygusuyla dolu olma, gördüğü yardımları hatırdan çıkarmama olarak ifade edilebilen vefa, bireyin hayatında oldukça önemli bir duygudur. Bu duygu insanın sosyalliği ile ilgilidir.

İnsan, varlık âlemine adım attığından itibaren başka bir canlının yardımı olmadan hayatını devam ettiremez. Dünyanın neresinde olursa olsun her yaşta, her zamanda ve her durumda herkes birbirine muhtaç olarak yaşamını sürdürmektedir. Hayata adım attığında insan önce anne babasına sonra kardeşlerine, diğer yakınlarına, arkadaşlarına, eşine, çocuklarına, dostlarına, komşularına ve hatta hiç beklemediği anda yardımına koşan tanımadığı kişilere muhtaç olma durumundadır. İşte bu yapılan iyiliklere, desteklere karşı kişinin etrafına minnettar olması, şükran duyması vefa ile açıklanabilir.

“Vefa, insana doğuştan verilen bir duygu olmaktan ziyade sosyal öğrenmeyle kavranan bir histir. Başkasından yardım görmeyen hiçbir insan yoktur. Ama kendisine

yapılan yardımın kıymetini bilmeyen çok kimse vardır. Vefa, iyilik yapanı unutmamak, gördüğü yardımları hatırdan çıkarmamaktır” (Tarhan, 2015:118).

Vefa duygusu beraberinde insanlar arasında yardımlaşma ve iyilik yapma yaygın hale gelir. Toplumsal dayanışmanın, birlikteliğin sağlam temelleri oluşturulur. Sevgiyi, dostluğu, kardeşliği pekiştiren vefa duygusu bireyi değerli insanlar sınıfına sokar. Vefalı kişiler toplumda güvenilirliği yüksek kişilerdir. Toplumda birçok birey tarafından sevilir. Başkalarını mutlu ederken kendileri de mutlu olur. Ve bu duygu bireyin iç huzuruna katkı sağlar.

Çocuk edebiyatı metinlerinde sadece iyiliklere değil bütün çabalara, gösterilen gayretlere vefalı olunması gerektiği vurgulanmalıdır. Ailede anne ve babaya, okulda öğretmen ve arkadaşlara, çevrede kendisine hoşgörü ve yardımla yaklaşan herkese vefa hissi ile yaklaşılması gerektiği dile getirilmelidir.

. **Erken Düşen Kar** adlı hikâye kitabındaki “Nuri Amca” hikâyesinde, Murat’ın okula gitmesine yardımcı olan ve bu yardıma vefa ile karşılık veren çocuğun duyguları dile getirilir:

“Artık bir öğrenciydim ben. Sekiz yaşında bir öğrenci. Okulum vardı. Okuyacak, kaymakam olacak, savcı olacak, yargıç olacaktım, belki de öğretmen...”

İster kaymakam, ister savcı olayım ister öğretmen. Nuri amca gibi olacaktım. Nuri Amca’yı çok seviyordum. Nuri Amca’yı unutmuyacaktım. Nuri amca olmasaydı okulum da olmayacaktı, öğretmenim de...” (Güneş, EDK: 80)

Alper Akçam’ın **Nal Sesleri** adlı hikâye kitabındaki “Haydi Atik!” hikâyesinde bir hayvanın sahibine karşı gösterdiği vefa yer almaktadır. Çocuklarda vefa duygusunun gelişiminde insan dışı varlıklardan da destek sağlanması vefayı daha somut hale getirmektedir:

“Yokuşun sonuna doğru birden ayağım kayıyor! Tökezleyip düşüyorum. Atın dizgini fırlayıp gidiyor elimden. Kaçmıyor Atik! Hemen yanıma kadar gelmiş, benim kalkmamı bekliyor. Başını da aşağı yukarı sallayarak beni selamlıyor sanki.” (Akçam, NS: 20)

Benzer bir durum Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** hikâyesinde de yer almış, insan-hayvan arasında gerçekleşen vefaya dikkat çekilmiştir. Sahibini korumak için bir başka köpekle boğuşan Keleş’i hikâye kahramanı büyük bir vefa ile kucaklar ve onun yaralarını iyileştirmeye çalışır:

“Birkaç saniye içinde olup biteni kavrayıveriyorum. Yolda duyduğum hışırtıyı çıkaran Keleşmiş demek. Keleş yol boyu bir gölge gibi izlemiş beni. Beni parçalamak isteyen koca bir köpeğin boğazıma atlayacağını, canımın tehlikeye gireceğini önceden bilir gibi...” (Akçam, DK: 47)

“Hay Allah! Keleş o koca köpekle boğuşup beni kurtarmaya çalışırken canını tehlikeye atmıştı, ben oturmuş düşünüyordum. Yardım etmeliydim Keleş’e. Değneği alıp fırladım ortaya, kendimden utanmalıyım...” (Akçam, DK: 48)

İncelemeye esas alınan eserlerde vefa duygusunun beraberinde insanlar arasında yardımlaşma ve iyilik yapmanın yaygın hale gelebileceği vurgulanmıştır. Bu duygunun toplumsal dayanışmanın, birlikteliğin sağlam temellerini oluşturduğu dile getirilmiştir. Vefanın sadece insana değil bütün canlılara gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda vefalı kişilerin toplumda güvenilirliği yüksek kişiler olduğu ima edilmiştir.

4.1.11.6. Cesaret

İnsan ilişkilerinde, iş hayatında, aile ortamında, arkadaş çevresinde ve toplumsal çevrede insan, iletişime geçerken başarılı olmak ister. Ancak bu başarı, sanıldığı kadar kolay elde edilmemektedir. İletişim ve insan ilişkilerinde başarı ve başarısızlığın cesaretle doğrudan ilgisi vardır. Zira cesaret risk alabilme becerisidir. Herhangi bir konuda muhtemel riskleri göz önünde tutabilmektir. Bireyin herhangi bir alanda girişimcilik göstermesi cesaretinin belirtilerindendir.

Cesaretin her zaman yerinde ve zamanında kullanılması gerekir. Aklın rehberliğinden uzak cesaret galibiyet değil mağlubiyet doğurur. Realitenin önderliğinde sergilenen cesaret ise insanı başarıya götürür. Bu değer iyi yönetilmesi ve aklın rehberliğinde dengelenmesi her zaman kişiye avantaj sağlar.

Cesaretin zıddı korkaklıktır. Birey korkaklık içindeyken kendi menfaatinin koruyamaz, hakkını talep edemez, girişimde bulunamaz. Bu durumda da başkalarının kararları ve yönlendirmeleriyle hayatını devam ettirmek zorunda kalabilir. Olgun insan, haklı olduğunda hakkını savunmaktan asla geri adım atmayan, korkmayan, kendi doğrularını ve şahsını cesaretle müdafaa edebilen kimsedir.

Cesaret erdemiyle birlikte bireyde benliğine hâkim olma, yiğitlik, sebatlı olma, sorumluluk, öz güven, alçakgönüllülük gibi erdemler de ortaya çıkabilir. Bu erdemlerin

varlığı cesaretin varlığı ile mümkün olabilmektedir. Öte yandan cesaretli olma asla bir güç gösterisi de değildir. Onu kabadayılıkla, şiddetle, zorbalıkla ve terörle ilişkilendirmek yanlıştır.

Çocuk edebiyatı metinlerinde hak aramada cesaretin oldukça önemli bir erdem olduğu hissettirilmelidir. Aklın süzgecinden geçirilen cesaretin bireyi başarıya taşıyacağı olay ve durumlarla vurgulanmalıdır. Bireyleşmede önemli bir eşiğin cesaretle aşılabileceği dile getirilmelidir. Toplumda başarı elde etmenin aklın rehberliğinde yer alan cesaretle mümkün olacağı ifade edilmelidir.

Mustafa Ruhi Şirin'in **Her Çocuğun Bir Yıldızı Var** adlı hikâye kitabındaki "Çocukluk Arkadaşım Sincap" hikâyesinde sincap kargaların saldırısından kurtaran küçük bir çocuğun cesareti dile getirilir:

"Bağır mıştım ama sincap sesimi duymamıştı. Viiçviiç diye çıkardığı sesleri duyuyordum. Bir dal aşağı inerken ön ayakları kaymış ve düşmüştü. Kargalar sincaba saldırıyordu. Gömleğimi çıkararak kargaların üzerine doğru yürüdüm. Sincapı kurtarmış ve onu kucağıma almayı başarmıştım." (Şirin, HÇBYV: 45)

Alper Akçam'ın **Dostum Keleş** adlı hikâye kitabındaki "Dut Pekmezi" hikâyesinde okullarına gitmek için dokuz on kilometrelik yol yürürken Tula cinsi köpeğin saldırısına maruz kalmaktan korkan çocuklar arasında hikâyenin kahramanın daha cesaretli olduğu ifade edilir:

"Sekiz çocuğun içinde en cesuru, en korkusuzu bendim. Daha doğrusu bir kez öyle çıkmıştı adım. Aslında, pek de hoşnut değildim durumdan. Ben de korkuyordum ben de içimi ürperten tedirginlikler yaşıyordum ama bir kez korkusuz diye bilinmişim işte! Her tehlikede her karmaşada benim arkama sığınıyordu arkadaşlarım." (Akçam, DK: 9)

Ve korkulan olur. Yollarına çıkan Tula cinsi köpek onlara rahat vermeyip ellerindeki yiyeceklere yöneldiğinde hikâyenin kahramanı korkusuzca köpekle mücadele etmeye başlar:

"... O tulanın bizi beklediği evden biraz uzaklaşmıştık ki birden beni bırakıp elimdeki torbaya saldırdı. Tuttu torbayı keskin dişleriyle. Başını öfkeyle iki yana sallayıp silkeledi. Torbanın dibi yırtılıverdi birden! Boşanıverdi bir hafta ekmeğime katık edeceğim yoğurt!.. Öfkeden başım döndü, gözüm karardı... Önce okkalı bir tekme salladım utanmaza. Yetmedi. Koştum üzerine, yakalayiverdim boğazından. Sıktım

boğazını iyice. ‘Oğul etme, etme oğul’ diye bağıırıyordu evin önündeki taşlığa çıkmış bir kadın. Tınmadım onun da bağırtısını. Çırtım tulayı havada, silkeledim iyice iki yana, kaldırdım evin arkasındaki çitle çevrili bahçenin ortasına fırlattım. Katıksız kalmış olmanın öfkesiyle gerçek bir kahraman olmuştum! Arkadaşlarım hayranlıkla bakıyorlardı bana.” (Akçam, DK: 11)

Alper Akçam’ın **Dostum Keleş** hikâyesinde arkadaşlarının dikkatini çekmek isteyen küçük kahramanın köpeği ile cesaret dolu bir maceraya atılmak isteği dile getirilir:

“Şöyle büyük, çok büyük bir adım atmalıyım. Olmayacak bir şey yapmalıyım, hiç kimsenin benden beklemeyeceği bir büyük atılım... Ne?...Karanlıkta yayladan köye yürümek! Evet, yapmam gereken bu işte. Köylü çocukları bile cesaret edemez buna.” (Akçam, DK: 39)

“Çocukluk Arkadaşım Sincap” ve “Dut Pekmezi” hikâyelerinde cesaretin yerinde ve zamanında kullanıldığı takdirde başarı getireceği vurgulanmıştır. Aklın rehberliğinden uzak cesaretin galibiyet değil; mağlubiyet doğuracağı ima edilmiştir. Cesaretin zıddı olan korkaklığın insanı kendi menfaatini bile koruyamayacağına neden olabileceği anlatılmak istenmiştir. Bu durumda da bireylerin başkalarının kararları ve yönlendirmeleriyle hayatını devam ettirmek zorunda kalabileceği yansıtılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

İncemeye esas alınan 1999-2013 yılları arasında çocuklar için yayımlanmış on iki (12) hikâye kitabında geçen kahramanlar, çocuklara rol-model olma durumları yönüyle ortaokul çağındaki çocuklara hitap etmektedir. Çocukların algıları göz önünde bulundurularak yazılan bu eserlerde çocukları düşünmeye ve öğrenmeye sevk eden birçok olay örgüsü yer almaktadır.

Hikâyelerde dile getirilen olaylar günlük hayatta birçok kişinin başından geçebilecek niteliktedir. Bu bağlamda kitaplar; aile bağlarını ve bireylerin toplumsal görevlerini, doğayı ve toplum hayatını çocukların gözüyle anlatan epizotlardan oluşmaktadır.

Söz konusu hikâyelerde dilin bütün inceliklerine yer verilmiştir. Dilin zengin ifade kaynaklarından olan deyimler, ikilemeler, pekiştirme sözcükleri, yansıma sözcükler yazarlar tarafından sıkça kullanılmıştır. Bu durum çocukların dilin kullanım zenginlikleriyle tanışması ve kullanım alanlarını öğrenmesi açısından faydalı olmaktadır. Ayı zamanda dil sevgisinin gelişmesine yönelik mesajlar da içermektedir. Özellikle Ayfer Gürdal Ünal'ın **Takma Adı Gagalı** adlı hikâye kitabında yozlaşan dile dair mesajlar yer almaktadır. Bu mesajlar ile çocukta erken yaşta dil bilincinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Hikâyelerde sade, açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Cümle kuruluşları kısadır. Uzun ve karmaşık cümlelere yer verilmemiştir. Okuyucu kitlesinin seviyesi ve yaşı göz önüne alınınca kısa cümlelerden oluşan bu hikâyeler çocuklar tarafından rahatlıkla okunup anlaşılabilir.

Çocuklar için hazırlanmış eserlerde yazım ve noktalama kurallarına uyması çok önemlidir. Noktalama işaretleri ve kelimelerin yazımı hakkında ilk izlenimleri kitaplardan edinen çocuklara doğru örnekler sunmak oldukça önemlidir. İncelemeye esas alınan eserlerde yazım ve noktalama yanlışlıklarına rastlanmamaktadır.

Eserlerde konulara paralel olarak iletiler verilmiştir. Aile içinde gerçekleştirilmeyen kaliteli iletişimin toplumda büyük problemlere yol açacağı Filiz Tosyalı'nın **14 Yaş Orada** adlı hikâye kitabında özellikle vurgulanmıştır.

Çalışmaya esas alınan eserler, temalar bağlamında rol-model olma durumları açısından incelendiği zaman şunlar söylenebilir:

1. İncelenen eserlerde daha çok Sevgi, İletişim, Kişisel Gelişim ve Duygular Temaları öne çıkmış ve bu doğrultuda çocuklara rol model olma durumları tespit edilmiştir.

2. İncelenen eserler temalar/rol-model durumları açısından incelendiği zaman, Ayfer Gürdal'ın Takma Adı Gagalı, Ekrem Güneş'in Erken Düşen Kar, Filiz Tosyalı'nın 14 Yaş Orada ve Pişmaniye Saçlı Çocuk, Alper Akçam'ın Dostum Keleş ve Nal Sesleri ve de Miyase Sertbarut'un İkizler İz Peşinde eserlerinde daha fazla örnek bulunmuştur.

<i>ESERİN ADI- ESERİN YAZARI</i>	<i>TESPİT EDİLEN ÖRNEK CÜMLE SAYISI</i>
Takma Adı Gagalı - Ayfer Gürdal	23
Dostum Keleş - Alper Akçam	23
Erken Düşen Kar - Ekrem Güneş	18
14 Yaş Orada - Filiz Tosyalı	17
Pişmaniye Saçlı Çocuk - Filiz Tosyalı	17
Nal Sesleri - Alper Akçam	15
İkizler İz Peşinde – Miyase Sertbarut	14
13. Engel- Ayfer Gürdal	11
Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği- Zeynep Cemali	7
Her Çocuğun Bir Yıldızı Var - Mustafa Ruhi Şirin	6
Kırmızı Kartal – Miyase Sertbarut	6
Selo'nun Kuşları – Cemil Kavukçu	3

3. İncelemeye esas alınan hikâye kitapları, Türkçe öğretimindeki temalar çerçevesinde incelendiği zaman en çok işlenen temadan en az işlenen temaya göre şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

TEMALAR	TESPİT EDİLEN ÖRNEK CÜMLE SAYISI
KİŞİSEL GELİŞİM TEMASI	37
İLETİŞİM TEMASI	25
SEVGİ TEMASI	16
DUYGULAR TEMASI	15
TOPLUM HAYATI	15
HAK VE ÖZGÜRLÜKLER TEMASI	10
MİLLİ KÜLTÜR-DEĞERLERİMİZ	8
DOĞA VE EVREN-SAĞLIK VE ÇEVRE	3
DİĞER TEMALAR	36

Çocuğun kendi dünyası içinde hayatı anlamlandırma çabasında kendisine yardımcı olabilecek, ona rol-model teşkil edebilecek kahramanlar, oldukça önemlidir. Çocuğun okuduğu eserde yer alan kahramanlar, onun değerler eğitimi ve kişilik gelişimini doğrudan etkiler.

Sosyal öğrenme kuramcısı Bandura'ya göre bireyler davranışlarını taklit yoluyla model aldıkları kişilerden öğrenirler. Toplumsal statüsüyle öne çıkmış bazı insanlar o çevrenin kahramanı olabilmektedir. Günümüzde gerek basılı eserler gerekse kitle iletişim araçlarında çocuklar üzerinde etkili olan kahramanlar olmaktadır. Bunlardan kitle iletişim araçlarından olan televizyon ve bilgisayar dünyasındaki kahramanlar kimi zaman çocuklar üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında onlar için olumlu

sonuçlar doğurabilecek ortamlar aile ve okul ortamıdır. Ancak anne baba da bu görevde tek başına yeterli olmayabilir.

Çocuklara eleştirel düşünme becerisi ve ahlaki bakış açısı kazandıran okullar çocukların davranışlarının şekillenmesinde en önemli göreve sahiptir. Çocukların eğitim ğretim araçları başında gelen kitaplar, çocuklara rol- model olabilecek kahramanların kendi dünyalarında yer almasında oldukça etkilidir. Özellikle anlatı esasına dayanan hikâye kitapları çocukların davranışları üzerinde etkili olacak kahramanların varlığı açısından en geniş kapsama sahiptir.

Hikâyeler, ocukların bilişsel, duyuşsal ve devinişsel gelişimine katkıda bulunmayı amaçlar. Hikâye kahramanı olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanlardır. Hikâyelerde geçen kahramanların çocuğa birçok yönden yakın, benzer olması, olumlu olumsuz özelliklerinin bir arada dengeli bir şekilde verilmesi, kahramanın yaşadığı dönem ve çevrenin birlikte sunulması, kahramanın olağanüstülükten ziyade gerçek hayatta çocuğun karşılaşabileceği kişi ve durumlara uygun olması, çocuğun, kahramanı kendisine model almasında etkilidir.

zerinde zmleme yapılan on iki hikâye kitabında yer alan kahramanların rol model olma durumları uygunluk arz etmektedir. Eğitsel değeri yüksek olan bu kahramanların ortaya koyduğu davranışlar çocuklar tarafından taklit edilebilir. Çocuğun merkezde olduğu bu hikâyelerde kahramanlar hayatı, yaşam gerçeğini, doğa ve canlıları anlama adına empatik tavır sergilemektedir.

Söz konusu hikâyelerde çocuklara doğrudan öğüt veren anlatımdan çok kahramanların özellikleri etrafında eğitsel değerleri farkına vardırtan bir anlatım vardır. Türkçe ders kitaplarının da ihtiyaı böyle nitelikteki hikyelerdir. Özellikle olayları ve olguları yaşları dolayısı ile öznel olarak yorumlamaya başlayan ortaokul ğrencilerinin bu hikâyeleri okuması gerekmektedir.

İncelenen eserlerin zetleri açık anlatımları ve kahramanların örnek oluşu sebebiyle ortaokul Türkçe ders kitaplarında temasına ve kazanımına uygun olarak yer verilebilir. Çünkü hikâyelerde kahramanların genel özellikleri çocuğun rol model almasına uygundur.

Öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırma adına söz konusu hikâyeler kullanılabilir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan Temel Eserler listesine incelemeye alınan hikâye kitapları da eklenebilir. Sınıf ve okul kitaplıklarında incelemeye esas alınan eserlerin yer alması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akçam, A. Alper (2010), *Dostum Keleş*, İzmir, Ertem Matbaacılık
- Akçam, A. Alper (2011), *Nal Sesleri*, İzmir, Ertem Matbaacılık
- Akman, E. (2014), Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Sohbet. *Erciyes Fikir ve Sanat Dergisi*, 436, 7-8.
- Akkaya, A. (2008), *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerindeki İletiler ve Bu İletilerin Çocuğa Görelik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi*, Elazığ, (Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Burç, B. (2013), *Rıfat Ilgaz'ın Bacaksızın Başından Geçenler Adlı Hikâye Serisindeki Eserlerin Çocuğa Görelik İlkesi Açısından İncelenmesi*, Elazığ, (Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Cemali, Zeynep (2014), *Ben, Çınar ve Pufböbreği*, İstanbul, Günışığı Kitaplığı.
- Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*, (2009). Binnur Yeşilyaprak (Editör). (5. baskı). Ankara, Pegem Yayınları
- Ciravoğlu, Ö. (2000), *Çocuk Edebiyatı*, İstanbul, Esin Yayınevi.
- Demirel, Ş., Çeçen M.A., Seven S., Tozlu N. ve Uludağ M.E. (2010), *Edebi Metinlerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara, Pegem Akademi Yayınevi.
- Döğüşgen, M.M (2010). *Her Yönüyle Empati ve Sevgi Dili*, İstanbul, Ekinoks Yayınları.
- Enginün, İ. (1987), *Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*, Çocuk Edebiyatı Yıllığı, İstanbul, Gökyüzü Yayınları, s.37-46
- Forster, N (1995). *The Analysis of Company Documentation*, C. Cassell ve G. Symon(Eds.),
- Qualitative methods in organizational research: A practical guide*, London, Sage
- Göçgün, Ö. (2012). *İnsanın Dünyası*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Gökşen, E.N. (1985), *Örnekleri İle Çocuk Edebiyatımız*, İstanbul, Remzi Yayınevi.
- Güneş, E. (2008), *Erken Düşen Kar*, İzmir, Ertem Matbaacılık.
- Kavukçu, C. (2014), *Selo'nun Kuşları*, İstanbul, Can Sanat Yayınları.
- Kıbrıs İ. (2010) *Çocuk Edebiyatı*. (4. Baskı) Ankara, Kök Yayıncılık.
- Hökelekli, H. (2013). *İnsani Değerler*, İstanbul, Dem Yayınları,

- Oğuzkan, A. F. (2013). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. (10. baskı). Ankara, Anı Yayınları.
- Önal, M. (1999). *En Uzun Asrın Hikâyesi 1 Yeni Türk Edebiyatına Teorik Bir Yaklaşım*. Ankara, Akçağ Yayınları.
- Özmen, F. (2012), *Mizah Dili Bağlamında Polis Konulu Fıkralar*, Elazığ, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Piaget, J. (2004). *Çocukta Zihinsel Gelişim* (çev. Hüseyin Portakal). İstanbul, Cem Yayınevi.
- Sayar, K. (2014). *Merhamet*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. (20. baskı). Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Sertbulut, M. (2008), *Kırmızı Kartal*, İzmir, Ertem Matbaacılık.
- Sertbulut, M. (2006), *İkizler İz Peşinde*, İzmir, Ertem Matbaacılık.
- Sever, S. (2007). *Çocuk ve Edebiyat*. (3. baskı). Ankara, Kök Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. Ankara, Tudem Yayıncılık.
- Şahintürk, M. (2005). *Gelişim Psikolojisi*. Malatya, Poza Matbaacılık.
- Şimşek, T. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. (2. Baskı) Ankara, Grafiker Yayınları.
- Şimşek, N. (2014). *Farkındalık Bilinci*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Şirin, M.R. (1987). *Çocuk Edebiyatı Yıllığı Çocuk Edebiyatı El Kitabı*. İstanbul, Gökyüzü Yayınları.
- Şirin, M.R. (2012). *Her Çocuğun Bir Yıldızı Vardır*. İstanbul, Kök Yayıncılık.
- Tarhan, N. (2014). *Güzel İnsan Modeli*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2015). *Duyguların Psikolojisi*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Tosyalı, F. (2011). *14 Yaş Orada*, İstanbul, Özyürek Yayınevi.
- Tosyalı, F. (2012). *Pişmaniye Saçlı Çocuk*, İstanbul, Özyürek Yayınevi.
- Türkçe Sözlük (2005) Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2012), *Yazım Kılavuzu*, Ankara.
- Türk Dili Dergisi (1985). *Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, (400. sayı) Ankara.
- Ünal, A.G. (2010), *13. Engel*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ünal, A.G. (2008), *Takma Adı Gagalı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yalçın A. ve Aytaç G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. (5. baskı). Ankara, Akçağ Yayınları.

Yaman, E. (2014). *Değerler Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yayınları

Yaman, E. (2012). *İnsan ve İletişim*, Ankara, Akçağ Yayınları

Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk Ruh Sağlığı (Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları)*. (31. basım). İstanbul, Özgür Yayınları

<http://www.durupsikolojimerkezi.com/ozguven-nedir-nasil-gelisir> 15.6.2015 Saat 12.19

<http://www.egitim.gen.tr/site/arsiv/42-9/176-ozguven.html> 15.6.2015 Saat 13.00

<http://www.kemalsayar.com/KategoriDetay-Empati-Nedir-62.html> 15.6.2015 saat 15.00

http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23d.html 10.6.2015. Saat 14.00

ÖZ GEÇMİŞ

Suzan Özmen 1986 Adana’da doğdu. İlköğretim ve lise öğrenimini Adana’da tamamladı. 2005 yılında Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğrenim görmeye başladı. 2009 yılında bölümden mezun oldu. 2010 Eylül ayında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen aynı bölümün yüksek lisans öğrencisidir. Evli ve bir çocuk annesidir.